Časopis
»DUBROVNIK, Cviet narodnog književstva (knjižtva)«

DUBROVNIK

CVĚT

NARODNOGA KNJIŽTVA.

SVEZAK TREĆI.

ZA GODINU

MDCCCLI.

UREDNIK

MATIJA BAN.

Troškom narodne matice ilirske.

U ZAGREBU.
Tiskom Franje Župana.
1852.

»Dubrovnik«
za godinu 1851.
[Zagreb, 1852.]

E R A S M U S N A K L A D A d . o . o .

Biblioteka »Rariteti - pretisci«
3

»DUBROVNIK, Cviet narodnog književstva (knjižtva)«
1849. — 1852.
u četiri sveska:
1. Katja Bakija: Knjiga o »Dubrovniku«, 1849. — 1852.
2. »Dubrovnik« za godinu 1849. [Dubrovnik, 1849.]
3. »Dubrovnik« za godinu 1850. [Zagreb, 1851.]
4. »Dubrovnik« za godinu 1851. [Zagreb, 1852.]

4. »Dubrovnik« za godinu 1851. [Zagreb, 1852.]

Za nakladnika:
Maja KOLMAN MAKSIMILJANOVIĆ

Urednik:
Srećko LIPOVČAN

Likovni i tehnički urednik & korice:
Zlatko REBERNJAK

Priprema za tisak:
FORMA ULTIMA

Tisak:
GRAPHIC ART, Zagreb, 2006.

Objavljivanje ovog izdanja poduprli su:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske i
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Na potpori zahvaljujemo i sljedećim tvrtkama:
ATLANTSKA PLOVIDBA, RAGUSA TRADE, DUBROVNIK CESTE

Časopis
»DUBROVNIK, Cviet narodnog književstva (knjižtva)«

»DUBROVNIK«
za godinu 1851.

[Zagreb, 1852.]

ERASMUS NAKLADA
Zagreb, 2006.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 821.163.42.09:050>"1849/1852"
050:82>(497.5)"1849/1852"

DUBROVNIK, Cviet narodnog književstva (knjištva) : 1849.-1852. : u četiri sveska / <urednik Srećko Lipovčan>. - Zagreb : Erasmus naklada, 2005. - (Rariteti : pretisci ; 3)

ISBN 953-6132-66-4 (cjelina)

Sv. 4: "Dubrovnik" za godinu 1851. : [Zagreb, 1852.]. - 2006.

ISBN 953-6132-65-6

460130072

ISBN 953-6132-65-6 (četvrti svezak)

ISBN 953-6132-66-4 (cjelina)

Predložak za ovaj pretisak ima svoju sudbinu:
riječ je o kompletu časopisa koji je pripadao
istaknutom hrvatskom znanstveniku,
Dubrovčaninu **MILANU REŠETARU**.
Danas se taj primjerak čuva u
NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY
- **SLOVANSKÁ KNIHOVNA** u Pragu,
gdje ga je u vrijeme izrade svoje monografije
proučavala **KATJA BAKIJA**.
Zahvaljujemo Knjižnici na mogućnosti presnimavanja.

DUBROVNIK

CVĚT

NARODNOGA KNJIŽTVA.

SVEZAK TREĆI.

ZA GODINU

MDCCCLI.

UREDNIK

MATIJA BAN.

Troškom narodne matice ilirske.

U ZAGREBU.
Tiskom Franje Župana.
1852.

I.

Staro knjižtvo.

Pěsme Marka Brujerevića s uvodom od *Mede Počića*.

II.

Novo knjižtvo.

Zèrcalo pověstnice Dubrovačke (konac), od *Matije Bana*.
Životopisje znamenitih Dubrovčanah (produženje), prevod *Gj. Bana*
Razgovor pastirski od *Mate Vodopića*.
Iskrice moralne, od *Matije Bana*.
Iskrice pověstničke, od *Matije Bana*.
Književno razsudjivanje, od *Matije Bana*.
Zakoni ostrova Mlěta, priobćio *Medo Počić*.
Različne pěsmice *Mede Počića*.
Uzkèrsnutje: pěsma Manzonieva, preveo *Luka Svilović*.
Tri Romance, od *Matije Bana*.

I.

STARO KNJIŽTVO

Marko Bruère Dérivaux, pěsnik slovinski u Dubrovniku.

(Saobćio Medo Počić.)

Toliko je Slavjanah posvetilo svoje sile da uzmnože tudju slavu pišući ili latinski ili francezki ili talianski ili němački, da bi lasno mogao sumnjati, je li se um i razum slavjanski bolje izrazio svoim ili tudjim obrazom. Na to mlogi tuže kao na veliku nesreću, nemisleći da drugako nije moglo ni biti, dokle god slavjansko obćinstvo nije stupilo u kolo europejske prosvěte, što jedva sada počimlje. Zaludu bi bio n. pr. Bošković napisao slavjanski svoju filosofiu, kad nebi mogo njom okoristiti ni ostali učeni svět ni sam svoj narod; pa eto vidimo i danas, kad već slavjanstvo hoće silom da prodre na světlost, koliko ga truda stoji dokle obori tudje življe. Ali ravnoměrje ište ne samo da slavjanstvo odèrži poběđu nad tudjinstvom, nego još da koliko je do sada Slavjanah proslavilo svojim trudom tudje narode, toliko i od sada tudjinacah da posvete svoj trud na proslavljenje slavjanstva. Kao četovodju toga družtva Dubrovčani mogu predstaviti jednog Franceza, imenom Marka Bruère Derivauxa, koji, kako dodje iza polovice prošastog věka s otcem (poslanikom francezkim) u Dubrovnik, oko 1774 g. tako se zaljubi u naš život, izuči naš jezik,

poprimi naše običaje i stade pisati naške pěsme, da nijedan Dubrovčanin nije mogao biti u tiem vanjskiem prigodama bolji Dubrovčanin nego što je bio taj Francez; i to je znameniti priměr onog naroda, koji poradi okretnosti svoje i bistrine davao je zakone cěloj Europi i prama kojemu i u nas vlada najveća sympatia.

Gospodin Bruère prispio je u Dubrovnik baš u najnezgodnie doba za slavjanstvo; jezuitizam bio je već dobio sasvim samovlast u odhranjenju mladosti, a s jezuitizmom i klasična latinština. Istina je da se nije nigdjě ta škola toliko proslavila koliko kod nas; dubrovački članovi tog družtva i njegovi pitomci čudili su Europu njihoviem prostraniem znanjem i lasnoćom kojom bi ga izrazivala latinskom poeziom; tako Benedikt Staić dvoma velikim poematima izkaže svu filosofiu po sistemi francezkog Des Cartes i englezkog Newtona, tako slavni Rugje Bošković, da negovorimo ovdě o vlastitoj njegovoj filosofii razglašenoj u učenom světu, osobitiem poemom „De solis et lunae defectibus“ iskaže svoju sistemu Astronomie, a opat De Barruel prevede na francezki taj Boškovićev poem; tako Bèrnja Zamanja poemom „Navis Aerea“ i „Echo“ izpěva najznamenitia fizička fenomena, a osim toga on prevede s gèrčkoga u latinski Omirovu Odisiju, Hesiodova děla, Teokrita, Moska, Biona tolikom slavom da mu nije bilo u prevodjenju drúga, osim sugradjanina mu i priatelja Rajmunda Kunića, koji Omirovu Iliadu i Gèrčku Antologiu tako prevede da se već neće nitko staviti na taj posao. Ovi su ljudi zajedno sa Barom Boškovićem, Rugjoviem bratom i boljem od njega pěsnikom, i s Faustinom Galjufom, koji je latinskiem improvizaciam dao jedini priměr da mèrtvi jezik može

naukom tako oživěti kao da ti je vlastit, ovi su ljudi sdruživali neodrěšiviem lancem po Europi ime dubrovačko i slavu latinske poezie, a i na kući latinske su Muse nadahnjivale De-Angelis-a, Petrovića, Bolića, Ferića, Červu (Cerievića) Dolci (Sladju) Antuna Keršu i Gjona Prastića, od kojieh su De Angelis i Plastić dostojni da ih se usporedi sa pěsnicima Augustova věka. Ali je sva ta slava odalečivala Dubrovčane od proste slavjanštine, i da bi se još većma oči i želje Dubrovničke obratile na zapad, za rana iznikne kod nas Framasunstvo, koje premda mu se je vlada protivila, pridobi u malo vrěmena dobar dio vlastele i pučanah. Njemu se ima pripisati ako se je počela u Dubrovniku obdělavati talianska književnost, koja nije ni prie ni poslě nego slabo cvětala, ali u ono doba Miho Sorgo, Rado Androvič, Luka Stulić, Ivo Bizar, a najbolje od svieh Tomo Kèrša, bili su je zaisto dobro uputili. Prema oviem světliem uspěsima latinštine i talianštine slabo je živukala u književnom životu slavjanština; nitko se nenadje da po Gjorgjićevoj smèrti preuzme njegovo město. Stěpo Roza više je poznat po kritiki na Asemanov glagoljski Misal, na koju ga je bio sam papa Benedikt XIV vlastitiem pismom pobudio, nego po poemu vèrhu Petra velikoga, cara Ruskoga; on je nastojao oko rimskog pape da cèrkva katoličanska primi měšto cèrkovnog (glagoljskog) jezika, jezik čisto dubrovački, i na tu svèrhu prevede novi zakon i spravi misal; ti rukopisi nahode se kod propagande u Rimu; Gjuro Ferić više je poznat po latinskim svojim nego po slovinskim stihovima; on je bio pèrvi učitelj Marka Bruerevići u Dubrovniku; Joačim Stulić trudio se je oko rěčnika, ter ga izdade u Budimu,

i jest najobilnii rěčnik slovinski; Bèrnja Žužerić jezuit i Arkandio Kalić domenikan pisali su dostahvaljena cèrkovna propovědanja; dva Betondića, otac i sin, prevadjali su Ovidiove Eroide, a Gjuro Higja Horacieve Ode i Virgilievu Enaeidu; Ivan Sěrković i Maroje Tudižević preoblačili su Molierove komedie na prosti dubrovački govor velikiem uspěhom i lěpom hvalom, Pěrko Sěrković ispěvo je dvě pěsme da napuni Osmana Gundulićeva, a napokon dvě žene, Anica Boškovica, sestra Rogjova, i Lukrecia Bogašinica natěcala su se u pěvanju slovinskom, jedna elogom vèrhu porodjenja gospodinova, a druga pěsmom o Tobii i dramom o posvetilištu Abramovu.

Slaba ova pojavljenja slabo su mogla dělovati da uzbúde duh slavjanski u narodu; a ovaj je duh još jednako drěmao neockvèrnjen u někiem ostarělim običajima i navadama koji ga sahraniše do dana današnjega; od njih něki su ostanci poganskieh vrěmenah, a něki spominju na osobiti politički život dubrovački i na narodni naš karakter. Starodavna je mytologia slavjanska dosta još zamèršena da bi se moglo govoriti o njom stalnostju, ništarmanje znamo da su Slavjani poznavali dva početka jedan dobra a drugi zla, i da su ih zvali Běli bog i Černi bog; znamo da obrativši ovu ideu na prirodu koja ih je okružala, slavili su oganj, i to kao cèrnog boga pod imenom Peruna, trěsa, a kao bělog boga pod imenom Světovida, sunca; i napokon da su posvetjivali dva sunčana počivala (solstitia), lětno kupalo, a zimsko koledu. I dan današnji na Vidov dan (15. lipnja) gori se pred sviem kućama oganj; mladost okrunjena věncem cvěća preskače preko tog ognja nazivajući svoje drage; još i sada na Ivan - dan čeljad prem da više nezna za

kupala ćeraju sve živo na vodu da se kupa, i prem da neznaju za Koledu koledavaju Božić, posvetivši tako lětsko i zimsko suncostanje koje srećom i katoličanska cèrkva posvetjuje spomenuvši lěti S. Ivana a zimi dan porodjenja gospodinova. U doba kolenadah djeca se skupe kad se smèrkne u oči blagdana, te idu od vratah do vratah kolendavati gospodu i počimlju osobitiem glasom svedj ovako: Došli smo vas kolendati, vašem dvoru hvale dati, i tako dugo slědi njihovo pěvanje dok im ne bace s prozora koji novac zamotan u zapaljenoj knjizi, na to veselim usklikom zapěvaju pěsmicu sasviem mitologičkog sadèržaja:

Čestito vam Božić
Da se veselite,
Bog i Boginje
Zdravlje i veselje
I duhovno spasenje. Amen.

Ali još na Badnji dan s jutra počne svetkovina: to jest iz jutra se pomete ognjište, uresi ga se svud okolo lovorikom i ružmarinom, i spravi novi pepeo, na koji se pred večer naloži debeli komad dèrveta, zovu ga badnjakom, te pospu ga žitom, poliju vinom, blagoslove vodom kèrštenom, pa prižižu nazivajući zdravice kućnoj čeljadi. Kad se dospie domaća svetkovina Koleda, na ponoći počme cèrkovna svetkovina porodjenja gospodinova, i po cèrkvam narod pěva něku podulju popěvku koja počimlje:

U sej vrěme godišta
Mir se světu navišta
Poredjenjem dětića
Svetom děvom Mariom.

Sutra se opet preuzme pogansko svetkovanje, i na obědu, na komu valja bar po boljiem kućama da bude cěli jedan pečeni praščić sa narančom u ustima, na tom obědu po sviem kućama gori jedna svěća priežena badnjekova ognja i zabodena u sred osobitog někog hlěbca, koji zato, jer je zavit na luk, zove se luk, i ti se lukovi šalju na čast od kuće do kuće na znak priateljstva i svetkovine. Vrěme od veselja koje slědi po Kolendam, zovu ga i dan današni vrěmenom pokladah, to jest po Koljadah. Uz ovo prosto svetkovanje kolede navadno je i viša gospoda kolendovala; skupljala su se družtva izabrane mladosti, sačinjale su se osobite pěsme dosta šaljive, podrugljive a kadkad i uvrědljive, sastavljala se je mužika i hodila su pod prozore kojeg kuma i priatelja te mu tu svašta pěvali do mile volje; napokon im je gazda otvorio vrata, ugostio jih lěpom večerom, a po večeri zavelo bi se kolo ili koji drugi dubrovački ples kao gork, poviruša, ruska itd. — Veseljaci još spominju kolende Mara Zlatarića i Antuna Kaznačića; ali je slobodno kazati da nije nitko pogodio bolje kolendu kao što je ovaj naš Marko Bruère, on je, Francez, uvidio koliko je škodilo dubrovačkiem kolendama što su bile sastavljene sve polu naškiem a barem polu talianskiem rěčima, da bi směšnie postale, te ih je on uzeo pisati ili sasma čistiem ili smešaniem jezikom; on je uvidio koliko je bila nepristojna uljudnosti dobrog družtva ona debela šala kojom su Dubrovčani navalice posipali kolendu, te premda je kolenda u njegoviem rukama još satyra, jedina vèrsta poezie, koja odgovara ukusu zaspanutog već družtva, ništamanje je njegova satyra toli tanko naoštrena da kad te i upekne, neće do kèrvi; može te kadkad zasti-

děti, a ma neće te nigda razsèrditi; on je upoznao kako Dubrovčani da bi kolendu směšniu izveli nebi često drugo sačinili nego nedospětnu kakvu verigu paradoksah, pa je on odmah proměnio strunu, i sastavio je svoje kolende da budu zbilja književni proizvodi, a često i priměri prelěpe poezie, kako će svak lasno uviděti iz ovieh njegovih kolenadah koje smo ovdě priložili.

Nisu same kolende probudile Bruèrevu vilu, nego s kolendam sav dubrovački život, te prem da ga je ponajviše satyrom izrazio, to je možda više visělo od kroja njegove pameti nego li od stvari u sebi: istina je da stvari směšne najprie diraju u oko, ali će, ja mislim, svak pripoznati da su mnoge stvari mogle se prikazati kao směšne jednom ugladjenom Francuzu (opratome latinčetu) Voltairevog nauka, koje drugako nisu směšne ni malo. Još valja reći da se često směšljivost stvari kaže samo pod jedniem vidom, tako da stoji jednostrana, i nemože nikako da se protegne na sav život; i to se najbolje vidi u Bruerevoj komedii „Věra nenadana" koju ćemo drugdě kad izdati: u njoj je svaki prizor směšan, a ipak sve zajedno neće da razveseli štioca; obrazac dubrovačkog života, a sve zajedno neprestavlja dubrovački život: sakupivši ujedno samo směšnoću tog života ostavlja sa strane ćud ozbiljnu i hvaljeni karakter našieh otacah. Dosta su mu bolje pošle od ruke one dvě satyre vèrhu službenicah dubrovačkieh koje je izdao priatelj mu Antun Kaznačić u jednoj svezki sa Gjorgjićeviem Marunkom i Gučetićeviem Dervišom; škoda je samo što ih nije gosp. Kaznačić razjasnio primětbama za nedubrovačke štioce: bio bi tiem odkrio sve one podrobnosti kućnog našeg života koje sad od dana do dana sve više izlinjaju. Mi

nemožemo ovdě nego samo u kratko spomenuti ovo o službi. Svaki gospar (gospodar) bio vlastelin, bio drugi gradjanin uzeo bi slugu ili mužku ili žensku, još od dětinstva u osmoj stoprav godini i dèržao bi je za četèrnaest godinah u svojoj kući, bez nikakve plaće, ali je morao u to doba i hranit i oděvat osobitom oděćom i naučit je, ako ženska, moliti se Bogu, šiti, prati, vesti, kuhati i kućom upravljati, ako mužki, molit Bogu, štiti, risati, računati, itd. Nakon toga roka gospar bi spravio svoju slugu, dao bi mu jednom svu platu od toliko godinah, i za svako godište dar od kolenadah, i još bi ga spravio na more ponajviše na svoje brodove kad kad kao knjižnik (scrivano) a kad kad kao upravitelj broda (capitano). Ženska sprava bila je višiem cerimonialom sadružena, i tko bi htio potanko znati šta bi se tad sbivalo, neka čita Vukov rěčnik na rěči Sprava, gdě sve dobro opisana; samo je tu propuštena jedna navada, t. j. da bi gospodarica darivala sve gospodje koje bi je došle oni dan posětiti jedniem maliem vretenom omotaniem srebernom ili zlatnom i svilenom žicom, i svaka bi ga od tieh gospodjah zaděla za pas da se zna da je bila na spravi i to su se zvali vretenci. Još je drugo gosp. Vuk krivo rekao, da su samo vlastela imala pravo dèržati kmetske kćeri za svoje službenice, i da su ih mogli silom ćerati na službu. Ovo drugo nije nikako istinito, ali je u običaju bilo da se neide u drugoga na službu nego u svoga gospara, i ako bi se pošlo u drugoga da prie javi svomu gosparu; gospar pako nije bio samo vlastelin nego i pučanin i gradjanin, i tkogod je imao zemaljah i kmetovah svojieh. U Dubrovniku su vlastela imala dosta više dužnosti nego ostali ljudi; ali u pri-

vatnom životu nijesu imali nijednog prava više nego drugi; i ako su sami upravljali zemljom i dělili pravdu, to su sve bezplatno činili, tako da im je s toga više ekonomičke štete nego koristi bivalo, i u istini jeste da veliko dubrovačko bogastvo nije sve bilo skupljeno kod vlastele, nego i kod pomoracah i tèrgovacah. Ovo sam htio gredom napomenuti, a sad da se vratim na službu, rěti ću da děvojka prie sprave zvala se kozica, ćupa ćumprelica, a poslě spravljenica, raba. Gosp. Bruère razglednuo je život jednieh i drugieh, i tako je živo u dvè pěsme prestavio različitost mislih njihovieh, tuge i želje jednieh, iskustvo i mudrinu drugieh, da su te dvě pěsme najbolja satyra onog vrěmena, i najlěpši provizvodi što je proizvela kod nas satyrička musa.

Nije gosp Bruère bio samo satyr, i od pěsamah ovdě zavedenieh svak će viděti kako je gojio priateljstvo, ljubio svoju čeljad, mater i ženu, i koliko se je trudio da postane vrědan knjižnik. On je lěpo poznavao jezik latinski, te imam od njega mnogo prekrasnieh prevodah iz Oracia Propericia, Katula, Martiala, i jednu komediu Plauta, osim silu izvornieh latinskieh elegiah i epigramah koja su mu mogla dobiti slavno ime izvan Dubrovnika i koja su bila uzrok da ga je kralj Ludvig XVIII. uzeo u milost i poslao u Alep za konsula. Otac ga je bio poslao jošt u mladost u jedan kolež od Romanje da se tu uči, i Marko je pisao talianske stihove ne vele gore nego se je onada pisalo po talianskiem akademiama; imam dosta našieh narodnieh piesamah potaliančenieh od njega u stihovima; pisao je takodjer i na rodjenom svom franceskom jeziku, ali je on i sam priznavao da mu bar u poezii neidu od ruke kad je pisao Sorgu ove rěči

Mais du slave à l'indiscrète
Sincerité renoncant
D'une langue plus coquette
Je veux prendre ici l'accent
Et zon, zon, zon, Landèrirette
Toux doux au son du violon.

Ma muse aujord'hui s'aprète
A te chanter en Français
Et de soi moios satisfaite
Plus modeste dèsormais
Zon, zon, zon, zon, Landèrirette
Craint de payer les violons.

Marko je bio čověk malog uzrasta i osobito gruba lica; oženio se je dva puta, jednom kad je bio za konsula u Travniku s jednom travničkom děvojkom, Fatom, a drugi put kad je bio za konsula u Skadru s njekom Marom Kisicom děvojkom iz župe dubrovačke; imao je několiko děce, ali neznam je li tko jošt da žive osim ćere udate za Pavu Perića Dubrovčanina, na službi kod něgdašnjeg franceskog kralja, pokojnog Louis-Philippa; na svèrsi god. 1823 bio je dobio konsolat franceski u Alepu, ali u tom putovanju iskèrca se na otok Cipar, gdě ga uhvati groznica koja ga u malo danah umori.

Pěsme Marka Bruerevića.

I. Kolende.

Knezu Zapěhi [1]).

O Zapěha světli kneže
I hrabreni Leh-viteže,
Tako nigda ne ogluhô
Našiem pěsnim prigni uho!
Nedàrži nas u necěni,
Neboj nas se u noćnoj sěni,
Mi smo znana braća stara
Bezposlenieh kolendara;
I još kako razumismo
Pravi tvoji rodjaci smo.
Mi smo noćni skitaoci,
Skitci běhu tvoji otci;
S tega Lesom, nama slično
Kolendovat jest obično.
Slušaj dakle, pamet beri,
Naše světe razeberi,
Priatelji čuj što vele
Svako dobro koj ti žele:
„Zaborav se Carigrada,
Prodj se móre brodit sada
S hana gredué sve do hana

Kroz dàržavu Tatarkana
I penjat se bez opaza'
Uz nemilu hrid Kaukaza ;
Neg ostani medju nami,
Ima i ovdě ljutih i kami,
Stienah imamo svake vàrste
Jest bělike, skrilja, vàrste ;
Ter kamenja ako hoćeš
Špage i skute punit moć ćeš:
Trišlja imamo i pelina
I svakakvieh travurinah,
Ter tko ljubi gorsko zelje
Može g'ovdi brat do želje.
Nu za tebe jest još nješto
Da ti omili ovo město,
Dobro vino, hladna voda,
Vlast obćena i sloboda!
Sloboda ona Lesim draga
Vàrhu svakog drugog blaga ;
Prem da i mao, pria se tebi
Grad koj' stoji sam po sebi.
Tako gàrškog poslěd boja
Poražena kad bi Troja
Na Butrotskom zgradić žalu
Sliku Ilia i Troju malu.
Kćerca kralje od Ipolaka
Tažila se 'e Andromaka.

---

1) Ovaj se plemeniti Poljak biaše svratio u Dubrovnik kad je putovao po Turskoj zemlji, a najviše se je zabavljao iztraživanjem plodovah prirodnog kraljestva koimi su tako obilne naše gore.

Gosparu Niku Počiću [1].

Dragi Niko kak i lani
Mismo došli ne zamani
Kolendom te svètovati
Da ne cknis svět uživati.
Vidiš kako bàrzo odveće
Godine se kolo okreće?
Još do malo za ledja ti
Mladost počet ć' ostajati
I već s tobom na poreda
Ići starost lěnogreda!
Što se dakle već nevěriš
Što već drago nezaměriš?
U samoći živět tako
Već nemožeš nikojako,
Trajuć dnevi bez ljubavi
Kano suh panj u dubravi!
Bez gospoje kuća zebe,
Sve je gluho oko tebe,
Oženjena nu gospara
Sve zabavlja i razgovara;
Sada čuje děcu skvičat,
Sada babu falalikat [2],
Sad plač bienieh čumprelicah,
Sad gdě ih kara domaćica.
Što se dakle već nevěriš
Što već drago nezaměriš?
Lěpo ti je uz veselje
Častit tortom priatelje [3],
Dělit zahare i linguados

Piti kermes i barbados
I gledati iz ulice
Na prozore bandierice!
Što se dakle već nevěriš
Šte već drago nezaměriš?
Nu promisli kâ je sladost
Babe svoje vidět radost
Kada vodi za uzicu
Nakićenu jalovicu
Preko cvěćem opasanu
Po rozima korunanu.
I gdě joj čivilmente [4])
Čini lěpe komplimente!
Što se dakle već nevěriš
Što već drago nezaměriš?
Veliko je ludovanje
Odmicati uživanje,
S tega uživat nemoj ckniti,
Neka bude što ima biti.
Svoje ispunit želje i volje
Dubro 'e sutra, danas bolje,
Kleto vrěme čudno izdaje
Pod muč teče i nestaje,
A zalud ti kad pobiže
Od Algebre slove i križe,
Kad bi i Newton se stvorio
Već ga na trag nevratio!
Pok' je tako, tu ni'e ckniti
Daj nam veće to popiti
Vadi čmule i arkule [5])
Napuni nam čaše i žmule,

Nek zdravice u veselju
Nazivljemo prijatelju:
Daj ak' hoćeš da te hvale
Smokav prikalo i mantala [6]).
Pokle imamo gdě i kada
Pijmo i jedjmo ončas sada,
Do pak možeš nestanuti:
Tko zna hoće l' još svanuti?
Tko znat može na onom sviti
Hoćemo l' se već viditi?
Tko zna hoće l' biti tamo
Mavasije kako i amo? [7])
Pok' je tako tu ni 'e okniti
Daj nam ončas, Niko, piti;
Sutra piruj pobratime
Ako bude još na vrime.

---

1) U Dubrovniku pod republikom samo se je vlastelinu govorilo: gosparu! svakomu bi se drugomu reklo po talianski signor, prem da se je naški besědilo, ispovědajući sa tim prednost domaće slavjanštine nad svakiem tudjinstvom. Vlastoska kuća Počićah ili Pučićah jest od starine slavjanska kuća i nalazi se u Dubrovniku još od 800og. lěta Kristova kako istorik Cerva kaže: Putei Pozza ex loci colonis, olim Catharenses ab anno 800. — Ivan Počić god. 1315. živio je u velikoj časti kod kralja Uroša Milutina. Kasnie, god. 1684. kralj ugarski i cesar němački Leopoldo I. dade Matii Počiću grofstvo (u diplomi) od Zagoria u Ercegovini, i jedno predanje hoće da su dubrovački Počići ili Škatići (kako nas, neznam s kojeg uzroka navadno zovu) od iste loze od koje i Zagorski Škatići, to jest Čengići. Bog zna koliko ima tu istinita, ali se to predanje i kod Čengićah hrani, kako su nam oni sami ne davno izpoviděli. Gèrb Počića kaže polje modro sa dva pasa zlatna od lěvog vèrha sve do desnog dna, i šest lěrah zlatnieh, tri nad a tri pod pasovima.

Na kacigi nosi jednu dèvicu grimizom oděvenu, zlatniem věncom okuronanu koja uzdignutiem rukama dèrži bělu skedu i na njoj rěč: Humilitas.

1) Baba kad nas neznači dědova žena, nego, ili dojkinja koja doji tudjeg sina i tad je zovu baba mokra ili dadija koja čuva děcu i tad je zovu baba suha. Čumprelica znači děvojka a ovdè službenica.

3) Torta je reč talianska a zlamenuje něku vèrštu slatke pite koja je kod nas u velikoj cěni; najbolje su od višanjah, i od skorupah a čine ih dumne. Linguados je izvàrstna slašćica španjska, a u Dubrovniku su je činili žudjeli (čifuti) koji su se ovdě doselili iz Španje te medju njima govore i dan današnji sve španjski. Kermes je onaj glasoviti djuleb kojeg čine u Firenci fratri domenikanski i zovu ga alkermes liquido di Sta Maria Novella. Barbados je djuleb ili rožolin što se u Kèrfu gradi s korah od limunah. Od običajah koje pěsnik niže pominje kojiem bi gospoda slavila veselje na ženitbama, sada se već nijedan nečini.

4) čivilmente, reč talianska, znači: uljudno.

5) to su zemni sudovi u koiem bi se hranilo i hladilo bolje vino.

6) Mantalu zovu něku kašu, kojom se u veliko služe našinci. Uzmu sladka varenika, naspu unj brašna, korah od lemuna, različnog prekomorskog korjenja te sve zaedno zavare: kad je dovoljno varka, dignu kašu s ognja, još je mlaku preliu u plitke sudove, a kad se paka ohladi izrežuje na komode, i spreme je za zime, te je jedu město voća.

7) Mavasija je vino od něke loze što su odavna naši stàri presadili iz gèrčke; o njemu se nesmie drugo rěti nego što oni pèsnik reče, da je zrak sunčani pretvoren u vino. Kada paka ostavi jedno desetak godišta, eh tada neka se pred njim skriju koliko ih je najviše na glasu.

Gosparu Palu Gočiću [1]).

Tvâ družina kâ te ljubi [2]),
Došlismo te kolendati
Nek ti vodu čine zubi
Er ćemo ti pripěvati
Ne što bi ti drago bilo
Nego milo i nemilo

Dosta 'e vode pod most prošlo
Od kad bi'smo na tvê dvore
Nu je veće vrěme došlo
Da nas čuješ pod prozore
Tvoje slave davoriti
Na kê ćeš se namàrditi.

Ako t' niesmo kolendari
Za pet lietah pohodili
To ni'e bilo cěć nehari
Ni jerbo smo lěni bili:
Čekali smo da Anika [3])
Steče jezik kô Vladika.

Dokle lěpo nauči se
Naš na način karat Vicu,
Kada šteta učini se
Da se čuje na ulicu,
Dělit pljuske, i za ništa
Gospodjama od ognjišta.

Nu sad veće gdě t' umije
Pritapati loj i skvaru [4])

Take lěpe da je nije
Ni u Stocu ni Mostaru
Kolendu je čut dostojna
Na pohvalu svoga vojna.

Slušaj dakle, Gospo vrědna
Dike tvoga hrabra Pala
Medju kojim druga niedna
Ni 'e toliko častna hvala
No što t' taku ljubi ima
Nad ostaliem lěpu svima.

Ter ovemu sjaš u dvoru
K' u pàrstenu drugi kami
I priličiš jasnu zoru
Kad izvodi sunce nami
Cvěće sipljuć na svakoga
Iz rujnoga skuta svoga.

Ei! družino draga i mila
Pripěvajte hrabra Pala:
On svud tvara čudna dila
Mariana i Deša mala [5])
Svědok nam su i ona u putu
Naša nada majke u skutu.

Još bilo bi njih bez broja
Da im se babo češće briči,
Da neuzdiše svedj gospoja
Negromantu jer priliči [6])
Kad šibikom svom prugove
Těra, il kupi sve vragove.

Pripěvajmo nu mi sade
Po Parigju kako 'e šetô,
Kad je puste lovio mlade
Město ono kroz prokleto
Koe sramotna krije tvora
Pod imenom Kraljev-dvora [7])

Tad je upéčen svedj hodijo
Naštipanoj u košulji
Tiesne 'e crevlje tad nosijo
S koe ga i sad muče žulji
I u klobuku na tri roga
Hodijo je vrědjat Boga.

Rec'mo kako meštra uze
Da ga uči tance izvodit
I na zemlji kâ se pùze
Kako medéd da zna hodit,
Ter on prije tri měseca
Bio bi stigô tàrkom zeca.

Tako uvěžban kad se oćuti
Pripeo se na visoko
Montavera vàrhu ljuti [8]);
Odkle sivi kako soko
Klisurah se sit nagleda
I staklena mora od leda

Na te ispet on visine
Něki čeif je oćutijo,
Ter gdě druzim sàrce stine
Hangju stucat j'uhitijo

Mahajuć ne nogama
Neg hangjijom i rukama.

I što 'e bolje vrat neulomi
Nit ga ubiše kirigjije,
Psovaše ga nu veomi
Razljućeni kako zmije
Kad na suncu skoče s kruga
S dětinjega toga ruga.

Nu šta ćemo spominjati
Što tvaraše on daleče?
Jest se čemu zabovljati
Samo da se stôta reče
Stvarih čudnieh koe sad čini
U njegovoj veličini.

Već nemisli o taštinam
Zabavlja se svedj o kući,
Mni napredak dat baštinam
Knjige vazdan pisajući;
Mni kao kmeti teže, znati,
I što kradu zapostati [9]).

Pripěvajmo, po sred zime
Kô pošeta toga cića
Na Târstenô kad je vrime [10])
Batokljunah i kosovićah,
Nebojeć se sněga i leda
Lovorike da prigleda.

Kroz baštine, rec'mo, svoje
Koe šetnice lěpe otvori,

Kô mu cavti perivoje
S koga zgradu zidnu obori;
Kô štir sije i koprive
Kod kladenca vode žive.

Rec'mo lěti i jeseni
Kad je žetva i tàrganje
Kô grad čuva opušteni
I primeće knjigoshrane
Za kazalo učiniti
Pismah u starost kâ će štiti.

Zdravu děcu pomno lěči
O rodiljam svedj se bavi:
Kê on nezna trave i rěči
Muške i ženske za nezdravi!
Te sve hlepi, i mre od žedje
Da pomože žene bredje.

Veseli se Dubrovniče!
Staru t' slavu za vratiti
Eskulapio novi izniče [11])
Koji će te proslaviti
Već neg oni bog od likah
Epidaura ki bi dika.

S te krěposti svak u glase
Nek zaupi pored s nami
Da Pustěrna razlěga se [12])
Prěka i Sàrgja spile i kami:
Zdrav nam Palo vazda bijo
I do smàrti svedj se smijo!

Čestitamo sadar Božić
Tebi kući i bratu tvomu!
Na bedri vam sjajo nožić!
Vrijo vam lončić svedj u domu!
Obilnost vam prag na vratni
Izpraznite rožić zlatni!

Oh da Bog da sto badnjakah
Tvojom rukom pristavijo!
I u početak noćna mraka
Posuo žitom nakitijo
Lovorikom i maslinom
A topijo rujniem vinom!

Kroz te kobi, čim uz-a-te
Domaćica radostiva
Čas pozore svàrće na te
A prasicu čas uživa
Kâ na ražnju nabodena
Tu se vàrti zapečena;

I mi k tebi dohodili
Sto godinah pod prozore
Pěvku izpěvat, Pavle mili
Od večera tja do zore
Kô je običaj bila stara
Dubrovačkieh kolendarah.

---

1) Kuća Gočićeva ili Gučetićeva ima štit razdèljen u dvě polovice; gornja je sasvim modra a donja je modra su tri zlatna pasa koji s lěve idu niz bèrdo put desne, na kacigi nosi jednorožca koji desnicom dèrži kolo od kočie. Nada svim je

skeda: ingeniosa fides. Ali osim toga ima i drugi starinski štit na kojem stoji na polju ovca, a ovi je starii od onoga kako je i od imena Gučetića starie ime Ovčarevićah ili Pikurarevićah kojem su se s pèrva zvali. Pripovědaju da se je Vuk Ovčarević katunar s Neretve preselio u Dubrovnik u pèrvoj polovini desetog věka, i da je ustrojio aristokraciu našu; ali nam je istoria s početka tako neizvěstna da ne směmo ništa potvèrditi. Čudno je što govori L. A. Gebhardi u trećem dělu njegove Istorie Ugarskog kraljevsta u 35oj knjizi: Die Einwohner des kleinen Gebiets Ovče polje trieben ihren Erbzupan Wukman aus ihren Graenzen und namen ihn (Deša) zu ihrem Herrn an. Da nije tad prešo u Dubrovnik? Ali bi se to bilo dogodilo samo u drugoj polovini XII. věka, a ne u pèrvoj X kako naši govore. Razlog paka za koji su ime proměnili kažu da je ovaj: Kad je vojska kèrstonosna obsidjela grad Tolemajdu jedan Ovčarević koji je š njom vojevao izmisli da će zgraditi visoku kulu od dèrveta koja bi se na kolima krećela, te napunio je vojakah da će je gradu usporeda približiti: i tako on i učini i s te ogromne Kočie uzme ime Gočić i na kacigu zlamen i naslov, a tako ostade i potomcima. Jednoj je grani od Gučetićah dao car Leopoldo grofstvo (u diplomi) od Trebinja i Popova ali kako i Počići i Rastići i drugi niješu se pod republikom mogli služiti tiem naslovom.

2) Imenom Družine zvalo se je družtvo mladieh Vlastelčićah od dvanaestog godišta do osamnaestog, dokad bi već svaki obuko plaš i uljego u veliko věće. Družina je imala svoje glavare, te bi se ona najviše starala za veselje pèrvog Maja (svibnja). Tog bi dana uspeli jednu gredu pred Svetiem Vlasima i nakitili borovinom, i za tri dni bi čuvali taj dub da ga nitko neizgori, a tudjinci navlastito koji su bili od priašnje družine sve bi se trudili da im ga pripale; treći dan paka na Kàrstovdan s velikom bi ga svečanosti prižegli. Osim toga, bi li se kogodj od družine oženio, svaki bi mu drug poslao dvě velike voštanice, i na njima privezane pantljikom dvie ožice od srebra. Mimogred ću spomenuti i to, da kad bi se vlastelin oženio, baba koja ga je čuvala

od děteta, doněla bi mu na čast pod věncem jalovicu; kuća mladoženje bila bi urešena po prozorima s banděricama od zlata-kozara (rus. mišura) tri banděrice na svakom prozoru; svekèrva bi dočekala iz cèrkve nevěstu, i zakusala bi je zaharom; to bi bilo navadno u večer, a iza svetkovine bi dočekala goste gospodska večera u pèrvu nedělju; po ženitbi, mlada bi pošla u svoje majke na oběd i to su se zvali pàrvići.

3) Gospar se je Palo bio oženio u Parigju sa Gospodjom Anikom (Oligan — Fitzgerold — Valois) Vice je ime službenice.

4) Prie nego su nas Němci prosvětlili njihoviem Milly-Kerzen, obično se je gorělo po kućam lojana svieća (samo bi u saloći (dvorani) i u kamari od posěda gorio gdě srebarni a gdě mědeni lukěrnar s uljem) i svaka bi kuća sama spravljala koliko bi joj bilo od potrebe za godišnju porabu, tieh lojenicah. Skvara paka, (prem da se tiem imenom zove i bravija pretilina) bila je něka směsa govedje pretiline, octa i luka u glavici, koju bi stavili na oganj, spěnili, i kad bi se luk poćeo rastvarati, prelili u zemni sud, odkle bi je pak sledenu po potrebi vadili, pretopivali, i njom začinjali něka jěla.

5) Deša je kod nas žensko ime a izlazi od těšiti kako što i Spanjci imaju žensko ime Consuelo. Za čudo je koliko je malo slavjanskieh imenah moglo preživljeti doba od Jezuitisma; ja ih neznam u svem nego osam i to četiri ženska: Slava, Deša, Stane i Boža, a mužka: Vladj(Vladislav), Cvětko, Božko i Vuk; ali i njih popovi hoće da ih prekèrste u svetce i svetice rimskog martirologia, tako kažu da je Slava Sta Victoria, Deša Sta Theresia, Božko Stus Natalis a Vuk Stus Lucas.

6) Negromante rěč gèrčka = Věstac, Gatalac.

7) Kraljev-dvor u Parigju = Palais Royal.

8) U Švajcarskoj.

9) Zapostat = Verwalter.

10) Tersteno je selo niže Dubrovnika put sèvera: diči se

stolětniem maslinama i lěpom vodom: kod izvora te vode rastu dva gorostasna javora od kojieh neznam imali igdě u Europi višieh; u sedmoricu nećeš im zagèrliti stablo.

11) Eskulapio je bog od lěkarstva u gèrčkoj mitologii; imao je slavni hram u Eoidauru ili Pitavri, današnjem Cavtatu — Ragusa Vecchia.

12) Pusterna se zove od Posterula (zadnja vrata) najstarii dio grada Dubrovnika, u njemu su znamenite razvaline cèrkve sta. Stěpana, koju je dao sagraditi okol g. 940. Stěpan kralj hèrvatski sin Krešimira kralja. Prěko je ulica s druge strane grada na podnožju Bèrgata planine; a ova strana nije bila sadružena s onom nego samo g. 1108. iza smèrti kralja Bodina. Sèrgj se zove jedna glavica vèrhu Dubrovnika gdě je nědga bila cèrkvica na slavu sv Sergija mučenika, koju Fran ezi razvališe i na nje město sagradiše veliku tvèrdinu pod imenom Fort imperial, carska tvèrdina, a Němci počeše i oni od lani oko nje raditi i graditi.

Gosparu Antunu Sèrkoviću [1]).

(Pripěvana u Parigju g. 1820 u oči Božića.)

Zaludu si s Dubrovnika
Ti poběgo od Pala i od Nika
I one kare od jezika [2])
Higje tvoga liječnika;
Anto mili kako i tamo
Ima Lerah i ovamo [3])
Ki te mogu pomamiti
I kolendom pohoditi.

Zaludu se svět izvija,
Ne stvara se gušter, zmija,
I zamani čověk jaše
Ćud ga slědi na unkaše,

Tako i ja kô Mušero [4])
Mislim biti vazda Lero
I mahnitat prem da u muci,
U očalim i u peruci:

Ter kad vidim Božić doći
Kolende se neću proći,
Niti pića i haleka
Kod kitjene Badnja hreka;
S tega biva prid tvê dvore
Da me čuješ pod prozore
Sred Parigja na ulici
Blejat, kô na Lončarici [5])

Nek te dakle tèrnjci uhite
Čujeć pěsni mê mahnite,
Da na način njihov stari
Neodkriju skrovne stvari,
Dobro znajuć da Poeti
Kô vrazi su indiscreti [6])
Da bez britve briti umědu
I od dlake stvorit gredu.

Nu zahvali vèrlo Bogu,
Što te izčešljat sam nemogu
Kako se ono lěpo čini,
Kad se skupe Tintilini [7])
Er daleče tisuć milja'
Od mene je mâ fratiglia [8])
I nije mi Gjiva Stelle
Che sapeva le più belle

Još je druga srěća tvoja
Ta miljena tvâ gospoja [9])
Kû za vele neoskvariti
Trěba 'e něšto propuštiti.
Er moj dragi spesso accede
Da škakljive budu Lade [10])
I da stare spampanate
Muževima prostit krate.

A da t' pravo rečem, Anto
Čudit im se nije poi tanto
I ako se vragu dadu
Borme! razlog něki imadu.
Salamuna veli slovo
Da na světu ništ ni'e novo,
Da tko'e pijo, opet pit će,
I što 'e něgdar bilo; bit će.

Za to sadar kô někada
Prem da mi je sěda brada
Anto mili, Anto brate,
Povraćam se kolendat te
I meni ćeš ti kô i prije
Dat kupicu Mavasije,
I rět da ti 'e drago bilo
Što bi milo i nemilo.

No akoli něgdě kaže
Sveto pismo, koj' ne laže
Da mladika kako nikne
I dub tako raste i bikne,
Nu to sveto pismo isto

Drugo veli pak na misto,
Da tko 'e mudar svést proměnja,
Niti se u njoj okamenja.

Ti koj dosta mudar jesi
Jer te majka hitra uměsi
Znam da nećeš već mahnitat
Ni po světu već se skitat:
Te gospoja tvâ će tebe
Vazda vidět pokraj sebe,
Ni brinut se da te strave
Věštičine kèrmeljave.

---

1) Sěrkovići ili Sorgovići starinom su Arbanasi. God. 1272, kad je veliki glad morio Dubrovnik, oni pridjoše s brodovima kèrcatiem sěrka te ga darovaše obćini dubrovačkoj, za to im republika dade vlastelstvo, i od tad dèrže na cèrljenom štitu opasanomu sa četiri srebèrna pasa okrenuta s desna niz bèrdo put lěve, i tri klasa sèrka. Taj se gèrb nalazi, kako naši pišu, urezan na gradu Smederovu u znak časti u kojoj Gjorgj Despot dèržaše svoga čeonika ili pèrvog ministra, Paska Sèrkovića; komu biaše podao i podarbinu ili feud od Toplice. Kasnie (1600) kralj od Španje učini Junia Sěrkovića (Sorgo) velikašem od kraljevstva Napolitanskoga s imenom jednog vojvode. Najposlědni od te grane Sěrkovićah biaše ovaj naš Antun, koji, kako padne republika, prodade veliko svoje imanje u Dubrovniku i preseli se u Parigj, gdě i umre. Njemu su najviše Slavjani daržani zahvaliti ako se je podigla tamo stolica jezika i književnosti slavjanske a kazivaše mi današnji profesor te katedre Cyprien Robert kad ga posětih godine 1850 u Parigju, da se je vojvoda Sěrković i sam davao za pro—

fesora, i da je tiem najviše odlučio Franceze da ustanove tu stolicu, jer im se stopèrv tada činila od velike važnosti kad su viděli takvog čověka da hoće da ju sam preuzme.

2) Kara od talianske rěči carro (kola) zvalo se je město gdě bi izveli puku na vidělo osudjene krivnike, najviše potvoritelje, odkle im je nazov ostao jezik od kare ili kara od jezika. Dr. Gjuro Higja, poznati prevoditelj Oraciovieh pěvanjah koje je Dr. Antun Roči lani izdao u Dubrovniku, i Virgiliove Eneide, koja još leži u rukopisu, nije bio manje zlamenit poradi njegove družbenosti i veselja.

3) Leri su osobitost grada Dubrovnika, i zovu tiem imenom onu prostu děčad koja vasdan na ulici tèrči, krěšti, zadèrkiva čeljad, mami grad, i prem da ih ima i drugovdě na jugu, nigdě pako nestoluju kako u Dubrovniku. Italianci ih zovu u Lombardi i birihini, Toškani monelli, u Rimu vassalli, u Napoli guaglioni, a Dubrovčani prem da ih nazivlju i tončare go......re, pàrfanti (birbanti), čavlokupe, ipak ih praviem imenom zovu Lere. A odkle to ime? bez sumnje od Lelja božića od ljubavi; no zašto? koja je sličnost izmedju slavnog Lelja i sramotnieh Lerah? Za iznaći tu sličnost valjalo bi nam zaboraviti kèrstjansku ćudorednost, a preselit se mislju u doba pogansko, kade něka ćutenja i něka děla koja mi nesměmo ni samo imenovati, onda su bila děla od pohvale i dike; Vidji Virgiliovu Eklogu: Infelix pastor Corydon ardebat Alexin etc.

4) Mušero se nedohodi od Monsieur Francez? — Kogagod sam pitao, nije mi znao rěti drugo nego da su tako nazivali pučansku kuću bogatu Paskvalićah.

5) Lončarica je ulica u Dubrovniku koja ide od Zeljarice do Poljane; valjda bi Leri najviše tu stajali, jer su ih nazvali i lončarine.

6) Indiscreti; rěč talianski; nepremučni.

7) Tintilini su još jedàn ostanak stare mitologie koji žive u predsudima prostog puka; oni su duhovi pod slikom male děčice, koji obnoć roncaju po kući najviše u potrěmu i u dimnjaku; vèrlo su zlobni, na priměr dodju te zamèrse pasmo staroj babi kad mota, ili joj pripale kudjelju kad

prede, ili joj udunu svěću kad šije, i od zlobe sve se smiju: neimadu do same kapice cèrljene na glavi; i tko bi tintilinu zgrabio s glave kapicu, taj bi ga mogo presiliti da mu kaže blago. Ima i pěsmica o njima gdě im se spominje kabanica:

Sědi Tinto na granici
U carljenoj kabanici.
Veće valja kabanica
Nego Tinto i granica.

8) Iztumačit ćemo ovdě sve rèči talianske koje se još nalaze u pěsmici: fratiglia, bratinstvo; Chesapeva le più belle; koji znadiaše najlěpše (tvoje stvari); spesso accede često se dogadja; spampanate, leventluke; poi tanto pak toliko.

9) Antun se je Sěrković bio oženio u Italii sa olandezkom gospodjom katerinom Šneider, udovicom mletačkog patricie Pavla Labiea.

10) Ladà je boginja lěpote u slavjanskoj mitologii; pěsnici zovu lade i žene (supruge).

II. Poslanice.

Mari Bruerevici, svojoj ženi.

Mara zlato, dušo Mara,
Al je ljubav, al pomama?
Koja li je pasja para
Kâ se ovako ruga s nama?

Vik s'e s tobom pamet moja
Dnevi i noći borovila;
Nu od radosti, nu od pokoja
Ta mi je miso vazda bila.

A sad, meni běla danka,
Ta je misô nemir hudi,
Ter me muči bez prestanka
I bědna ma noćno budi.

Ol razmišljam tvê kreposti
Ol spominjem ukrast tvoju,
Što bi uzrok me radosti,
Sad uzmnaža bolest moju.

Tako raja izgubljena
Prokletcima čuh da daje
Neizvidna uspomena
Najžestokie jade i vaje.

Er koliko već mi ugodi
I milija bila mi si,
Tol' već mi se sad nezgodi
Tak daleko štono mi si.

Premda živem u sred grada
Gdě puk vèrvi nebrojeni,
U samoći pustoj sada
Nalazit se čini meni.

Ovdi ugodno ništa nije
Ne stavljam se od nikoga,
Gdě kod mene tebe nije,
Mir jedini sèrca moga.

Antunu Sérkoviću.

Prijatelju, Ante pobratime
Što te nije meni u žalosti ?
Ako igda sada ti je vrime.
K meni dodji, dodji požali me !

Ali neznaš, al nehaješ za me,
Oli neznaš težka jada moga ?
Hodi brate, nasloni se na me
Da ti kažem jada golemoga !

Ona lěpa mila majka moja
Koja me je na svět porodila,
Něgde radost, a sad želja moja
S dušom se je, pobro, rastavila !

Ona lěpa mila majka moja
Koja me je mlěkom zadojila
Njegda radost a sad želja moja
Cérvim se je hrana učinila !

Ona lěpa mila majka moja
Koja me je njegom njegovala,
Něgda radost a sad želja moja
Věk u věčnu noćcu je zaspala !

Samo ostaje prazno i gadno misto
Gděno prije pusto sijevaše
Lěpo oko, kano sunce čisto
Pusto lěpo i kad umiraše !

Počivaju do sudnjega danka
One hitre ruke dobrotvorne
Kê radiaše vazda bez prestȁnka
O koristi našoj neumorne!

Oni jezik, koji mene kriva
Opravljaše ukom i naukom
Olinijo šuti i počiva
Nit me vlada světom i odlukom.

One noge hitre i lagahne
Kiem vodiaše tance kano vila,
I starija bolje neg mladjahne
Smèrt nemila věkom je ustavila!

Koliko je vèrstah od ukrasti'
Kolik li je krepostih na světu
Smèrt ih svieh umie nam ukrasti
Sve utèrgne u istome cvětu;

Nu promisli jada golemoga
Gdě toliko blago smèrt umori,
A nada sve težka jada moga
Neizvidnu štetu komu tvori!

Hodi dakle, ako haješ za me,
Pomagaj me ječat i kukati,
Hodi, pobro, nasloni se na me
Nebi li me mogô utišati!

Petru Aletiću [1])

Gdě daleče město kleta
Nepravedna sila goni
Tebe Aletij njemu oteta?
Tvoj prijatelj suze roni,
Na kraj mora tužan sědi
I plav tvoju mislim slědi?

Njoj val tihi želi i prosi
Ravno more, blaga vitra,
Neka gděgod tebe nosi,
Bez tvê sumnje prodje hitra
I da tvèrdi bèrzo čelo
Na latinski kraj veselo.

Na kraj srećni, kraj put koga
Oči upireš i požude
Gdě ćeš primat od svakoga
Hvale nude i ponude,
Čim dopane teb ovamo
Rug progonstvo i šteta samo.

Kad tu dodješ, tko zna ikada
Hoćeš li se obazrěti
Put rodnoga tvoga grada?
Tko b' umijo meni rěti
Ovdj ostajuć tega u ime
Zaboravit nećeš li me?

Ali nemoj mene prava
Tudje odmetnut za krivine,
Moja věra znaj da 'e prava,

Da za tobom vazda gine,
Znaš kad svak je režô na te
Da sam bijo ja sám za te?

Baš kakono kada hoće
Svoju utažit tiem děčicu
Gdě postavi zimno voće
Pomna mati u spremicu
Nadje gnjilo i plěsnavo
Izvan jedno ciglo zdravo!

Još i kad bi sreća bila
Da se ima jednog svudi
Prijatelja u kom cila'
Věra i prave ljubav budi!
Nu to blago, čestokrati
Nesmiljeni udes krati!

Za to kad se gdě susrete
Izgubit ga svěsno nije;
Boj se Aleti take štete
I ljubi me svedj věrnije,
Ćak do smèrti tvoje doba;
Ja ću tebe svedj do groba

---

1) Petar je Aletić bio pučanin, i njegovi su se stari bili preselili u 17. věku s Ungarske u Dubrovnik. Gospoda su bili naložili Petru něku službu koju bi svedj pučani izvèršivali, ali ponositi Petar nehtěde se prignut na to, nego uteče u franceski konsulat. Gospoda su poslali tade njihove zdure (tako su se zvali dvornici dubrovački) da traže po sviem kèrčmama i bordelima, bili se tamo bio skrio Petar Aletić, i to ga tako ubědi da on prodje odmah u Italiu, gdě se

sa svedj preseli. Umre u Jakinu, bit će jedno deset godištah. Kažu da je bio čověk velike naučenosti osobito staro-elinske, da ga je slavni Kunić naznačivao kao samog profesora koji bi ga magao izminiti u predavanju gèrčke književnosti u Rimskom koležu; i da je upisao znamenita primećanja na děla Vitruvia. S Petrom je dospěla kuća Aletyjah ili Aletićah.

Istomu Petru.

Tot 'i tebe hitra i mudroga
Jadni Pero, zaniješe lude
Od Parigja grada bijeloga
Bezposlene igre i razblude?

Žalostna ti majka! što to nije
U rodnome gradu Dubrovniku?
Hoj da ljiljak i ćuk gnězdo vije
U opuštene tvoje dvore viku?

Što te nije běsni neharniče,
Ni u dvoru ni u rodu tvomu?
Ali naći cěniš, nesvěsniče,
Da 'e gdě bolje, neg u svome domu?

Biće tvoje, nu pogledaj pače!
Kakono se siplje i propada
Kako rastu čičak i handrače,
Gdě radjaše njiva i livada!

Zalud tebi tvoja zemlja plodi
Snopove ti broji tudja ruka;
Zalud tebi ovca i koza rodi
Kad ti goje zapostata vuka;

Zalud kmetim tvoja sela hmile
Kad neznadu svoga gospodara,
A kmetice lěpe kako vile
Zalud čuju tvoje glase sgara.

Breh! vrati se k njima gospodare,
Da nevape žalostnice za te,
Da kozari neblaguju dare
I pèrvice kê bi bile za te.

Zove Zaton i Asonik tebe
Opuštena tvoja očevina
Da se odredi što je od potrebe
Da-no rodi loza i maslina.

Prijatelja čuj što veli tebi
Na svoj posô hodi stavit ruku,
Kako sebi radeć i po sebi.
Jaoh ti, Pero, Vuku po poruku!

Antunu Sèrkoviću.

Da mi 'e znati Ante prijatelju,
Koje tebi sile i nevolje
Omraziše toli rodnu zemlju
Da po světu ideš tražit bolje!

Znaj da svěstno ni koristno nije
Bolje ištuć dobro ostaviti
A ne svàrhu gděno 'e bolje gdi jè
Ner sred roda svoga može biti?

Ali misliš da ćeš gdě po sreći
Izviući svět izdajni, moći
Druge sele drugu majku steći
Da se tobom brinu dnevi i noći?

Žin'ti nećeš! tvèrda ti je věra!
Još će t' od nas dostignuti želja,
Er ni'e lasna na světu naměra
Sèrčanoga i věrna priatelja.

Svud se hila po světini stere,
Slatke rěči zle privare kriju,
Blago lice opake nevěre
Kano cvěće i travice zmiju.

I prie tebe pametara koga
Stranputice zaniješe lude
Od Napule grade bijeloga
Bezopasne igre i razblude.

Tu su prave a ne izmišljene
Rajske obliči a pakljene ćudi,
Bezopaznieh pogubah, Sirene,
Na nesreću kê navodu ljudi.

Njih zasědah kê svedj spravne stoje
Jakno Stake hitri kralj s'ukloni,
Kad najsladje posměhuju i poje
Zatisni uši i oči zasloni.

Spomeni se štono mladost plahu
Pod zlamenjem Circe čarovnice

Spievaoci stari světovahu
Ko' zatravit može krasno lice.

Tere slove da ona nemila
Razbludnica činom nje prilike
U razlikieh zvěrih gèrda vila
Pretvoraše svoje naslědnike,

Nu ako tomu odolěti more
Um opazni i briga te nije,
Al pogledaj ono sinje more
Koga 'e sila prebroditi prije.

Znaš da e' ženske ćudi i pameti,
Tko ga pozna věrovat mu neće
Kad sve ravno tebi kaže kleti
Tko zna kakve rotno spravlja smèce?

Bog ubijo i tòga junaka
Koj je pèrvi plavi sagradijo
I hèrvat se valom mora opaka
Na kèršljivu drěvcu naumijo!

Praoh! imaše sèrce od kamena
Tko najprije směde sred pučine
Ćak daleče kraja nevidjena
Dočekati gluhe noći tmine!

Kako od pusta straha neutèrnu,
U neobičnoj prostranoj samoći?
Kad valovah silna běs nasàrnu
Iznenada u srěd mèrkle noći?

Kad čù svoje plavi rastrešene
Skripu, jeku, kèršnju gdě ga budi
Zviždju vihra, buku nabunjene
Morske sile, smeću i viku ljudi?

Kad nad sobom nadzdri naokolo
Prid světlosti munje i trěskovah
Gdě naraslo more prěti okolo
Pretisnut ga halagom valovah? —

Nu pohlepa prokletoga zlata
Biaše njemu oči obujmila,
Ona pusta koja ljude mata
Koja ih je silu pogubila.

Ali Anto oko sèrca tvoga
Ta se nije zmija još zavila;
Druga želja preko sumljivoga
Morskog vala tebe je zanila:

Krěpka želja znanja svakojaka
Kojim hlep š sebe neresiti
Neštedeći truda nikojaka
Dokle ga se pamet tvâ nasiti.

Podji dakle, pok se, dragi, vèrnut
Imaš bolji i još izvèrstniji,
Vrědne odluke neću te odvèrnut
Da mi budeš draži koristniji.

Andru Altestiću [1]).

Andro, vrěme leti silovito
Pod muč bieži da ga se nečuje
I prohodeć rukom čudnovíto
Jednom gradi, jednom razgradjuje.

Zubi su mu oštri i gvozdeni
Te bez štete nigda neuvěda.
Vrěmenu su kralji podloženi,
Nitko g' većma pazi ni razgleda !

Sreća blago po světini děli,
Al nemože vrěma darovati;
Ne kùpe ga većma dvori běli
Neg li čoban u tužnoj pojati.

Lakom kùpi u tobocu zlato,
Putnik tàrpa jelo u torbice,
Vrieme, nije postaviti dato,
Za nevoljne svoje potrebice.

Cviet je mladost od kratka života,
Kako ruža, kâ kad sunce grane
Pusto sieva preko dračna plota,
Dok omàrkne, veće je nestane.

Necěnjena na zelenu struku
Uvehnut će ako k njoj diklice
Neuspruže za utàrgnut je ruku
I naresit sàrcelovno lice.

Dok j' u tebi još junačka snaga
Sit se svaka dobra nauživa'

Jer ti željet poslě ne pomaga
Kad nastane starost poluživa.

Pok si stekô, pokle si na glasu,
Plod od sreće tàrgaj vremenito,
Nitko svěstan, na zrelome klasu
Neostavlja nevàrženo žito.

Pij junački dokle ti se toči,
Ljubi, ljubi dokle tako mlada
Gledaju te željno càrne oči,
Dok se bàni koje ti se nada;

Ljubav nosi torbe znaš dvostruke
S sprednje vadi čudnovito blago
S zadnje sije tuge, jad i muke,
Nedělećі kako 'e tkomu drago.

Prid njom mladost i lěpota leteć
Časti s ruke blagodarne grabe;
Po nesrećnu tragu mùke meteć
Starci ostaju i kàrljive babe.

S tega žalim što u pustoj tamnosti
Od neblage inostrane zemlje
Dni prohode od moje mladosti
Puni brige i zaludne želje.

Kako pàrva od prolětja dika
Ljubičica nevidjena gine
Gdje se ori medju stěnam rika
Neprohodne duboke rivine.

Zalud gizda i junačko dilo
Kad ih nemaš tkomu prikazati.
Zalud pěsma kad čeljadče milo
Nie ti komu liepo zapivati!

Njegda liepe diklice i mlade
Za mojim se sàrcem grabijaše,
Al zaludu kad im se nedade,
Jer ponosno skupo se cienjaše.

Kamo sreće dali vas je sada,
Gdje ga ličim na prodaju, žene,
Što bi ste se od mog smàrtnog jada
Nasladile gledajući mene.

Kako da je staro i zločasto
Nemogoh ga prodat za gotovo.
Trampijo bi, ali nemam zašto
I za vetko sasvěm da je novo.

Ljubi, ljubi, dokle ti se daje
Andro, nemoj vremena gubiti
A zavidni starci neka laje
Huleć što im već nemože biti.

Nemoj tražit blago, veličanstvo:
Liepotica mlada, koju prati
Smieh, veselje, pusto bezočanstvo,
To ti trěba, i već ništa imati.

Od naravi srećna razbludnica
Ruža 'e ruža, gdjenogod je nikla,

Věruj meni ona je kraljica
Kojagod je tebi draga dikla.

---

1) O ovome zlamenitome čoveku ovdi ću samo rěti da je jos u svoju mladost otišo u Rusiu, i tamo se je u velikoj ljubavi kod gospode podigo do velike časti, u něko doba pod Ekaterinom bio je svemoguć, ali Pavo ga otjera u Sibir, Alexander ga opet prizovne i povrati mu službu, no neimajući više onaj upliv što i prě, odpusti službu, proda zemlje koje je bio tamo steko, dodje u Italiu, kupi gospodsko imanje u Friulu blizu Palmanove u s. Giorgio, i tu lani dokonča svoj život. Dosta je piso i franceski i naški, te uhvam dobiti od njegovog unuka barem što je naški pisao, i tad obširnie o njomu dèržati govor.

P l a v č i c i.

Plav neprocěnjena, srěćna, vesela
Kâ nami otela si Aniku i Pala
I š njima našega sàrca dva děla,

Ah tako bi li ti od neba i od kalah
U pomoć bogovi i ravno more,
Tak ista Venere na rulj ti stala [1]).

U běsne miehove, tmaste u zatvore
Vietre kê uzrokuju i smuće i štete
Tak svezal Eolo ki ih stisnut more!

Tak sve od njihove ozorne čete
Neizlećet puštio, van dušak juga
I moje uslišio molbe i zavěte!

Jug tebe sliedio kô vierna sluga
Tiho Ti puzla se i nevàljala
Da krasnu gospoju nevazme tuga

Da od straha śmućena nezove Pala
Ol plače gledajuć, babe na skutu
Gdje jadno predaju dječica mala!

Śve lasno i ravno ti bilo na putu,
A mi kad čujemo od Tàrstenoga
Zdravo doniela si da njih na ljutu,

Morskoga poć ćemo obdarit Boga
Kadom mirisnijem templa i otare
I vola užartviti privelikoga.

Imat će i Eolo zaviete i dare
I krasna Venera kâ ruljom vlada
Pod slikom skrovena Tàrštenke Mare.

A tebe o plavčice, od cvieća mlada
Viencima okićenu, na kraj dovući
Mêu hvale hoćemo od svege grada,

Gdje liepo spremljena već lastujući
Do poslie jeseni u klad ćeš stati,
Dok tebe ustrebuje od tole izvući
I po tu gospodu opet poslati.

---

1) Rulj ruski znači kàrmilo.

Mihu Gàrgureviću liekaru.

Da blagom silnijem sreća me obdari,
Kê dielit Miho, bi priateljim htijo
A tebi osobito zamierne stvari!

Konje darivô bi kê Arapin jaše
Na platnu slike, dieljano kamenje
Grimizne haljine, od zlata čaše!

Nu pokle lakoma bi pusta mnome,
Rad bi visoku cienu kô Oracio
I ja moć staviti prievanjn svome;

Er svud proglasiti bi krepos tvoju
Do volje mogo i svietu očitovat
Svu prama tebi tad hainost moju

Nu biuš da odužit od svoga sebe
Joh! vriedan nijesam, da daj, se domislih
Kakono tudjijem počastit tebe.

Ter piesni našega šaljem ti Gjona
Slatke one piesni toliko hvaljene
Kê miesto daju mu vàrh Elikona [1])

Da ljubko primiti i dobre volje
Taj dar moj hoćeš, mnim, er procieniti
Nitko nemože ga od tebe bolje,

Od tebe lijepo koji kad bi htijo
Znadem da knjigam Gjonovim sličniem
Bi lasno složiti podoban bijo.

Nu slavnu spomenu, ime neumàrlo
Tijem steć nemariš ; uhar koristnijom
Rabotom voliuš bit svietu hàrlo.

Bolnika izvidjati tuge i nevolje
I prem pohitni stup smàrti ustavljati
Tvâ 'e sama zabava za naše bolje.

Da Bog dà, slěditi u toj odluci
Zdravo i veselo do stare starosti
Naši te gledali sinci i unuci!

---

1) Pěsni Gjona Rastića izdala je žena mu Maria Barunica od Zamanjah po njegovoj smàrti: Junii Antoni Comitis de Rastiis, patricii Ragusini Carmina. Patavii typis Semin. MDCCCXVI (s likom). Najposljednji od te porodice koja je bila s Epidaura prešla u Dubrovnik još u početku, i koja je mlogo vrědněh sinovah dala, i navlaštito onog Zuja poklisara Gjorgja Despota kod Turakah i kod Mletčićah, izdahne Gjono na 30 ožujka 1814. Štit Rastićev biaše razděljen u dvoje, u gornjoj polovici vidjaše se jedna košuta, a u donjoj tri srebàrna pasa s lěve niz bèrdo put desne.

III. Satyra.

Ti koji dni trajaš i noći knjige promećuć,
Pomnjivo tražeći slovinskog naroda slave
Bil' uzrok men' po sreći dokazati znao
S pivnice jer svako do glasovita Pregata [1])
Slavne bi se slatko hàrvatske odrekô starine?
Jer čupah od županskieh do najponosne vladike
Stidi se svak jezik slovinski čisto govorit?

Jedva smie u gradu kod načvih haljine peruć [2])
Popievku izustit godišnjica bez da riječim
Već inostranim neg našim složena bude.
Što bi se da oživi tomu oni čudio Dinko [3])
Naške poeć piesni koji jest me oteo smàrti?
To t' se nebi lievom prikàrstio Gundula čujuć [4])
Da nije za rodnog pisó Dubrovnika, već da
Hoće se za Osmana istomačit tražiti tudje
Meštre kô za Eneidu i gàrčkog Iliadu Omera?
Dobro, Marko, veliš i vieruj da bi se temu
Nasmiali, al što bi vaj rekli nauke videć
Svekolike od starog odmetnute vremena kriepka?
Godine zle u zô čas pristupiše pogàrdah plodne
Kê krotkos svaku izagnaše iz štetnoga svieta:
A trista u toliko iz našeg drijebah kraja
Pčele kô po cvieću hodeć od miesta do miesta
Ispraznost svaku, svud bludne izvanštine beru
Doma prikomorskim kâ unose zajedno s blagom.
Tudj običaj tako na starog nauka miesto
Kradom se uvlači; hod, život, haljina, način
Jest priašni odbačen; i rodnog jezika stavnost
Već nije spodobna obiesne pameti svake
Izrieti misli zamamljene i gàrdobe, kojeh
Ni imena samo nije slovinska imala starina.
Omiera ljudska nije ko njegdar sàrce junačko
Obraz, pravda, pamet dostojna i pohvale diela,
Naši glave viek u mierila stavlja s tobocom,
Pienezi imaš, bit ćeš pošten, liep, vitez i mudar.
Nek bi prid kućnim sad izašla gospoja pragom
I na visoku pripeta orahovu stôlu
Ženskim samo stidom kô naše urešena majke

U samoradici čedom košuljica prela
Tko bi se prid njom od smieha ustegô prohodeć?
Kmetica pod košem kupus i skorupe noseć
Neće priko Župskieh hridih van svilene crevlje
Nit po Konavlih već kumica kisiele opanka....
S tog hmile općenim Pile narešene čedom [5]),
S tog nedjelje nie u pustoj godini danah
Koga da neiznadje medju stienam mârtva dieteta.

---

1) Pregat od rěči pregare moliti, zvalo se je u Dubrovniku věće od umoljenih — consiglio dei pregati — ili senat od 45 senatorah kod kojega je stajala zakonadavna vlast od Republike. Iz njega bi se izbiralo malo věće od 7 senatorah kod koga je bila izvâršiteljna vlast, a gospodujuća vlast ili souverénité pripadala je velikom věću, u komu bi svaki vlastalin preko osamnaestog godišta sedio, i izabiro svake činovnike i magistrat i potvârdljivo svake zakone, i pomilovo krivnike i t. d.

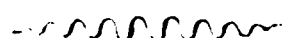
2) Načve ili navče od talianska navicella znači ladjica u kojoj se pere svaka roba, godišnjica, staria službenica.

3) Dinko, to jest Dinko Ranjina, glasoviti pěsnik 16ga věka. Njegova se je rodbina bila preselila u Dubrovnik iz Taranta u Italii god. 940 i nosila je štit razděljen u dvoje; u gornjo polovici bila su na cèrljenom polju tri cârna pauka, a u donjoj na cârljenom polju tri srebârna pasa s lěvě niz bârdo put desne. Onaj cimer, što je gospodin Gaj prestavio na njegovo izdanje Dinkovieh pěsanah, nije nego osebita impresa akademička rečenog Dinka.

4) Ivan Gundulić spěvatelj Osmana bio je od prestare slavjanska kuće, od družbe Pavlimira kralja koja ostane u Dubrovniku kad ovaj kralj vraćajući se s Rima utvârdi naše město jednim gradom i ostavi u njemu několiko svojih plemićah god. 930, a izmedju njih i Gunduliće. Najpošljedni Gundulić umre god. 1773 kao biskup od Paderbone u Nemačkoj. Štit im biaše modar sa četiri koca zlatna, vèrhu svega

opasan pasom cȁrljenim. Jedna grana Getaldića, koja je naslědila biće Gundulićevo, pridružila je k svojemu i prezime Gundulića, te tako im je barem ime još i danas u životu.

5) P i l e su predgradje dubrovačko kuda je najmilia šetnja. Zlamenita je bolnica za nadjenike (enfants trouvés) koja se tu nalazi i koja je bila tu sagradjena još u petnaestom věku (jedna od najpèrvih u Europi) uslěd odluke Vieća od 9 Veljače 1432, koja je zapisana u z e l e n o j k n i j z i od zakonika na poglavju 252. pod naslovom: O r d o e t p r o v i d i m e n t u m p r o c r e a t u r i s q u a e a b j i c i u n t u r i n h u m a n i t e r.

II.

NOVO KNJIŽTVO.

Zèrcalo pověstnice dubrovačke.

Od Matie Bana.

(Konac.)

IV.

O uzrocima izobraženja dubrovaćkoga.

Kako je Dubrovnik pri tolikim nesgodama koje ga odasvud okružavahu, mogo imati toliko ljudih u politici, u književnosti i u moralnosti velikih, ter stići do onolikoga savèršenstva u svakom sadružnom odnošenjn, to će se lako uviditi kada se po bliže izpita život domaći i javni njegovih gradjanah. — Odhranenje děce mora najprie privući našu opitljivost.

Iz rukah doilje děte bi prešlo u ruke svoje babe. To bi bila žena već dozrela, više putah u istoj kući i u duhu one porodice odhranjena, koja odlikujući se svojom razumnosti i ugladjenosti zaslužila bi taj izbor svojih gospodarah. Učiti děte da zna Boga molit, bojati se roditeljah, i sve one male sladnosti, na koje se djeca u dobrim kućama još iz pèrvih godinah privkinu, to je bila babina dužnost. Děte već poraslo i pripravljeno za obrazovanje predavalo se je učitelju, uzetomu ponajviše iz duhovnoga reda, čověku blage naravi a oštrih načelah, i uvěk mnogo učenomu. U nauki krištjanskoj, u sveštenoj pověstnici, u računanju pismenom i na pa-

met sastojaše se početno obučavanje. Tim pamćenje i umno razbiranje moradiaše svakako porazviti se, a okolo razvijanja tih dvajuh svojstvah treba bez sumnje najprie nastojati.

Pèrvo ozbiljno obučavanje bijaše, uz početke někih naukah, starogèrčki i latinski jezik, po izučenju kojih, mladiću već stupivšemu u godine razuma davahu se u ruke s jedne strane stari klasičnici, koji su se duboko i kritično učili, a s druge nauke matematične, koje su svakad u Dubrovniku bile revnostno i uspěšno obdělavane.

Svèršiv ovaj srednji tečaj obučavanja, mladić je već obrazovan bio; a tada bi se nastavilo dalje učenje naukah, kojima vèrhunac bijaše mudroslovje i pràva.

Svakomu je lako uviditi mudrost ove postupnosti i ovoga udešaja u odhranivanjn. Počem bi duh jošt děvični mladića dovoljno razvijen u pamtenju i razloženju bio, a utvèrdjen u moralnosti, tek onda bijaše izveden na polje klasične krasote i razkoša, da mu plane umišljenje i olěpša, ali u isto doba da se u kritičnoj pravilnosti zadèrži, ter se njegov ukus obrazuje i ukrěpi; . . . a opet jednovremeno on učaše visoku matematiku, da mu bude gotov kao něki uztuk razigranoj fantazii, da ovu u nuždnoj měri ukroti, a privikne duh na ono duboko razmišljavanje, na onu dugotrajuću nepomičnu pomnjivost, i na onu ciljnu točnost, koje su višemu uspěhu odhranenja neobhodno nuždne. Eto kako je izmedju mladeži dubrovačke neprestano izlazilo znatnih pěsnikah i zajedno znatnih matematičnikah ili mudroslovacah, ljudih razpaljenoga uobraženja

a hladna i duboka razuma, duhovah razkošnih i ujedno pobožnih: to je sve plod bio onoga jednovremenoga razvijanja svojstvah medju sobom protivopoloženih i njihovoga u ravnověsju dèržavanja.

Vladanje mladića u kući bijaše takodjer točno opreděljeno. On nije odstupao od svojega učitelja: s njim u gradu i na selu s njim u èrkvu i u šetnju, s njim na domaće i na izvan domaće posěde, s njim svuda. Igra obična u dětinstvu bijaše mu oltarična, a u poraslosti vojnička. Bilo je danah u kojima je imala mladež i svoje po običaju narodnomu javne zabave. Sve je u njegovomu odhranjivanju ozbiljno bilo, sve je ciljalo na jednu moralnu svèrhu, pak i sama uveselenja.

U učilištima javnim, što se vladanja tiče, tu je postojalo načelo savèršene podčinjenosti učenikah svojim učiteljima; a što se tiče podučenja postojalo je načelo medjusobnoga natěcanja. Bivalo je za isto više načinah, od kojih ću jedan navesti kojega sam očevidac bio. Učitelj bi blagovremeno zadao svakomu učeniku po jedan ulomak iz kakvoga latinskoga klasičnika. Na dan njemu označeni učenik uzišao bi na uzvišenu stolicu učiteljsku, odkle bi najprě deklamao svoj ulomak, pak ga preveo. Za tim izgovorio bi jedno podugačko slovo, koje je morao sam složiti, izabravši koji mu drago predmet iz zadatoga ulomka. Po svèršetku slova, u komu bi on svoju retoričnu věstinu pokazao; počevši od učiteljah pak svi učenici naokolo polagali bi mu razna pitanja iz staroga zemljopisa, iz stare pověstnice, iz prozodie, iz retorike i iz svega onoga o čemu bi se moglo naći kakvo učeno pitanje u njegovomu ulomku. Ako bi učenik dobro slovo sastavio, i

na sva pitanja dobro odgovorio, najprije bi učitelj pak svi *saučenici pročitali jedan* epigram na njegovu pohvalu sastavljen, koji bi mu poslě i u ruke dali. Tako bi učenik medju obćom pohvalom, često do suzah ganut, sišao sa učiteljske stolice, i praćen od drugarah svojih kao slavodobitan otišo doma. Takovo upražnjavanje, koje bijaše za učenike najsvečaniji prazdnik, zvalo se je: Oratio ex Cathedra. Ono je ne samo davalo priliku talentima da se pokažu, nego jih je jošt i prisiljavalo na prostranu erudiciu, sbog čega sila je priznati preizhodnost istoga [1]).

Počem bi mladić svèršio nauke i izišo izpod učiteljeve vlasti, nije bio mnogo slobodniji nego prie. Strogost obćega duha, i običaji sadružni polagahu mu granicu na sve strane. On se ne bi usudjivao često dolaziti na javna města, a u kafanu bijaše mu zakonom zabranjeno. Bi li tamo došao, ako bi ga opazio poglavar policije, imao bi ga najprie opomenuti na zakon, koje ako bi bezuspěšno učinio, imao ga je zatvoriti. — Zabave i u onim godinama bijahu takove kroz kakve mogao je mladić samo upraznjavati i uveličavati pribavljeno znanje.

Najglavnija bila je dramatična, za koju postojalo je družtvo po akademičnim pravilima ustrojeno. Po

---

1) Moj učitelj Retorike otac Tomo Tvèrtko, jedini ostatak starih dubrovaćkih učiteljah, zadèržao je ovako vězbanje sve do mojih vrěmenah. Ovdě mi pada najbolja sgoda da mu javno osvědočim moju i drugovah mojih najtopliju harnost. On je svojim solidnim obučavanjem i velikom dobrotom ostavio věčitu uspomenu u dušama svojih učenikah, koji svi do jednoga, izpovědaju da su njemu ponajviše dužni za ono što su. Ljubav naša pratit će ga i preko groba.

ovom nastade pervo slavjansko pozorište, komu smo dužni za mnoga naša dramatična, děla, jer za takova družtva napisaše svoje drame i komedie, ili jih sa starih jezikah prevedoše Dèržić, Nalješković, Gundulić, Palmotić, Primić, Sasić i mnogi drugi. Izvan dramatičnih družinah, odabraniji mladići primali su se i u učena družtva koja postajahu za velike spisatelje. Tu su se dèržale sědnice někada matematične, někada astronomijske, někada mudroslovne, krasnoslovne i druge, ter bi svak čitao svoje sastavke, koji bi se pretresali i izpravljali. Više porodicah zadobiše historično ime što su se ti sjajni sastanci u njihovim zimskim ili lětnim kućama dèržali. Oni su tako razprostèrti bili, da bi se moglo reći da sva vlastela dubrovačka sačinjavaše jednu veliku akademiju.

U odhranjivanju ženskom vladala su dva načela: jedno moralnosti kristjanske, a drugo ekonomije domaće; i to je bio osnovni temelj moralne i ekonomičke veličine Dubrovčanah. Nek žena bude pobožna i dobra u obće; za tim neka bude vérna drugarica, revna i razumna mati, i štedljiva domaćica, pak je ona postala ono što biti mora. Tako su mislili stari Dubrovčani, tako jošt misle i mnogi sadašnji. Oni nijesu činili od svojih kćerih, kao što je danas običaj, šupljoglave mudrakinje koje da o svemu govore a neznaju upravo ništa, nakićene lutke koje su spoljašno uzorite, a nutrašnje slabe ili nikakve vrědnosti; nego su nastojali da odhranjenje njihovo više solidno nego sjajno bude. Kraj te nalazio si u gospodji dubrovačkoj onu neporečnost vladanja, ono pravo dostojanstvo dèržanja, onu visoku razumnost govora, onu ciljnu delikatnost i u domaćemu i u izvandomaćemu saobraštaju, onaj poredak, krajnu či-

stotu i pametnu štedljivost u rukovodjenju doma, onu najposle u svemu porabnu mudrost, što sastavlja ideal jedne moralno izvèrstne žene.

Děvojke su se odhranjivale u duvanskim samostanima, kojih je više bilo, i u kojima svaka vlastelska porodica imala je dumanah od svojega koljena. Što se onda učilo u samostanima, to svak zna: molitbenik, nauka hristova, čitati, pisati i računati, pověstnica cèrkvena i starodrevna, pak vezti i šiti. Kako bi to izučila, i strogost samostanskoga života popila u sebe, děvojka već odrasla, došla bi k domu otčinom, i tu uz mater počela bi se věžbati u svemu onomu što je ženi nuždno znati u světu. — Sadružni život bijaše za děvojke ograničen na krug domaće čeljadi, srodnikah, i maloga čisla presnih prijateljah. U većim i směšanim krugovima one se nijesu pokazivale, kao što nijesu ni u pozorištima, a ni na velikim tancovima, kojima bi prisustvovale sa jednoga u dvorani uzvišenoga i naokolo izvedenoga hodnika, dočim bi samo mlade udate žene doli tancale. —

Vidili smo mladića i děvojku dubrovačku u domu otčinomu; vidjimo sada muža i ženu u domu sobstvenom: razpitajmo život porodični. — Redko bi se dogodilo da brak ne ověnča zaměnitu ljubav, budući da isti nije mogo postati predmetom špekulacie, a to kroz mudro providjenje zakonah, koji, kao što viděsmo u oddělu zakonoslovnom, tako su ograničavali kolicinu pèrćie da ova nije nikako mogla napastovati sèrdce da žertvuje za novce svoja čustva. Tim snošenja izmedju muža i žene bijahu ponajviše tiha, sladka, u svemu srećna; tim porodični život protekavši iz čistoga izvora ležao je na čvèrstomu temelju. — Muž se je zanimao poslovima dèrža-

vnim, gospodarstvenim, kadkad i tèrgovačkim, često književnim; a žena nadziranjem doma i cěloporodične ekonomije, odhranjivanjem děce i sluguh, i dělima pobožnim. Ona počem bi namirila domaće stvari i čula u svojoj pridvornoj cèrkvici ili u javnoj cèrkvi Božiju službu, išla bi na posěd, ili bi jih primala. Mužku gospodu osobito mladu ponajviše bi dočekivala stara gospodja, prem da ni mladoj to ne bijaše zabranjeno; ali se mislilo da njoj, dok je jošt sasvim mlada, bolje pristoji ženski krug. Dubrovčani su osobito na to pazili da u nuždnoj měri ograniče snošenje izmedju mužkoga i ženskoga pola, da jih uklone od češćega doticaja, jer su znali vèrlo dobro da se iz prigode pogrěška najprie radja. Posle oběda ljudi bi perom a žene iglom radili; pred večer šetnja, obnoć opet posěd, ili pozorište. Prie večere, na koju se je išlo ponajviše u ponoći, budući svi domaći sabrani u kući, klekli bi na okolo, gospoda i sluge, stariji i mladji skupa, kakono svi jednaki pred nebeskim otcem, ter bi se začela molitva večernja, posle koje domaćica, ostavši sama sa děcom i slugama, uzela bi često sveštenički ton, i izgovorila kratko slovo o kakvom moralnom predmetu. Tu večernju molitvu i to slovo ja sam slušao jošt lani u Dubrovniku u susědnoj kući kneza Nika Počića. Molitva osobito govori se jošt u mnogim kućama, pak i sami stariji mornari na pučini morskoj ne zaboravljaju taj pobožni običaj.

Takav je bio porodični život vlastele dubrovačke. Red pučanski u svemu se je upravljao po načinu vlastele; a red sebarski i po gradovima i po selima obražavao se je u moralnom smislu po dvama predjašnjim. I u njemu je ista pobožnost, ista strogost, ista štedlji-

vost, pak u naravnomu razmĕrju i skladnost vladala — Ali valja uzaći do izvora toga prostonarodnoga obrazovanja, to jest, do obrazovanja dĕtićah i dĕvojakah (tako se zvahu u Dubrovniku mužki i ženske sluge) koji se imaju smatrati kao jezgra prostoga naroda, budući da dĕtići vlastelski i pučanski postajahu ponajviše tèrgovcima, štacunarima i pomorcima, a dĕvojke udavahu se za njih, ili za gradjanske rukodielce, a često i za seljake. — Svaka kuća vlastelska i pučanska uzimaše sluge izmedju svojih kmetovah, a to ne pod silu, nego po običaju; pak može se reći da to bijaše prava sreća za one sinove i kćeri kmetske na koje bi izbor pao. Dĕtić naučio bi čitati, pisati, računati, neke domaće a osobito ekonomične poslove; dĕvojke pak okrom svih poslovah domaćih učile su presti i tkati same svoje platno i sukno (rašu), od koga su napravljale gornju haljinu, jer se za sluge sve u kući radilo. Njihove staje (koje su uvĕk bile kao i kuhinja pod krovom, da dĕvojke nemaju prilike izlaziti na vrata i s momčadi razgovarati se) izgledale su kao nĕki ateliers, radionice. Gospodje su revno nastojale da razviju i ukrĕpe u mladjima sva dobra svojstva; a u skladnosti, u kojoj su one tako subtilne učiteljke bile, dotle su jih znale dotĕrati, da je dubrovačka u obće skladnost svud na glasu bila, pak je jošt i sada, premda je podosta spala, kao proverbjalna u Dalmacii. Počem bi dĕtić ili dĕvojka postigli kroz više godinah službe ono savèršenstvo koje se od njih zahtĕvalo, slĕdovala bi sprava; to jest: učinilo bi se veliko veselje u gosparevoj kući, na koje bi došli svi njegovi srodnici, prijatelji i poznanici, ter bi od svoje strane darivali novcem spravljenika ili spra-

vljenicu. Izvan toga gospar bi tada u jedanput izručio platu za sve izslužene godine, a uz platu i poklon dao. Tako prosti seljak ili seljanka, počem bi postao sposoban i ugladjen gradjanin, našo bi se jošt sa malom glavnicom u gotovosti kojom bi mogo nezavisan život započeti. Obično posle sprave děvojke ili bi ostale na službi u istoj kući, ili bi pošle u drugu, ili bi se razudale, bilo u gradu bilo u selu; a dětiće odpravili bi gospodari na svojim brodovima po moru, gdě bi vrěmenom postali brodovodje, pisari, i brodonačelnici; ili bi jih nastanili u kakvu dubrovačku naselbinu izvan dèržave da tèrguju njihovim novcem.

Iz navedenoga vidi se da je sudbina slugah u Dubrovniku takova bila kakva jošt ne bi u nijednoga naroda, i vidi se takodjer i način kojim je prosti narod došo do onolikoga ugladjenja i pravonaravja. Poštenje tako je tvèrdo stojalo da su se svi gotovo poslovi činili bezpismeno, na golu rěč; tako tèrgovački ugovori, tako novčani veliki zajmi. Odstupiti od svoje rěči bila je gèrdna sramota; zatajiti svoj dug bilo je čitavo proklestvo; jedno i drugo imalo se je redko dogadjati počem ustmeni ugovori i zajmi odèržali su se u neprekidnom običaju sve do skončanja Republike [1]). Poči-

1) Dokle je ovo poštenje dopiralo, evo o tomu jednoga karakterističnoga priměra, uzetoga upravo iz posljednih godinah naše samostalnosti. Do samih vratah iztočnoga predgradja, Pločah, prama taboru, dèržao je kèrčmu u jednoj nizkoj kućici nèki čovèk. Seljaci koji o zori bi išli u grad da prodaju svoje stvari, čekajući dok se otvore gradska vrata, probudili bi medjutim kèrěčmara da jim proda po čašicu rakie. To prerano budjenje dodija na koncu staromu kèrčmaru, koj

tanje prama starosti dotle je išlo da kada bi mladići opazili starca gdě prama njima ide, obišli ga pèrvom stranputicom na koju bi naišli. Sinovi su, ma u kojim godinama bili, živěli u najvećoj podložnosti svojih roditeljah [1]). Na vladanje ženah tako se strogo pazilo da

---

promisli da i seljaci mogu dobiti svoju rakiu i on tiho spavati, ter jim jedno jutro svima redom reče, da će u buduće jedna gostara rakie i po několiko kupicah stojati spoljašno na nizkom prozorčiću njegove kèrčme, pak da piju koliko hoće, a da gotave ostave mu novce. Tako je to i ostalo sve do njegove smèrti; nikada on nije našo da mu i jedna para od popivene rakie manjka. Izmedju množine seljakah što su kroz tolike godine tuda prolazili ni jedan nije mu ni paru zadèržao, il od izloženih novacah uzeo! divni zaisto priměr obćenarodnoga poštenja, o komu bi se moralo sumnjati da nije onako u obće poznat medju starim ljudima u Dubrovniku.

1) Ovake čerte najbolje je razjasniti priměrom. Evo jednoga kojega sam ja isti više putah očevidac bio. Porodica Laz.....ća življela je jošt za moje doba sasvim po staromu. Dva sina iste, moji prijatelji, kad god bi se večer primaknuo, ostavili bi šetnju i drugove svoje, da podju doma, gdě je u to doba otac dolazio, i imalo se Bogu moliti. Posle večere i razgovora svak je išo spavati. Ali sinovi bili bi kadgod pozvani kod svojih poznanikah na noćnu zabavu, a toj namami težko da mladež odoli. Oni bi se dakle svukli i legli, a kada bi roditelji pozaspali, ljubežljiva sestra, s braćom u dogovoru, došla bi jih o tomu izvěstiti, ter bi se oni bèrzo obukli i pošli, a ona, drěmajući kod vratah, čekala bi tu dok se vrate, da jim može lagahno ista otvoriti, i u kuću jih pustiti bez da raditelji što osěte! I valja znati da stariji brat Gjuro bijaše već prevalio tridesetu godinu, zapovědaše jednim brodom, i kuću izdèržavaše koliko god i otac. Da ako je to bilo za vrěme naše, šta je imalo biti za vrěme prošlih naraštajah, na koje naš kao, kroz maglu naliči? — Ko bi htio

i najmanja sěnka sumnje bila je dovoljna da pomrači světlo ime jedne ljubovce ili děvojke. Bi li koja pak imala nesreću da u sramotu pade, odma srodnici, prijatelji, i svi od nje bi kao od kuge odstupili, tako da bi nesrećnica redko preboléla sramotu i očajanje svoje. Ako sada u Dubrovniku već ne postoji jednaka čistota; ostaje jošt ako ništa blagorodna stidljivost, ter zabludjenice osudjene su na jednako usamljenje i pogèrdu obću.

Dovoljno će biti ovo několiko čerticah da se čitatelj upozna sa domaćim i sadružnim životom Dubrovčanah s njegove strane esencialno moralne; jer ni poso ni naměra moja nije opisivati običaje koji ìmaju slab ili nikakav moralni značaj. Takove je već u ovomu svezku od strane opisao gosp. Počić; a nadajmo se da će jih i dalje opisivati, jer su i oni mnogo zanimljivi, a i značajni u drugomu smislu. — Ostaje sada razmotriti stranu esencialno materialnu, da bi upoznali uzroke obćega blagostanja.

Zemljište dubrovačko těsno i ponajviše kèršovito, premda obradjeno kao jedna bašta [1]), nije moglo ni same domaće potrebe podmirivati a kamo li žiteljstvo obogatiti. Ovo dakle bijaše prinudjeno da radinostju i tèrgovinom doskoči nedostatku zemljišta, ter se je mnogo u tomu samo po sebi pomoglo, a mnogo mu je pripomogla i vlada mudrim zakonima. Radinost bila je velika, a

---

kupiti ovake pripověđke u Dubrovniku, dok jošt živu oni koji jih znadu, mogo bi veliku i koristnu knjigu napisati.

1) Savèršenstvo predjašnjega zemljedělja jošt i sada očevidno je; jer prem da je isto dosta zanemareno sbog oskudosti sredstvah, jošt je okružje dubrovačko napr̃ednije u tomu smotrenju od svih ostalih u Dalmaciji.

njena veličina imala je tim veći upliv u obće blagostanje, što su već onda u Dubrovniku postojala něka sadašnja načela socialistična. I sami radionici ulagali su češće preostatak svoje dobiti u radinost, a tim bi kadgod njihova glavnica pri srećnim poslovima dotle narasla, da bi mogli sami po sebi rad poduzeti ili postati suglavničari svojih gospodarah. U tèrgovinu pak toliko suhozemnu koliko pomorsku svak je ulagao svoj suvišak novacah, ma kako da je taj malašan bio: tako vlastela, tako pučani, tako rukodělci, tako dětići i děvojke, tako i gděkoji seljaci. Siromašniji kada ne bi mogli jednu karatu u brod uložiti, a oni bi se sastali po dvoje po troje ujedno, pak bi je kupili. Dobitak odatud ne bi nikade bez velike nužde dizali, a tim bi glavnica sve jednako rasla, ter bi se često do znatne veličine umnožila. Pridodajte k tim možnim sredstvama razumnu u svemu štedljivost domaću, obće pověrenje koje najvećma podpomaže razvitak tèrgovine, poduzetni duh starih Dubrovčanah, a pronicateljnost i obèrtnost vlade njihove, koja im je neprestano i na sve strane svojim traktatima tèrgovačkim nove izvore bogatstva otvarala, pak ćete uviditi uzroke dubrovačkoga blagostanja. Ali bagatstvo stečeno na moru jest kao i more nestalno. Někada gusari i ratovi, a někada burje progutale bi brodove i glavnice, ter bi se množina imućnih porodicah za jedan čas u siromaštvu našla. Vlada bi i tu priskočila u pomoć. — Svake godine razdavale su se bezplatežno osiromašenim porodicama něke najnuždnije stvari za život. Vlada je imala i svoje žitnice, ter se narodu prodavao hlěb za najnižu cěnu. Ali ona, ne budući dankom podpomožena od naroda, nije mogla ni mnogo žèrtvovati za narod,

nego su se morali za to najviše pobrinuti veliki glavničari. —

Tim milostinska zavedenja postaše u Dubrovniku još u trinaestomu věku, kada o istima nije bilo ni pojamah u izobraženoj onda Europi. Najprie bi ustanovljena bolnica za siromahe, i sklonište za nadjenu dětcu. Tomu slědovaše: jedno hranilište za siromahe preveć stare, ili obezsnažene, koji, radeći tu prelake poslove, imali su sve što za život treba; pak više javnih domovah, něki za mužke a něki za ženske siromahe, još u snagi, da imaju ako ništa krov; pak odhranilište za siromaške děvojčice, a osobito sirote, koje počem bi se tu izučile, još bi pri udaji i stotinu fiorinah dobile u ime pèrćie; pak i druga glavnica bi ustanovljena za pèrćiu děvojčicah ne sasvim od siromaških ali opet od neimućnih porodicah. — Okrom toga něke pojedine porodice, kao: Ranjinah, Bukiah, Boškovićah, Miošah, Subovićah, Kavriaga, Glumacah, Gèrmoljezah, i drugih imadjahu svoje osobite legate, prihodom kojih mogle su se služiti samo u slučaju osiromašenja. Bivala je na koncu i jedna glavnica za odkup robovah iz rukah nevěrnikah; a u posljednja vremena pučanin Mato Andrović ustanovio je glavnicu od dvě stotine tisućah dubrovačkih dukatah (malo više od 100,000 sadašnjih fiorinah) za osvětljenje grada.

I dèržava i svi bogatci brinuli su se za pristojno izdèržavanje cèrkavah i sveštenstva, na koju svèrhu postojalo je mnogo legatah bogatih u novcu, kućama i zemljama. To je bila naravna poslědica obće pobožnosti.

Ukupna glavnica svih milostinskih zavedenjah, koja se zovu u Dubrovniku Opera pia, iznosila je do če-

tiri miliona fiorinah, od kojih dobivalo se do sto i četirdeset tisućah godišnjega prihoda. Svim tim rukovala su tri blagajnika Svete Marije *).

Izvan Opere pie postojalo je šestero Bratstvah: sv. Marije bisonske, sv. Antuna, sv Lazara, sv. Roka, Začetka Bogorodičnoga i Rozarija za ženski pol.

---

1) Nepokretna dobra naše dèržavice ne mogući pokriti tolike glavnice, valjalo je iste položiti u inostrane banke, kao u Vnedačku, Milansku, Napolsku, Livornisku, Rimsku, Bečku, i čak u Petrogradsku, gdě uslěd obćih ratovah sbivših se na početku ovoga věka dvě trećine propadoše, a jedna ostade u banki Bečkoj sa prihodon od 1%, i u Rimskoj sa 2½%. — Počem Francuzi upropastiše republiku, okrenu sve prihode u svoju dèržavnu pěneznicu, ostavljajući samo Dubrovačkoj bolnici 17.000 dukatah naših godišnjega prihoda. Pod Austriancima car Franjo, došavši god 1818 pohoditi Dubrovnik poveljom 7ga lipnja povrati Operi pii sve ostalo do onda zadèržano imanje, i povèri upravljanje istoga sedmorici članovah pod predsědateljstvom Biskupa Dubrovačkoga. Ali bogatstvo Bratstvah ostajaše još pri vladi, koja najposle i to povrati naredbom cara Ferdinanda. Budući već svèršene sve burokratne forme, sada se samo očekuje izručenje novacah. — Sadašnje rukovoditeljstvo Opere pie položilo je nove glavnice u Banku Bečku s godišnjim prihodom od 4 ili 5%. Čitav prihod iznosio bi sada 30.000 fiorinah godišnjih, kada bi svi dužnici bili točni u plaćanju; ali ovako ne prelazi 30.000 fiorinah. Prihod Bratstvah iznosi za sebe do 8000 fiorinah

Izvan Opere pie, Sabor popovski (La congregazione dei Preti) rukuje jednom glavnicom od blizu 300.000 fior. koji mogu 10.000 fior. godišnjega prihoda donositi. Taj novac sad ide na izdržavanje novopodignutoga Sěmeništa bogoslovnoga. — Tako nazvana La fabriceria della Catedrale ima glavnicu takodjer od blizu 70.000 fiorinah, kojima se cèrkva odèržava.

Ista imadjahu i bogoljuban i čověkoljuban cilj; oděržavanje cèrkavah, i podpomaganje svojih nuždenih sučlanovah [1])!

Eto koliko su se prostirala milostinska zavedenja u Dubrovniku. Može se reći da je brižljiva ruka milosti vodila od kolěvke pak sve do groba siromahe. Ovo je poslědnja ali i najplemenitija čerta kojim ja kao zapečatavam malo ovo Zèrcalo njegove pověstnice.

Njim sam htěo da i ja oddužim moj dug, da i ja bacim moj věnac na grob ove slavne domovine koju nejvećma obožavam, najtoplije ljubim i najgorčije oplakujem u dalekoj bratinskoj zemlji. To kao Dubrovčanin; kao slavjanin pak htěo sam da slavjanskoj braći, a osobito mojemu plemenu, odkrijem izvore iz kojih su Dubrovčani pocèrpili svoje velike krěposti, svoju visoku prosvětu, svoje obće bogatstvo, to jest, savèršenu čestitost i u domaćemu i u javnomu životu; a u tomu se sastoji jedina prava slava koju jedan narod može pokazati za ugled čevěčanstvu.

Ko zna da mnogi slavjanski roditelji ne uzmu se vladati u odhranivanju svoje dětce, i u cělomu rukovodjenju porodice po načinu starih Dnbrovčanah! Ko zna da i koji dèržavnik slavjanski ne izpita njine zakone i čitavu njinu politiku, ter istim pravcem ne podje, pravcem

1) Sada postoje bratstva Rozarija, Karmena, Sigurate, sv. Nikole, sv. Jozefa i Domina. Ovo poslědnje jest najveće, i bi ustanovljeno nastojanjem našega pěsnika gosp. Antuna Kaznačića. Odèržavanje dotične cèrkve, to jim je svima jedina svèrha.

ne podje, pravcem odobrenim najsećnijim izkustvom dvanaestero stolětjah! Ko zna da iz pepela Dubrovnika ne bukne plamen koji će naš put k budućnosti osvětliti, ter da obistine se o njemu rěči Pisma: ossa ejus post mortem prophetaverunt!

ŽIVOTOPISJE

znamenitih Dubrovčanah.

Prevod

GJURGJA BANA.

Tal ch' in mirarli in me stesso ni esalto

Dante

III.

Maro Getaldić.

(Spisao talijanski G. Barbieri talijanac.)

Pokraj Jodranskog mora, izmedju staroga Epidaura i sadašnjega Dubrovnika provaljuje se na podnožju pašne i maslinaste planine Brgata, prama malomu ostrovu Lokrumu jedna duboka, i prostrana spila, gdě se ulazi jednom uvitom putanjom koja joj daje nalik na ponor. Izmedju svèršetka XVI. věka a početka XVII. bila je i jošt biva ozloglašena ona spila kod ribarah i sve neuke čeljadi obližnjih selah. Onde pribiva, govorilo se, veći dio dana jedan glasoviti čaralac, imenom Bete. On čita u zvězdama budućnost, zapověda življima, i pokrečući někako svoja pakljena orudija zapaljuje svakojake brodove, sbog čega nema toga ribarskoga čuna koji bi se usudio približit se k onoj zlokobnoj obali. Takovom pripověsti začinje jedan krasni skorašnji spisatelj latinski, Serafin Červa iz Dubrovnika, svoj govor o velikom čověku, čiji zivot ja sada naměravam da opišem.

Taj po glasu čaralac, a na protiv priměr čistoće i krěposti, bio je ništa manje nego jedan od onih velikih Europejskih ljudih koje je Dubrovnik toli često davao světu, bio je ništa manje nego predhodnik Boškovića, takodjer dubrovčanina koji se rodi jedan i po věk do-

cnije, ali možda veći, a za cělo divniji od Boškovića, ako se pomisli na doba u komu je cvětao i na novi i veliki potisak kojim je on pèrvi unapredio umni razvitak. Govorim o Maru Getaldiću.

Rodi se godine 1566. od vlastelske i imućne porodice, davnim podreklom iz Taranta. Bi odhranjen pristojno svojemu stališu; a svoje je odhranjenje nadvisio snažnostju svoga visokoga uma. Imao je za cělo u svojoj domovini tko bi ga mogo izučiti u književnosti i upoznati sa jezicima Demostena i Cicerona, ili sa mudroslovjem koje se onda učilo. Kako je on u pèrvom redu ovih naukah uzspěo to dakažuju děla njegova spisana najčistiim, najkrěpčim i najtočniim latinskim jezikom. Da nije bio mnogo uvěren o pravilnosti onovremenog mudroslovja, o tom svědoči strast koja se u njemu pobudila učenjem (nezna se kako i pod kojim učiteljem) pèrvih elementah Euklida, jer je odma opazio da se jedino vrělo istine nalazi u Euklidovu načinu umstvovanja. U doba Getaldićevo svitala je stopèrva ne samo Dubrovniku nego i čitavom obitavanom světu srećna zora koja je imala viděti ogromno razprostranjenje ove nauke, čiju buduću veličinu sam Getaldić davao je slutiti njoj najradije odajući se. Golemo njeno uveličanje odtud je došlo, kao što je poznato, što se već Algebra i Geometrija nijesu smatrale kao razděljene nauke. U nekim osobenim slučajevima biahu jih jur sjedinili Frano Vjete i Nikola Tartalja (drugi je umro za djetinstva Getaldića); ali ona dva poznata računoslovca nijesu nigda pokazali jedan obšti način upotrebljenja računice ili Algebre sa skoro iznadjenim svojstvama čertah. Premda je Milanovac Bonaventura Cavalieri uravnao put

kojim docnije dodjoše Nevton i Leibnic do iznašastja plodonosnih čudesah jednog računa koji nepravilno bi nazvan računom nesvèrsimakah (infinitesimi) i koji samo na svèršetku prošloga stoljetja neumèrli Lagrange opet je divno doveo pod oblast proste Algebre, ništa manje Cavalieri nije nikada ni pomislio da sa istom Algebrom sdruži svoju Geometriju neprekidnih nerazdělimakah (Geometria degli indivisibili continui). Da je slutnja o mogućnosti toga sdruženja morala biti jedan veliki uzrok što se Getaldić toliko zaljubio u geometrične nauke, to ćemo docnije viditi. Drugi takodjer uzrok bio je taj što je on razuměvao koliko se tim imadjahu okoristiti prirodoslovje i zvězdoznanstvo, kojima se naukama takodjer posvetio.

Budući jošt mladić nije mu se svidilo da ima u njegovom rodnom městu učiteljah takovih koji bi ga podpomogli da predje svu stazu koju bijaše zaměrio. Po priměru mudroslovacah starih vrěmenah, putovaše po světu tražeći tko bi mogo zasititi njegovu pohlepu za naukom. Veliki njegov prijatelj i zemljak Maro Gučetić (koga je vukla druga želja, želja da dobro sazna jezik i običaje raznih narodah) prikaza mu priliku toga putovanja, i bi u istomu nerazdělimi drug Getaldićev.

Pèrvi bijaše u Rimu, gdě naš Dubrovčanin na školi Miha Coignet-a spisatelja jednog děla o plovitbi usavèršio se u onomu što je bio o Geometriji gotovo sam po sebi naučio u svojoj otačbini.

Tu je imao za součenika i světloga supernika Federika Samniata, a za prijatelje jezuitu Kristofora Clavia glasovitog onda računoslovca, Teodosia Bubeo, Kardinala Serafina Olivaria, koji se ponosjaše tim prija-

teljstvom. Dao je na svĕtlost pèrvi dokaz o svojemu uzpĕhu sa ova dva dĕla. *Archimedes Promatus, seu de variis corporum generibus, gravitate et magnitudine, comparatis; Romae apud Aloysium Zanettum 1603,* koje dĕlo posveti goripomonutomu Kardinalu Olivariu; *nonnullae Propositiones de parabola num primum inventae et in lucem editae; Romae apud Aloysium Zanettum 1603;* ovo dĕlo posveti rečenomu otcu Claviu. U predgovoru pèrvog dĕla spisatelj kaže da ga izdaje budući ga je na to njegov učitelj Coignet sklonio, komu ja, govori sam Getaldić, izpovĕdam da sam premnogo dužan, jer sam od njega pèrve početke imao, i da ga je na to nagovorio da bi se kakav plod njegovog obučavanja vidio. Da je to dĕlo prinĕlo veliku čast i učeniku i učitelju, to se vidi iz svĕdočanstva koje o njemu daje Vosio u knjizi *de mathematicarum scientiarum natura.* — Ovaj pohvaljuje medju dĕlima osvĕtljiteljah optike, *quae paucis Marinus Ghetaldius reliquit de Parabola, et speculo ustorio; insuper tractatum de radiis visus et lucis in vitris prospectivis et inde ubi est de inchoata telescopii demonstratione* i. t. d.

Po tome što je Getaldić oživio Arkimeda i njegova upaljiteljna stakleta možemo sebi lahko razjasniti kako postade glas u narodu po kome je naš veliki računoslovac pred očima prostih seljakah bio čaralac. Spila o kojoj smo u početku ovoga životopisa govorili, pripadala je jednomu lĕtnomu domu koji je bio otčevina Getaldićah. Kada se nalazio u svojoj domovini, tu je on provodio najlĕpše doba godine, i sa ulazka pomenute spile motrio je kroz svoje durbine okretanje zvĕzdah,

a kadkad za pokušati svoja upaljiteljna stakla upalio bi, ne zaista flotte Marcelove, već neke da tako rečem naučbene igračke, sagradjene na način ladjicah. U onim stoljetjima neznanstva to nije bilo redko da se uděli věnac čaralca onomu koji bi sretnim uzpěhom izpitivao tajnosti prirode. Jednaka nesreća, koja je u trinaestome věku postigla Rugiero Bakona, nazvanog Divnim Doktorom, dopade u doba Getaldića jednog od njegovih učiteljah Franu Vjete. Što se imena Bete tiče, nije se čuditi da su u ono doba porodice blagorodne imale priděvke, kao Lomellino Barca, Pisani, Zecchin, Dondi dell' Orologio i. t. d. Spila bi nazvana sèrbski Betinom, to jest spila čaralca Bete-a (vidji Brukera, i Buonafede). Mnogo lakše mogo je zapasti u taku zlodesnu sumnju Getaldić koji je zbog svoje skromnosti tražio da bude poznat samo od onih od kojih je želio biti poučen, jer sam ja onaj, tako govori on u predgovoru spomenutih dělah, koji volim znati, nego li biti poznat, učiti sebe, nego li naučiti drugoga.

Pošavši iz Rima, potraži u Parizu jur imenovanog velikog računoslovca onoga vremena, Frana Větu koga je Getaldić za kratko vrěme nadvisio. Pravedno je hvaljen Věte zbog njegovog děla Apollonius Gallus, kojim nas upoznaje sa Geometrijom dodiranja, pisanom od starog računoslovca Panfilije, Apolonija Pergi-a. Kaogod što Viete, isto tako bio je dostojan protolkovati Apolonija i onaj koji se tako lěpo pokazao uzkèrsnuvši Arkimeda; i dojsto Getaldić je pèrvi dobio tu hvalu sa svojim *Apollonius Redivivus, seu restituta Apollonii Pergaei Inclinationum Geometria, Venetiis apud Ber-*

nardum Junctam 1607, koje je dělo posvećeno takodjer kardinalu Serafinu Olivariju.

Počem vrěme bijaše pokvarilo knjigu u kojoj je Apolonio Pergeo razrěšio šest zadatakah o dodiranju, koju je nauku pouzdignuo Věte, ovaj novi Apolonio Galski izostavi iste zadatke. Getaldiću podje za rukom pročitati, ili bolje da rečem, ugonenuti njihove razrěšaje, i zaslužiti naslov Apolonija ilirskog izdajući na světlost dělo *Supplementum Apollonii Galli, seu exsuscitata Apollonii Pergaei Tactionum Geometriae pars reliqua, Venetiis apud Vincentium Fioranum 1607;* koje je dělo posvećeno Pavlu Emiliju Cesi de Marchesi di Riano. I bilo mi je slobodno gori reći da je ugonenuo te razrěšaje, počem Vosio u pomenutoj knjizi pripisuje skromnosti Getaldićevoj što je on *praeclara illa quae tradit non sibi, sed Apollonio potius adscribit.*

Okrom skromnosti imao je Getaldić kao što sam to iz početka javio, i sve ostale krěposti, a harnost nad svima. Dělo njegovo *Variorum Prablematum Collectio, Venetiis apud Vincentium Fioranum 1607*, posveti svomu Piladu, věrnomu drugu svoga putovanja, Maru Gučetiću; koja je posveta tim više zanimljiva što nam pokazuje u ogledalu sve zemlje koje je s njime obišo „Tebi, govori on, posvetjujem ovu knjigu, tebi s kojim sam za šest godinah putovao skoro po čitavoj Europi, i da pravo kažem, neznam da li polje mog uma poznaje boljeg od tebe obdělatelja. Ti me provede iz moje domovine, pèrve doilje těla i duha moga, u strane zemlje u kojima su se odhranili toliki umovi koji su ono polje plodonosnim učinili. Kod koliko smo mudrakah

imali pristupa! Obidjosmo zajedno gornju i donju Němačku, zadèržasmo se dvě godine u Engleskoj, ne ostade nam ni jedna čast Francije nepoznata; obidjosmo svu Italiju gdě si učinio obdělateljima rečenog mog polja sve velike mudrake (a mnogo ih je!) kojim se diči ona pokrajina.“ I dojsto koliko je slavnih muževah bilo i u Italiji i izvan nje koji su se divili Getaldiću! U Fiandri je takodjer o sebi udivljenje pobudio, ter ga je starješinstvo Lovanije htělo imati za profesora višeg računoslovja pri onom sveučilištu.

Medju světlim mudracima koji su mu bili topli prijatelji, treba čisliti mnogo razglašenog Otca Pavla Sarpi. Nije bez zanimljivosti slučaj koji je dao povod prijateljstvu iz medju ova dva slavna muža.

Jedan bogati vlastelin Genoveski po imenu Gian Vincenzo Pinelli, veliki ljubitelj književnosti i hudožestvah, okući se u Padovi gdě ga prozvaše novim Titom Pomponiom Atikom zbog velikog njegovog obćenja sa mudracima i hudožnicima čitave Europe, zbog bogatstva njegove biblioteke, zbirkah i muzeah; zbog lěpog dočeka kojim bi predusreo svakog koji bi zaslugama umnim na glas izišao. Nije čuda da je i Getaldić išao često u Padovu, gdě ga je privlačila stolica onog slavnog sveučilišta, i da je pribivajući u Padovi pohodio Pineli-a. Nalazio se jednom, ovako piše životopisac Otca Paula Sarpi, u družtvu gos. Pineli Biskup Pesot, Francuz dostojan věčite uspomene, i gosp. Maro Getaldić vlastelin dubrovački, koji je, mislim, jošt živ, i koga sam poznao u Rimu i u Mletcima kao andjela u vladanju, a djavola u računoslovju. Njegov *Apollonius Redivivus* i druga děla što je pečatao poka-

zuju da mu nije nitko jednak, ili malo tko. Dodje medjutim Otac Pavle Sarpi pohoditi Pineli-a koji prem da je jako bolovao od nogobolje, ipak usili se ustati da otide njemu na susret, a tako isto i kad je odlazio, da ga odprati. Tolikoj česti pokazanoj jednomu kaludjeru čudeći se oni, zapita Getaldić tko je onaj, komu se taka izvanredna čest pokazuje; Pinelli mu odgovori (ovim rěčima) on je čudo ovog sveučilišta, a Getaldić, koji je razumio da se o naukami govori zapita u kojoj struki? u kojoj vam drago, odgovori mu Pinelli, i videći ga začudjena nastavi: poznata mi je, gospodine, vaša pre-uzhodnost u računoslovju; učinimo jedno pokušenje. Ja ću sutra pozvati Otca s nama zajedno na oběd. Vi spremite jedno pitanje iz iste nauke, ali takovo da bude kao pokušateljni kamen, a medjutim učite, da budete predugotovljeni, pa ćete viděti o tomu dokazateljstvo. Ja ću predložiti, a prie onog časa neću ništa da mi kažete. Tako bi učinjeno. Getaldić čuvši govoriti Otca ostane udivljen, i spově da nije nikad mislio da čověk može toliko znati o onoj nauci, i zatim htěde postati njegovim presnim prijateljem, s njime se savětovati o svima svojima, iznašastjima i sve što je u računoslovju posvetio besmèrtiju.

Kada je Papa Gèrgur XIII. godine 1582 preduzeo ono znatno preinačenje (reformu) kalendara, gavore neki da se i s Getaldićem o tome savětovao. Tko je to věravao taj nije znao da se je Getaldić rodio godine 1566, jer inače nebi mago predpostaviti da je Papa, komu bijaše već skoro osamdeset godinah, iskao savět u sudělanju toli važnog preinačenja od jednog šestnaestogodišnjeg mladića.

Ako mu ta čest i nije u dio pala, ime Getaldića jošt za njegeva života dovoljnom slavom bilo je uvěnčano; ali ta je slava jošt većma narasla, i žalostno je reći da veliko uzvišenje Getaldićevo dogodilo se poslě smèrti njegove.

Nije tako dugo trajao koliko se moglo nadati taj lěpi život, skupocěni za nauke, za Republiku Dubrovačku, koja je rado Getaldića odabrala na važna i pèrva zvanja, i za njegovu porodicu, koja je imala u Marinu najljubeznijeg i najbrižljiveg domaćina. U životopisnim bilježkama našeg slavnog muža ne nalazim naznačeno ime njegove žene; ali se zna da je imao od zakonitog braka tri kćeri. Svu dobit dolazeću mu od svojih dičnih trudah on je upotrebljavao na sve to bolje pobolšavanje stanja njegove děce. Svèršujući svoju pedeset osmu godinu svèršio je i ono dělo koje je najviše osvětlilo njegov veljoum, dělo nazvano *de Resolutione et Compositione Mathematica.* Smèrt pridošavša nije mu dozvolila da ga izda. Osětivši da je pri svèršetku svoga života preda se toj neizběžimoj ljudskoj sudbini onim čustvom pobožnosti kojim je označen sav ostali njegov život. Umre ostavljajući svoje imanje kćerima koje osobito preporuči ljubjenomu svomu bratu Jakobu. Najplemenitije imanje što im ostavi bi dělo gori imenovano. Dobrom srećom njegove slave i njegovih naslědnicah znao je za to dělo jedan pošteni njegov prijatelj, Otac Ignacio Tudisi, Jezuita, vèrlo izobražen, i on tokodjer računoslovnim naukama věšt.

O tomu izvěsti dvě njegove kćeri jošt neudate, Anu Franu i Mariju, koje na njega osloniše izdanje onog posmèrtnog umotvora Getaldićevog, i da napiše na

njihovo ime posvetu u latinskom jeziku kardinalu Barberinu. Pod sěnkom svešteništva bi pečatano isto dělo u Rimu u pečatnji Apostolske sobe, u 1630, a sedam godinah prije nego je Cartesio najvećim skokom unapredio nauku prilagodivši razčlenjovanje (analizu) krivim čèrtama i dokazivanje njihovih svojstvah.

Pèrvi je Getaldić najsilnije i najsjajnije potisnuo nauku na ovaj ispolinski skok, pače on je već bio pronašao taj veliki uzpěh kad je došlo na světlost veliko dělo Cartesievo; i za cělo da je Getaldić duže živio bio bi sve više napredovao u svojim slavnim iznašastjima, pak se je izmedju Geometra Dubrovačkoga i Turenskoga mogla dogoditi prepirka podobna onoj koja se dogadila u osamnaestomu věku izmedju privèrženikah dvajuh velikih računoslovacah Germanije i Velike Britanije, da bi se rěšilo koji je od njih dvojice veliki odkritelj sitničkoga računa (calcolo differenziale). Nitko za cělo neće me podtvoriti da sam pristran za Getaldića kada bude pročitao slědeće rěči jednoga od najvećma razglašenih lětopisacah rečenoga věka, Vice Riccati-a: *Haec pars* (prilagodjenje Algebre Geometriji) *nondum absolute, ac penitus evoluta est, nisi a Marino. Ghetaldi Ragusino in opere posthumo inscripto: De compositione et resolutione mathematica, edito Romae anno 1630. In eo siquidem dilucida methodus ediscitur, qua aequationes primi et secundi gradus, postquam resolutae fuerint, ad geometricam constructionem duci possunt, earumque radices reales determinari.*

Jedan učeni životopisac Getaldićev, Otac Appendini, čudi se što slavni Montucla u njegovoj pověstnici računoslovja nije poznao u ovom prizrenju věštinu Ge-

taldićevu. To čudjenje pravedno u sebi, biti će mnogo manje kada se pomisli kako se učeni Francuzi skoro svagda zatežu slaviti zasluge stranacah. U ovom slučaju to promašenje Montucla jošt nas manje divi videći kako slabim poznanjem on piše o Dubrovčaninu kada kaže da je umro za vrěme njegovog poslaništva kod Otomanske Porte u godini 1609. Koliko je neistinit ovaj dovod o smèrti Getaldićevoj to vidimo iz neoprovèržimih svidětejstvah na kojima se osniva ovaj životopis. Što se tiče poslaničtva Getaldićevog u Tursku, (koje može biti istinito, jedno što znamo da je věće Dubrovačko njemu pověravalo najvažnije poslove, drugo što njegovo znanje i izkustvo pribavljeno za vrěme putovanja združena sa darom uma činjahu ga najzgodnijim za taj vod poslaničtva) tu okolnost ne nalazim naznačenu kod nijednog suvremenika ili životopisca Getaldićevog, osim gospodina Montucle, koji ne navodi nikakvo svědočanstvo na koje bi se njegovo kazivanje osnivalo.

IV.

Gjuro Baljivi.

(Talianski spisao talianac F. Ferrario.)

Gjuro Baljivi rodio se god. 1668 u Dalmatinskom gradu Dubrovniku, koji postade po razrušenju Epidaura, nekada slavnog zbog Eskulapskog hrama. Njegova porodica naseli se iz Armenie u Iliriu, i zato bi prozvana od Armenićah; a kad ju posle prisîli huda sreća, ostavi i ovu zemlju, ter skloni se u Apuljski grad Lecce, gdě i ostade.

Gjuro i njegov mladji brat běše za dětinstva pověreni jednomu svešteniku, imenom Mihu Mondegaju, koji bi njihov pèrvi učitelj, i ukrěpi jim duh u blagonaravnoj nauki. Krotkom ćudi i sretnjim umom Gjuro dobije ljubav Baljivah, bogatih gradjanah Lečeskih, koji uzeše u svoju kuću dva brata kao svoje sinove, pobrinuše se za njihovo odhranenje, i učiniše jih naslědnicima svog imena i imanja. Baljivi bi haran na tomu dobročinstvu. Nadeždama koje o njemu bijahu začeli njegovi pokrovitelji, odgovori prilježnim trudom, po komu zasluži medju svojim saučenicima odlično ime. Ovaj mladić budući odraso u zemlji pěsništva i nadahnutja, nije imao sèrce zatvoreno čuvstvima koja ukrasuju mladost, ter jih izlije u pěsmama, koje mu pribaviše pohvalu u krasnom knjižestvu. Dočim je on tom strukom

ugladjivao svoj duh, ukrěpljavaše i razum ozbiljnim razmišljavanjima mudroslovja i lěkarie. U tim naukama budući prevoshodan dobije laureu u Akademii Salernitanskoj.

Učione talianske cvětale su onda odličnim umovima; ali Italia ne biaše bez zabludah. Veliki ljudi borili su se svaki za pèrvenstvo suvih mněnjah, i něšto su osvětljavali neuredni kaos naukah, ali su se kadgod udaljavali od istine pošavši stranputice za naukom sistematičnikah, koji su upravljali prošlim věkom. Baljivi osěti potrebu svoga vremena, uvěri se da medju tolikim mečtama moći će spoznati što je dobro i koristno, sažali čověčanstvo postavše žèrtvom fanatizma, i vodjen od svojega veljouma prione k izpitivanju stanja naukah, da bi ga poboljšao. Tom naměrom pohodi najznatnije Akademie i Sveučilišta Italie; u Padovi, posle u Bolonji šlušao je prelekcie světloga Malpigi-a, i s njim se oprijateljio. Pohodio je bolnice, i tu se je učvèrstio proti krasnoréčju teoretikah izpitivajući prirodu, koja odkriva svoje zakone samo onomu koji ju bez ikakvoga obuzetja stèrpljivo izpituje. Pri postelji bolesnika, koju je on zvao najboljom knjigom za lěkare, zaboravljaše velelěpje naukah, prevarnu světlost ipotezah, i ponizan kao starac Kooski, na priměr ovoga neumèrloga učitelja kupljaše plodove prilježnoga osmatranja, ove spodobljavaše sa sistemima i mnenjima svoga věka, ter sumnjaše skromno, i učiaše; o čemu čita se u predgovoru njegovih dělah (edicia u Lionu 1710) „*Baglivius statim ac e primo limite medicinam salutavit in ipsomet medicatricis naturae sinu educandum se commisit*, *ut illius mores*, *ingenium*, *agendi rationem quasi cum lacte hauriret.*

Hanc ob rem non opinionum commenta, non hominum opiniones sectatus, sed morborum historiam, diagnosim, prognosim, curationes, morbos inter et aegros versando didicit quod ipsissimum esse ac Creatoris digito duxisse is facile agnoscet quem non fugeret easdem esse Creatoris, ac natarae leges." Na taj način bijaše opet pronašao pravu stazu davno zaboravljenu zbog gordoga neznanja. Ako je lěkarstvo u doba Baljivjevo bolje cvětalo nego u doba Ipokrata, to se ima pripisati neizbrojnim iznašastjima kojim se unaprediše pobočne nauke; ali ostajaše jošt da se lěčenje boljim metodom izvěstnije učini, pak zato trebala je sabirati pojedine slučajeve, a odustati od zlosretnog teoriziranja, kako bi se priroda stèrpljivo opipala, a nebi se samo nagadjali njeni zakoni; kako bi se čuvala sjajna iznašastja, a nebi se od svakoga od njih sistema napravila, i kako se nebi sve uzelo za sigurni trag u mnogostručnom izpitivanju istine; jednom rěčju, trebalo se onde vratiti odkle se nauka bijaše najprie uputila. Ovakovog poduzetja, težkog zbog duha onog vremena koji je cěnio više smělost zamišljajah nego njinu korist, mogla se je samo potvatiti jedna velika duša kao što bijaše Baljivjeva, koja je više hlepila za dobrom ljudih negoli za uvehlim lovorom, koja je predpostavljala pobědu istine uzkliku neplemenito dobivenomu. Njegova se želja izvèršila; on je našao u slavi nagradu za svoju dobrodětelj, jer nije mu jošt bilo ni punih 25 godinah, a njegovo ime već orilo se slavno po čitavoj Europi.

Počem je obišao veći dio Italie, Baljivi podje u Rim. U ovom gradu, na kojemu je svaki věk utisnuo neizbrišim pečat, mudrak ne življaše nepoznat, i zaslužnost

imadjaše jošt svoj tamnjan; pak tu zadobije i on štovanje mudrakah a naklonost Velikašah. Papa Klimo IX. učini ga učiteljem ranarstva (kirurgije) i anatomije pri učilištu M u d r o s t i, ter Baljivi još većma osvětli onu stolicu, s' koje prije njega Lancisi bijaše saobštio svoje neumèrle sastavke. U Rimu posveti se sav naukama priradoslovja i lěkarstva. Učini mnogo pokušajah, i pečata mnoge skupocěne sastavke, po kojima dobije veliko ime kod samih inostranacah, i bi pričislen k Akademiji Londona i Auguste. Mnogi iz Francije, Anglije i Germanije dolazjahu da se s' njime světuju i pouče; Andry, koji je toliko rasglašen bio kao učitelj lěkarstva pri Parižkom Sveučilištu, štovao je visoki um ovoga Dubrovčanina, i medju Aktama Lipiskim još se hrane njegova pisma na Baljivi-a, iz koih vidi se da su onda Francuzi znali poštovati i izpovědati vrednost inostranacah. Pak i medju narodima manje izobraženim bilo je poznato ime Baljivjevo; jer iz Turske i ćak iz Arabije dolazjahu mu pisma u kojima biaše opetovana hvala koju je čitava Europa davala ovomu velikomu mužu. Gjuro Baljivi bijaše priměrno pobožan, ali njegova pobožnost onaka je bila kakva ukrěpljuje duh i sklanja na dělateljnu ljubav prama ljudima, a nemože se praznověrjem okaljati. Zato u sreći ne bijaše ohol, a u nesreći ne klonjivaše duhom. Brinuo se je da steče počitanje odličnih ljudih, a isto nebi ga nadulo, nego poticalo da ga umnoži, i u radnji bi ga podkrěpljavalo, uvěren budući da samo srednji ljudi zadovoljavaju se pèrvom pohvalom, jer neznadu težiti k' uzvišenijemu cilju, i u njima ne oglašava se svetija želja, to jest, što veće dobro čověčanstva. Čestoljubje nije nigda otrovalo njegovo sèrce, pak ni onda kad mu se

sreća osměvala; već sětjajući se onih danah u kojima ga nesreća pohodila bijaše, a on našo dobročinca, měšao je svoje suze sa suzama nesretnika i pomagao ga savětom i dělom. Štovao je jednako bogatca i uboga; nije se nigda ponizio do podlosti dvorjanah, no služio se naklonošću Velikašah da jim kaže istinu, ter brani siromaha i slaboga, koji su kadkad ugnjeteni što ne nalaze poštenjakah da zaštite njihova prava.

Baljivi je ljubio mladež i smatrao kao dužnost dobroga gradjanina osobito brinuti se za njeno dobro izobraženje. Pamet mu je govorila, da umovi postanu izvèrstnim ili srednjim kako kojom stazom budu upućeni, i tim nauke da rastu ili u bezplodnost padaju; da se učenici oceňjuju po učiteljima, i da medju njima na polak se děli slava ili ukor. Znao je ovaj světli muž da se sva po jednom obrazcu ne obrazuju ljudska sèrca, i zato je učio njihove različite naravi, i upravljao težnje uvěren budući, kao i Viko, da iz velikih porokah mogu sredstvom odhranenja proteći najznamenitije krěposti. Tako načinom lakim i umiljatim on je pribavljao sebi ljubav i počitanje mladićah, upravljajući duhom i umom njihovim, a to onim pravom koje daje prijateljstvo i počitanje.

Takovim kakvoćama Baljivi postade udivlenje čitavog Rima, želja svih redovah gradjanah, i prelěpi ukrašaj Italije. Ali po istom njegovom izreku budući da *nulla sit magna virtus sine contradicente*, *nulla insignis fatuitas sine propugnatore* tako je i on kadkad pretèrpio zagrizak nenavidnikah i glupakah, ali i to onakim predanjem i onakim opraštanjem kakva odlikuju pravoga mudraka, a bacaju veću sramotu na rugobe neprijateljah.

Pozvat da pohodi slavnoga Marcella Severalia koji je od duge i teške bolesti već pri skončanju bio, ozdravi ga prevelikim udivlenjem najslavniih lěčnikah, i s njime se sprijatelji. Kardinal Norizio, Kazanate i druga světla lica Papinog dvora pozivahu njega na svoje sastanke, i toliko ga cěnjahu u naučbenim stvarima da on bijaše sudac u njihovim prepirkama, i presude njegove izrečene skromnosti običnom mudromu čověku, bijahu počitane i kao rěšavajuće smatrane. On nije proglašavao svoja mněnja duhom odveć pověriteljnim, niti bi igda usudio se pověriti javnosti stvari koje je pisao, ako jih prije nebi podmetnuo presudi svojih najboljih prijateljah, od kojih je uvěk želio strogu kritiku, kano onaj koji dugim učenjem bijaše priviko sumnjati uvěk o sebi.

Njegov slog bio je razložen, krěpak i ugladjen. Mogla bi mu se kadkad u slogu prebaciti ona nadutost koja označuje spisatelje njegovog vremena. Govor mu bijaše lak, i cvětan krasotom i sgodnostju izražajah; ter dočim bi uvěravao pamet slušateljah, zanosio je sèrca sladnosti razgovora. Baljivi u labirintu najdubljih naukah nije zaboravio vèrhunaravnu věštinu muzah, nije zaboravio da je pod podnebjem Napulje spěvao nade mladosti, da je s guslama pěsnika zaručio uzdahe pèrve ljubavi, ter jošt mlad okrunjen bezsmèrtijem, na brežuljcima Rimskim koji su krasnorěčivi kroz tolike obaline a okèrvaveni tolikim porazima, podlego bi kadkad nadahnutju svoje nježne duše, i pěvao miline one zemlje, i zabave pastirah. Zbog njegovih krasnoslovnih umotvorah bi pričislen k Akademii o Arkadah imenom Epidurna Piggiense.

Baljivi bijaše živčanog sastava i ćudi zalostive;

učio je Bibliu i mudroslovce. Može biti da su ga ove nauke sklanjale na žalost i na želju poljskoga mira. Na njegovom lětištu blizu Rima sakupljaše svoje prijatelje, ter u njihovom družtvu zaboravljaše teške brige svoga trudnoga života. Tu je spisao veći dio svojih lěčničko-anatomičkih dělah koja su na mnoge strane više putah pečatana. Bio je započeo mnogo lěkoslovnih disertacijah, ali nemogne jih dokončati budući ga smèrt prie vremena zatekla. Umre od vodene bolesti 17. Junia 1707, a u 38. godini svog života, ostavljajuć Dabrovniku věčitu slavu, a potomcima dužnost harne i svete uspomene. Na grobnici moglo mu se urezati da je bio věran poučenjima Ipokrata „*In medio esse debet pecuniae contemptus, pudor, modestia in vestitu, judicium, urbanitas. mundicies, recta elocutio, superstitionis odium, praestantia summa.*"

Baljivi ostavi potomstvu mnoge sastavke koji biše skupljeni u jedan svezak pod imenom *opera medico-practica et anatomica*. On je spisao vèrlo mlad svoje knjige *de praxi medica* koje su tako vredne da su neki zlobni onda ljudi kazivali da je on preštampao kakvo dělo nepoznato i zaboravljeno. U tomu dělu jasno se vidi kako on nabljudavaše velikog muža Kooskog, po priměru kojega izlagao je svoje priměłbe u vidu aforizmah. U istima nalazi se kratkost sloga sajužena jasnoćom, neumorimo iztraživanje komu presude ne škode, želja da nauči druge a ne obična strast da uzvisi sebe.

Tkogod je dobro pročitao i razmišljavao děla Baljivi-a, i pověstnicu bludnjah proizišavših iz zabačenja osmotrivanja, kojega je sjajni učitelj bio divni starac, neka sam sudi o ovim rěčima, kojima ga ocjenjuje Ra-

sori u svom govoru o veljoumu Ipokrata „Ovaj (to jest Baljivi) dèržao je za savèršeno ono što nije bilo ni srednje, mudroslovje Bakona u dělama Ipokrata; tomu se nije čuditi; to je obično ljudima koji imaju dara, ali ne koliko je nuždno za uzvisiti se nad svojim věkom i odbaciti sve lažne kipove u koje puk obožanjem věruje.“ Mi nebismo htěli nad kamenom, koji pokriva kosti neumèrlog Basori-a, podići zlobni glas kojim se odveć i prostački povredjuje slava ovog bezsmèrtnog čověka; ali budi nam dozvoljeno primětiti da Baljivi, pouzdižući lěkarstvo Ipokrata, činjaše rat svomu věku a ne slědjaše istoga bludnje, ne obožavaše lažne kipove, u koje je puk věrovao, jer takova nijesu bila poučenja Ipokrata, već sofismi onih koji njegova poučenja zaboraviše. Baljivi je činio počitovati u Ipokratu prilježnost kojom je on osmatrao, i věrnost kojom je stvari osmotrene izlagao; ali nije nikada propovědao ili branio ipoteze i teorie koje se odtud porodiše. Budući pak da mudroslovje Bakona savětuje neumorno i svestrano izpitivanje prirode kakva se ona pokazuje, kaže da poznanstva skupljena posredstvom osmotrenja sačinavaju osnov naukah; a toga se načela pridèržavao i sam otac lěkoslovja; ne vidimo dakle kako nebi moglo postojati ono spodoblenje koje je Baljivi učinio medju Ipokratom i Bakonom.

U dvema knjigama *de praxi medica* želimo, kao što željaše i Fabroni, više poredka u sadèržajima, i u njihovom razvijanju. Čini nam se da spisatelj u ovima ne pokazuje se sasvim čist od onih lučboslovnih teoriah, neosnovanost kojih tako dobro dokazuje, ali kojima se kadkad poslužuje u tolkovanju nekih pojavah.

Neki kažu da je Štal prie Baljivi-a ustao proti

nauka Silvia i svojom teoriom o životnim silama, ili dušom Ipokrata, da je dao Dubrovčaninu priměr i potisak preobraženju (reformi) lěkoslovja. Baljivi ne spominje Štal-a u svojim dělima, i ta zaboravnost bi ljaga njegovoj slavi kod jednovremenikah. Baljivi za cělo odstupao je od Štal-a kada pojaviše se sekta jatro-matematična, on kao njen poglavar proglasio je i obranio njenu nauku dokazujući tim da poznanje bludnje nemože svagda od iste sačuvati. I doisto, on koji je ustao protiv štete koju u lěkoslovju pričinjavaju sisteme, i nastojao je velikim krasnorěčjem da obori kip kimiatrie, pokazujući osmatranje kao jedini sigurni put, on u svojoj knjizi *de fibra motrice* zaveo je um talijanskih lěčnikah u pogreške solidizma.

U knjigama *de fibra motrice* podaje Baljivi silu stežuću mozganoj žilici, da bi tim iztolkovao uzrok podizanja i padanja mozga. Učinio je od tvèrde opne neki rod miške, proditělateljice sèrcu, i nju smatrao kao središte iz kojega se razprostiru trepeti žilicah, i u koje se stiče dvostruki pokret, jedan od glave k ostalom tělu, a drugi od těla k glavi. Trepeti opnah po njemu razprostiru život i kretanje po svima častima koje stoje izpod glave. O tomu ga uvěravahu pojavi zapalenjah, i primětba da u bezglavcima koji imaju opnah, život traje, ako i ne dugo, posle rodjenja. On kaže da opne sačinjavaju živalj svih organah.

Dělenje tvèrde opne bilo je već izpitano ad Valis-a, Majov-a, i Pakioni-a, koji je o tome pisao několiko měsecih prie nego su stupile na světlost knjige Baljivi-a o pokretajućoj žilici. Po nekima on je pocèrpio svoje ipoteze od onih spisateljah; ali sam

ništa ne spominje o njima. Portal govoreći o tim knjigama priměćava kako se spisatelj dao takodjer zavesti od požude teoriziranja. Mnenje o stežućoj sili tvèrde opne palo je uslěd izkustva Haller-a i Lamare-a. U ovom mněnju kaže Kastel (Dict. des scien. Medic. art. Baglivi), dvě su pogrěške: pèrva, što pripisuje jednom organu drugorednom ekonomie životinske pričinu njihovih pojavah: druga, što pripisuje tvèrdoj opni potiskujuću silu ako ne izključiteljnu a ono nezavisnu.

Hoffmann pridèržajući se mněnja Baljivjevog o stalnim častima popravio ga je u opnama, dajući svojstva, njima podata, žilama. Baljivi pade takodjer u pogrěšku običnu njegovomu vremenu, pripisujući samo jednomu jedinomu početku uzrok organičnih pojavah, a taj se početak tim više od istine udaljuje što se oslanja na jedan uobraženi stvor.“ (Kastel loc. cit.)

Baljivi misljaše da stalne časti veći upliv imadu od tečnih u opredělivanju bolesti. Pored Baiijon-a i Mid-a priznavao je i on upliv zvězdah na iste. Polag mnenja Temizona i metodistah razdělio je bolesti na časti; to jest, na one u kojima je sila stalnih častih preveća, na one u kojima je ta sila manja nego što treba, i na one u kojima je preveća sila u jednim a preveća slabost u drugima.

Tiraborski kaže da o predmetu *de morborum successionibus* već je pisao Ivo Kazaleki, premda to dělo nije ni onda ni posle izašlo na světlost.

Nemožemo oprostiti Baljiviu što je u njegovom govoru o toku kèrvi u žabama zatajao lěpe opite Malpigi-a, njegovog učitelja i prijatelja, i što nije napomenuo opite slavnog talijana Redi-a, koji je s njime dielio

slavu onog věka. Njegov govor *de effectibus et morsu tarantulae,* u komu ne spominje Leisteria, koji je prie njega o tomu pisao, bi oprovèržen od Dr. Serao. O tom govoru ovako se izražuje Fabroni (Vite degli ill. ital.): „*Baglivius quidem habet nonnulla minus accurata, et perpensa, et quae vulgi magis quam sapientis hominis judicia dixeris; tria internodia tarantulae pedibus tribuit, dum sex habeant; omnibus araneis non eumdem esse oculorum numerum falso fortasse affirmat: contraria eo loco dicit, ubi asserit una eamdem veneni vim retineant apulae tarantulae alibi divectae; fabulas narrat de apulis scorpionibus, qui ut in caeteris Italiae regionibus sic apud eas gentes ferme sunt innocui.*“

Děla Baljivia, kaže Kastel, imala su slědeće poslědice: 1. što su ovažila duh izpitavanja i pouzdigla lěkarstvo ipokratično; 2. što su uklonila lučboslovna tolkovauja; 3. što su dovele na metodično razporedjenje bolestih; 4. što su pokèrčila put velim iznašastjima u Fiziologiji i opitima Haller-a o razdražiteljnosti; 5. što su pokazala kako da se sajuzi fiziologija sa praktičnim lěkarstvom.

RAZGOVOR PASTIERSKI.

od

Mate Vodopića župnika.

Nagovor uredništva.

Neki misle da bi trebalo jur zabaciti Eglogu, počem u ovoj struci pěsništva ne može se već ništa novoga dodati onomu što napisaše stari i skorašnji pěsnici. Osobita doista mišlenja! Po meni, kao što polje uobraženja neima kraja, tako i čověčii um neizcèrpim je. On, kada je već jednomu putu na kraj stao, odma drugi probija, ter istim nastavlja svoje neustavimo koračanje. Tako se na sto stranah razno-obrazan promeće. Pastìrsko pěsništvo do sada je samo jednim putom išlo, i svega ga je prešlo; to je jedno istina. Pěsnici novih izobraženih narodah nijesu odstupili od pravca pokazanoga jim od pěsnikah gèrčkih i rimskih: oni su opisali pastirski život samo sa čisto fantastične strane. Ali pěsništvo, dokle se izključivo u okrugu fantazìe zadèržava, od slabe je koristi čověčanstvu; a treba da i ono, kao i svaka druga umna struka, svoj veliki plod prinese. Tako i Egloga mora se sada prikloniti k strani više pozitivnoj pastirskoga života. To je pravac koji joj moraju dati Slavjani, ako neće da budu bezplodni i dosadni poslědovatelji Teokrita, Moska, Biona, Virgilia, Gesnera, Pope-a, Sanazzara i drugih. Po tom Egloge u město što bi se pisale samo za uveseljenje gradjanah, kao što se do danas pišu, mogle bi služiti i za uveseljenje ovih, i za poučavanje samih seljanah, kojima bi se one, pisane budući njihovim prostim jezikom i slogom, u ruke utakle. U njih mogli bi se věštom rukom umetnuti, ter u puku ověkověčiti svi lěpši starinski obi-

čaji narodni, poeziom ugladjeni, sve stare dobrodětelji koje iz seljačkoga puka malo po malo izlinjaju, sve sadašnje misli o narodnosti i poštenoj slobodi, koje su već sasvim prirodjene seljacima u Sèrbiji. Pod pokrivalom lagahne poezie moglo bi se preduzeti popravljanje svih strastih i porokah običnìih seljanima. Budući da seljaci u Sèrbiji osobito lieni su, i teže za gradjanskim životom, moglo bi jim se u Eglogam izložiti sve nesgode toga života, a pokoj, bezbrižnost, i bezbědnost što se samo na selu uživaju. Takovi pastirski razgovori dobro bi pristali u ustama dvajuh seljakah, jedan od kojih umoran i pokajan vraća se posle dugoga vremena iz grada u selo, a drugi koji je ostao na njivama svojim, ter se imučnii i čestitii nalazi. — Ovo je pravac; ali valjalo bi ga osobitom věštinom izvesti; valjalo bi najprie sakriti svaku naměru podučavanja: ovo sve u dělama izložiti, a uklanjati se od golih moralnih sentenciah i nadutoga mudrovanja, koje bi kod seljakah směšno bilo; valjalo bi svemu dati ton istinitosti, sve u haljinu prostote obući; medjutim ne zanemariti uputno ulěpšanje poezie, kratkoću i snažnost jezika prostačkoga i osobito njegovo izražavanje; a paziti na značaj seljaka, ne preći domašaj njegovih mislih, poboljšati ga ali uvěk seljakom ostaviti, staviti mu pred oči ideal seljakah.

Tim pravcem ja mislim da bi slavjanska pastirska poezia mogla i morala poći; i tim pravcem sudeći po ovoj pèrvoj njegovoj Eglogi, kao da naměrava poći i moj vèrli zemljak, Mato Vodopić; jer iz nje prodire jedna moralna praktična istina, t. j. da nevin čověk kada strada, mora se tom misli těšiti da će nevinost

njegova biti na svèrhu spoznata i nagradjena. On kao župnik živi medju seljacima, ter ne cèrpi svoje uzore iz uobraženja, nego iz pozitivnog života. To je jedini put kojim se može uběgnuti utvaranje (afektacia) a doći do istinitosti neobhodno nuždne savèršenstvu svakoga umotvora pěsničkoga. On je i prosti seljački jezik i snažni štil vèrlo dobro svatio; po čemu ja ga světujem i od moje i od strane drugih da se osobìto pobrine za svoje usavèršenje u ovoj struci, u kojoj vremenom i trudom mogo bi sebi odlično ime, knjižstvu našemu diku, a narodu korist pribaviti. Znaci su dobri; ali su tek znaci; mogu izčeznuti, mogu ojačati i razviti se, a to od njega mnogo zavisi. Mi izgledamo šta će biti.

Počem je ovdě rěč o seljacima naspomenut ću našim spisateljima jednu istinu koju čini se da oni u obće zaboravljaju, a ta je istina, da su seljaci većina naroda na koju treba osobitu pozornost obratiti, jer bez nje mi nemožemo nìšta. Ako u družtvu slavjanskomu izobrazi se samo povèršna klassa gradjanah, a massa naroda ostane glupa, neobvěštena, ne oplemenjena, tada od narodnoga preporodjenja slabo će što biti. Za to valja pisati malih knjižicah za seljake o čemu kakav bogati domorodac morao bi se pobrinuti. Ali najpraktičnii i najpreči put kojim se našim seljacima može sèrdce oblagoroditi a svěst narodna uliti jesu g u s l e, sveto orudje; pěsme tako složene da se uz gusle mogu pěvati, a cèrpljene iz slavjanske istorie, na podob I s k r i c a h nalazivših se u ovom svezku učinile bi slavjanskoga seljanina najplemenitiim seljaninom u světu. Dakle obratimo najveću pozornost na seljačku svakostručnu poeziu.

———

Razgovor Pastierski.

Bèrštanka i Nesahnut.

Bèršt. Jur sunce pristupa k neba polovini
I stada sva skupa na teškoj vrućini
Glavam' su sklonili; pasti po livadi (1)
Već njima domili, ter hlada su radi,
Daj, druže Nesahnut' da u gaj onamo
Stada ova odahnut i mi sagnamo.
U hladnoj osěni ovce će plandovat,
A uz njih ljuvenu mi pěsan biglisat.
U tebe měšnice, u mene svirala
Sve bi pastierice k namì domotala.
Nesah. Zlo t' jutro svirali, a gore pastirkam,
Jezik mi opali ako tì zapěvam,
Svih se baš na tanko cěć gorke dreseli,
O mili Bèrštanko; tač su me sapeli
Jad, tuge, izdaja, da s duga trajanja
Mog gorkoga vaja dodjoh do skončanja.
Kroz to već ne pazim stado, moj mili mar,
Nego se s uzdasim joh! bavim svagdar.
Odběgoh pastire, drug je moj samoća,
Běgavši nevire stan spila, odar ploča.
Na jutro danica plačna me nahodi,
Nit' osušim lica kad sunce zahodi.
Kud hoćeš, brate moj, da s tobom biglišem
Kad izgubih pokoj, i vavěk uzdišem?

Bèršt. Baš se neprevarih kada na sjednici
Kod Slavka pitan, rîh kćeri mu Ljubici,
Da Nesahnut sahne; neki mu hudež jest:
Il ljubav ga opahne, il mu van ode svěst.
Hoj brate! velju ti, prodj se tih snivanja;
Bac' brigu iz skuti, i sva ludovanja.
Sto mislih takieh zar ti što pomaga?
Kô rosa lanskieh sad livadi vlaga'
Bud' veseo kô ja; prihvati měšnice,
A misli baci ća i vile stravnice.
Nesah. I cěniš baš uprav da me vil zarobi?
Onako bio zdrav kô čist ja te kobi!
Nit lov nit lovina ta mì je po ćudi,
Nu paček sve ina miso mene kudi.
Bèršt. Věšt sam ja príčanju . . .
Nesah. Što cěniš da lažem!
I da momu jadanju . . . Nu hoj da ti kažem?
Ti bo si bez tuge, brižno ne věruješ,
Nego mnome ruge hoj sada da snuješ.
Bèršt. Ne goni tač bèrzo kola niz stèrminu,
'Er niesam ja smèrzo pri jadu tudjinu.
Sred jadà sa cvilom mnoge dni provedoh
Pod zlobnom kad silom opustien ostadoh.
Mač, uza, smèrt prika mê drage zamakne,
Sam ruci zlobnika moj život izmakne.
Tad poznah pod nebi kakva je nevěra,
I naučih po sebi kô klina klin tjera.
Naučih da dreseljem zlobnik te svedj smiče,
A samo veseljem njega se protiče.
Nesah. Da u tugah ak' si bio što se mnom šališ sad?
Bèršt. Ja to nisam mislio, neg ti uminut jad.

Al vidim zaludu šala je mâ tebi;
Ti voliš u trudu dni trajat pod nebi.
Nu znaj da skončati tim putom skoro ćeš,
A zlobnik, hvala ti, rjet će ti kad hoćeš.
Ah tak ti Peruna, i munje njegove! ([2])
Ne pust' da nabuna zlotvorske osnove
Domori tvôj duši, ter da se nasladi
Kada te uduši i u grobu ohladi.
Nesah. Ne bih, pobratime; vik mu se puštao
Nu se man otime umorna misao;
Kraja ne dopirem kud li ću, kako ću.
Kudgod se obzirem svuda me preskoču.
Bèršt. Jaoh se vik samu! ak na zlo nastupi,
Nebogu nema mu druga da g' podstupi.
Nesah. Što tim hoćeš rit?
Bèršt. Nebog si ti goli
'Er nitkomu odkrit ne ćeš tvoje boli
Nesah. Odkrit moje jade? Nu komu da ih kažem,
Kad eto i ti sade reče mi da lažem?
Bèršt. Hajde ardjo! . . . zauzbij te ovce od tuda
Doli u gaj pod dubi. — Haj gale, — haj ruda —
Što si se, rogane, tuda zadurio? — ([3])
Hajde moj mârkane — Jes' li ih doturio? —
Sad ovdi ti sĕdi, čim tu one planduju,
I odkrij mi bĕdi kê te razdražuju.
Nesah. Oh vìšnji Perune! ak' ne dim istinu,
Nek mi se oko udune, il smlati me o stinu
Diete me nejako, kog jadi dojiše,
Stara mati i čako u službu opremiše,
Da dvoreć boljima poštenom dobiti
Hlèb sebi i njima budem pribaviti.

Pristadoh k Vukiši, vrom knezu Podgore,
Kog milost me utiši jak brižna zrak zore.
Videć me mladjahna, pastier ćeš, reče, ti
Bit stada malahna: i stane lučiti
(4) Šilježi do trista; haj čuvaj jih, reče,
I pási na mista gdě voda ne teče,
Da ne bi zli metilj sve stado potrovo:
Tim vodi ih gdi 'e cmilj kad budeš plandovo.
Poslušat nagleći, lak skočih, uzmiv prut
I torbu na pleći, ljubeć' mu směrno skut.
Kažem ti istinu, pomno ih tač pazih
Da niedno poginu, nit mu se omrazih.
O zore istoku najpèrvi od pastira'
Iz tôra mu stoku na pašu bi istira'.
Čuvah jih studeni, čuvah jih vrućine,
Zdrave njim zeleni dadoh sve godine.
Koja kad iztoči, gospod mi ih zaište,
I stado pred oči, cielo se dotište.
Prid sviem me pohvali, dolamu darova,
Veleć' mi moj mali dobro si poslova'.
U zó čas pomili mene moj gospodar!
U zó čas uděli meni brižnu ti dar!
Jer kroz to nesreće sve moje protoče
I kruto odveće od svud me naskoče.
Slědi me militi Vukiša sèrčano;
A ja tak pomniti stade mi predano,
Da mene podstavi nad ovčia sva stada
Veleć': š njim' boravi, i š njima ti vlada'.
Oh! da bi ti vidjel, moj mili bratiću,
Pod rukom môm rastjet stado, moju srěću!
Slobodno bi sudio da napredak taki

Samo je uzmožio koigod Bog jaki.
I tako je; jer ja torove, jagnjila,
I ovčia svakoja, pog tvèrda branila
Postavih Vološe, koj' naše sve stoke,
Kô stari rekoše; brani od zle uroke.
Ja njega pomnjivo kad zora zabili
Molih da ljubivo stado mi pomili.
Nek bi ga i branio od svake natrune (*)
Na otar bi mu odnio janje i runo vune.
Dobro mi i dopade, jer vilinom čari
Věštice zlorade ovce man udari;
Svešto ona više bi napèrla čariti
To bolje mogo bi mustit i širiti!
Još bi mi skotnice prehodne i jalove
Čarale notnjice suke Pustolove! (*)
Ali mi Vološa svu čar zlu ukine
Goneć je Vitoša (*) put gluhe planine.
Dvaš medjed, a triš vuk na stado nagaze,
Al kojega i moj luk smèrtno jih poraze.
Tak paseć' živor moj i njega braneći
Uzmnožih njegov broj, čestit se zoveći.
Nu huda i otrovna navidost u gori
Sred stada me skrovna iznadje i umori.
Pastieri družba mà videći gospoda
Da svoja stada sva bieše meni poda;
I moê cěć věrnosti da korist ni mala
Lupežke za zlosti běše jim ostala.
Počeše motriti kô bi mi činili
Moj kruh izgubiti, i knezu osvadili.

*) Vitoš, jest planina.

Najpèrvo kazahu: za krastit na maslu
Odbit me vidjahu janjad nedoraslu
Pak runa sitnici da postrizam vuni
Za oat pastirici mojoj na Buni.
(*) Haj! Mora. da Bog da! notnjo me sapela
Ako sam ja igda učinio tog' diela.
Još sklopiše izdajno da krivši skotnice
Prodah mlad potajno ljudima od granice:
I bèrčne ovnove da sam poharčio
Kada sam kumove i sebe gostio.
Oh gdje ste gorštaci Lečei nemili! (*)
Sad sad me opaci po gorah, u spili
Vucite, škakljite, umorite priko;
Nu prie recite vidjeli to itko? —
Al za to ne marim jak pas za golu kos',
Il ovca za pram kî odpane prolětos,
Čim isti gospodar da 'e himba dovidi,
I vraćavši m' uzdar sramno jih zastidi.
Zlobnik mu kleti moj za stid taj ne mari,
Neg začme da mi pokoj kroz novu laž kvari.
Pričnu me s pèrvice vuhveno gledati,
I kô ukradice na uho šaptati!
Ako bi plandovo gděgod u dubravi,
Il o čem poslovo kod vode na Savi,
Da' e mèrzki uhoda svedj bi se sětio
Uz-a-me gděgoda koi bi me pazio.
Hoj već' taj nečisti himbu tak prometne
Da eto knez isti milovat me odmetne.
Kako, sad pomisli, taj čin me zakolje!
Ko sumnja i strah stisli běhu cěć nevolje!
Ištem nu za mani, uzroke tog poznat,

Jer čest mi zla brani i zlobnih tajni rat.
Peruna man upih, (*) man Vološa i Triglu;
Dar jim man sakupih kad pomoć ni ciglu
Ne daše brižnomu. Sve lěto kušah vaj,
Dok dělu u jednomu toj predji nadjoh kraj.
Oh Bogovi gdi ste? joh, kako Radotu
Hudoga puštiste smaknut me sirotu? . . .
Bèršt. Šta reče o Radoti? . . . On! tko tak kaza' je,
Svedj sèrce ljubko ti? joh cèrne izdaje!
Nesah. Radot' me Radota, smèrt ga radovala!
U cèrno zamota, kost mu bol smotala!
Bèršt. Utaž' se za malo, ter tihom besědom
Što te je dopalo skaži mi sve redom.
Nesah. Sve ću ti povidjet kô da sam na smèrti.
Himbenjak ovi klet, hoteć' me satèrti,
Smisli da se ročih s gusam od planinah,
I s uskokam složih iz sěvernih stinah:
Da notnjo iz gore. kad mene straža je,
Naripe na tore pastierske i staje;
Ter tu sve plěneći, mlad, ovce, ovnove,
A ljude koljeći, na kneza dvorove
Da kroz gaj kradome dopadu u muku,
Gdě ja bi s sinome dao kneza u ruku.
Tu vražiju osnovu tak hitro prosu' je
Da 'e svak za gotovu lele men'! věruje.
Uhoda kroz tu stvar svedj mi je na stopam,
I lagat mu nie mar za da se ukopam.
I da dim (**) istinu digni oči ondi gori
(10) Viš onu droždinu, kô se u njoj kopori.

*) Upiti znači što i vapiti.
**) Diti znači što i reći.

Kad sam potanko vas běd moj tač kazal,
Reci mi, Bèrštanko, jad je li moj mal?
Da su me spèržili trěskovi gromovni
Jednom bi dospěli moji dni jadovni;
Čim sila je ovako po malo zjehati
Dok sa sviem opako budu me zaklati.
Vaj što će moj čačko i mati bez mene?
Tko hranit vrěžit tko, kad jim sin uvene?
Mislim sad ću puknut lele men do vika!
Bèršt. Ne luduj, Nesahnut; na što sad ta vika?
Jest čemerna ti kob tač da slične nima,
Al ne bud' vaju rob, ufanja još ima.
Nesah. Kakvo ti ufanje? kud da se sakriem?
Iz boli sadanje kako da izpliem?
Bèršt. Vidje l' ti lovora, kad on plam očuti,
Pocèrni mu kora, vas listom požuti;
Gledav ga reko bi: usahnu za vike!
Iza ognjene al kobi lěpše udru mladike.
Znak ti svedj ufanja bude dub lovora;
Iz hudog predanja izać ćeš do skora.
Oganj to opèrli, sred krute nezgode
Ištom što satèrli niesu te uhode;
Nu hvaleć' Peruna do bèrzo ima poć'
Ta silna nabuna ter priašni mir doć.
Nesah. Lasno 'e, brate, nit: Proć će, bit će inako
Nu trěba li vidit hoće li bit tako?
Bèršt. Ako je stalna stvar da světom vladaju
Bogovi, i od ozgar da na nas gledaju,
Njih pravda pustiti neće da pravedna
Bude uništiti zlobnost neuredna.
Nu za čas trěba je da svět nas protiče,

Nek znamo kakva je gorčina nesrěće;
Svakom što zaruči volja od nebesâ,
Nek se već ne muči běgnut tog udesa.
Dan svanut-će opeta kada knez poznat će
Tvû věrnost i kleta njih děla prognat će;
Častnii bit ćeš tad i pèrvi u družini
Čim vaskolik tvoj jad na dobro se izmini.
Tèrpi sad za malo, jadovan ne budi,
Mješnica' skladalo nek ne spi zaludi;
U inad zlobniku, služeć' tvom gospodu,
Bigliši vaviku bljudeć tvû slobodu.

Nesah. Kad bi se ta sbila, sad bi zabigliso,
Nit bi mi udila kobna ikakva miso.

Bèršl. Sve će to dospěti; — tad ćemo po času
Veselo dopiti. Haj, gon'mo na pašu.

---

1) Kada na paši ovcam prituži vrućina, zbiu se po njekoliko jih zajedno, i jedna drugoj podkopa glavu pod tèrbuh, ištući tako odahnut, i sakrit se od pripeke, ne mareći već za travu.

2) Stari Slavjani u vrěme njihova kipoštovanja mnogim su se Bogovima klanjali, Medju ovima poglaviti je bio Bog Perun (Zeus Gèrkah). On je vladao svim nebesima; pod oblasti njegovom bile su munje i gromovi. Velika je bila zakletva osvědočit se Perunom.

Vološa koga sam spomenuo doli niže, bio je najpoglavitii Bog koi je stoke i čobane branio; svako čobansko dělo bilo je opremnjeno pod zazvanjem velikoga Vološe.

Trigla od někih zvat i Triglav, od něbih Triglava, po někim pisateljima Bog je, a po drugim Božica sa tri glave, glasovito i moguće božanstvo neba zemlje i pakla (mniem slično gèrčkog Diani). Najvisočije planine bile su město njegovieh žèrtvah.

3) Zaduriti, čobanska rěč koja znači: otiti stranputice, ne ići oniem putem kud hoće čoban.

4) Šiljež zovu se janjci od kada se odbiu dokle pristanu k ostalomu stadu ovacah, t. j. dok prodju godinu. Prehodnica jest ovca kojoj je nastala treća godina. — Jalovica, ona koja se još nie ni jednom objagnjila.

5) Natruna kod naših seljanah znači kakvo mu drago čaranje drugomu učinjeno za huditi mu zdravlju i sreći i t. d. — Ko god se nahodio kadgod medju čobanima, osobito onima koi su kod granicah, lasno je obaznat mogo kako se ovi boje, da čaranja věšticah, sudolovicah i ostalih nekakvih uzmah ne nahude njihovoj životinji, čineći ili da jim se izjalove skotnice, ili da materama presuše vrěmena i janjci polipsaju, ili da mlěko ne uzda se siriti. S toga i danas čobani kad se mogu dobaviti kakva zapisa (molitvice na knjizi zapisane) to velikom pomnjom zašiu u kèrpu i u dèrvenu cěv pak ga zavuku skrovito gděgod oko vratah tora, neka bi jim sačuvao životinju od čaranja.

6) Pustolova ili Pustolovica zove se njekakva notnja upirina koja se skita tamo amo po planinam neprestano vičući i zoveći po imenu kakogod; kojoj ako bi se po nesrěći odzvao, taj čas digla bi ti glas i već bi uvěk jako muklo govorio. I danaska je poslovica u našemu puku: Kriviš se kako pustolovica.

7) Mora. Latinima Incubus. Děvojčica samo mogla je biti Mora, koja bi se paka udala prestala bi biti Mora, a nastala věšticom.

8) Bèrčni kod naših seljanah znači pérvi, najbolji, izabrani. Tako vele bèrčno perje, pèrve i najjače perušine od krila. Bèrčni ovnovi, najbolji i izabrani ovnovi. — Ima i u počašnicam ova rěč:

Barjaktaru naš sokole
Bèrčno perje pred družinom
Da si mi i ti zdrav.

9) Lečei kod starih Slavjanah bili su božanstva lugah i dubravah. Kako gèrčki Satiri imali su gornju stranu těla od čověka, a donju od kore. Njih su se veoma bojali čo-

bani i putnici kada bi planinam prolazili da jih od kuda ne naskoče; kažu bo da kada bi Lečei vidjeli blizu njih čověka da bi ga udılj uhitili, i do zahoda sunca po gori potezali, pak na noć odvukli u svoje pećine u koiem toliko bi ga škakljali, dokle bi ga sasvim umorili.

10) Droždina zove se jedan škrip ili procěp u ljuti punoj gèrma, drače i kakvo mu dragih neokresanih stabričah.

ISKRICE MORALNE.

Od

MATIJE BANA *).

---

*) Iskrice moralne i pověstničke spisane su jošt u godini 1844. Namjeravao sam jih onda izdati za mladež; ali dio moralni nije me zadovoljavao, pak sam jih do današnjega dana u rukopisu zadèržao, čekajući zrelije godine. Nu evo da bi ovaj svezak Dubrovnika popunio, prunudjem sam onake jih izdati, kakve sam onda začeo; a popravljanje njino odlažem za ono vrěme, kada jih uzimam u osebnomu dělcu prepečatati.

Iskrice Moralne.

1. Domoljubje, narodoljubje i čověkoljubje.

Ljubav k rodnomu městu i k narodu svojemu naravna je čověku. Ta ljubav, kada nije slěpa, umnožava u nama blaga čustva, a nikako nas ne udaljuje od one ljubavi obće, koja je sveza čitavoga čověčanstva. Po tomu oslanjati se na priměr někih osobah pretěsnim domoljubjem zaslěpljenih, ili někih narodah obuzetih takim svojeljubjem da mèrze na što je inostrano, pak vikati: domoljubje, narodoljubje nije dobro, jer škodi ljudoljubju, to je sasvim neosnovano. Domoljubje i narodoljubje mora biti dobro upravljeno, mora biti zauzdano da ne predje onu granicu preko koje i najplemenitije čověčie naklonosti upadaju u porok, pak će nastati izvorom velikih krěpostih.

Narav slavjanska puna je dobrodušja i pokoja, puna je ljubavi i odanosti, po čemu nije bojati se, mislim, da domoljubje ili narodoljubje našemu ljudoljubju škodi. Istina da u někim slavjanskim preděljima biva mèrzosti protiva pojedinih inostranih plemenah; ali mèrzost ta nije nam u naravi, nije nam u načelu; mèrzost ta izvire iz někih privremenih okolnostih, s kojima će i prestati. Na više městah naš je norod mnogo pretèrpio, i tèrpi mnogo: on osěća s jedne strane poniženje svoje.

a s druge, svoju snagu i moguću veličinu; pak se tèrga, pak gori u ognjici neuztèrpělosti i gnjeva. Ali kad bi njegova zla prestala, on bi, nije o tom ni sumnjati, zaboravio nepravde, prostio ugnjetenja, ter ugnjetiteljima svojim ruku prijateljstva u svojem velikodušju pružio. Svim tim i pri sadašnjim okolnostima svaki slavjanin, koji je pravičan, čuva se da ne pomèrzi na čověka; on mèrzi samo na duh u kojemu taj děluje; — ne na ljudstvo, nego na stvar; — to dvoje mora svakada biti razlikovano i oddvojeno. Slědimo dakle ljubiti čověčanstvo u obće; naviknimo se na tu miso, da čitavo čověčanstvo nije drugo nego jedna velika porodica, kojoj je jedna mati, narav, jedna otačbina, zemlja; da članovi te obće porodice nemogu nikako osamljeni živeti; da u stanju sadašnjem světa koliko je više jedan narod u snošenju s drugima toliko je više izvèrstan, srećan i slavan. Uz to, ljubimo něžno rodnu zemlju. Ko bi hteo uništiti tu ljubav u sebi, dělovao bi bezumno; lišio bi se mnogih milinah, a ne bi svoju naměru do kraja postigo. Čustva iz naravi iztičuća mogu se zauztegnuti, ali se nemogu izkorěniti. A jeli što tako naravno kao što je ljubiti rodnu zemlju. Zemlju u kojoj leže kosti roditeljah naših, grebovi naših pradědovah, spomeni njihovih dělah; zemlju koja je bila kolěvka našega dětinstva, sladko pribivalište naše pèrve mladosti; u kojoj su nam pèrvi uzdasi ljubavi iz pèrsih potekli, koju su pèrve suze naših žalostih nakvasile. . . . Na sami pomisal ovih slučajevah ne zadèrma li u nama sèrdce, ne buknu li nam u duši stotine spomenah, iz kojih izviru neizrečima čustva sladost neizrečimu prouzrokujuća.

Ali upravo iz toga što samo po sebi, bez ikakva

usilja, iz naravi izhodi ovo domoljubje, (koje nije drugo već privèrženost k jednomu těsnomu prediělu) prem da zaslužuje svako počitanje, kao sve što je plemenito, ima se mnogo manje cěniti od onoga domoljubja obširnoga, što obuzimlje cěli prostor jedne velike zemlje u kojoj jednokèrvni ljudi stanuju, veliku domovinu jednoga naroda, i koje se upravo narodoljubjem naziva. Gdě je narodoljubja tu je i velikodušja; ko je rodoljubiv, taj ako i nije bezporočan, sposoban je za mnoge dobrodětelji. Nerodoljubac neće ničije pověrenje ni osobito počitanje polučiti.

Tri su čustvena u javnom životu sajuza medju ljudima: domoljubje, narodoljubje i čověkoljubje. Ko je bez jednoga od tih čustvah, taj je nezdravo udo druževnoga těla; kruglić je u lancu okèrnuti. Izvèrstan čověk žèrtvuje mnogo za čověčanstvo; ali narodu i domovini žèrtvuje svoje imanje, svoje blagopolučje, svoju slavu, svoj život, svoju porodicu, žèrtvuje sve. — Ko nije taki, ko ne oséća da bi pri nuždi narodnoj našao u duši svojoj dosta krěposti da taka požertvovanja učini, taj je hladni doisto narodoljubac; jošt gore, taj, počem sebe i svoje domovini predpostavlja, a ne domovinu sebi i svojima, nije nikakav narodoljubac; a ako govori o narodoljubju, ne věruj mu, licoměrac je.

Braćo slavjani! čija je otačbina više od naše prostrana; ali čija i više raztèrgana? děle nas narěčja, děle nas različne naravi, različna načela i mnjenja, děle nas praviteljstva, děli věra, děli nas ista priroda, dělimo se sami mi, Goleme nesreće, a golemijega jošt po nas ako se ne budemo upeli da istu olakšamo! ako ne budemo razuměti naše doba i naš po-

ziv; ako se nebudemo osloboditi svakih predsudah věre, jezika i priměstnosti! Joh nama, ako neuzimamo neprestano u vidu cilj k kojemu stupati moramo, i ne odaberemo najbolji k njemu put! Sadašnje gibanje slavjanstva plod je najlěpše najsèrdačnije ljubavi, plod je nježne milosti k narodu. Koje pleme slavjansko ne bude osětilo plam te ljubavi i milosti, to će pokazati da je najglupše, najmanje plemenito, najviše prezrenja dostojno izmedju svih plemenah. — Ostavimo se dakle naše dosadašnje smrtne borbe, naše bezumne sebičnosti, naših kukavnih malenkostih ; pokažimo da smo dostojni nositi ime i slavu velikoga naroda. Pomislimo često da su nam svima jedni dědovi bili, koji su jednim slavjanskim jezikom govorili, jedne slavjanske običaje imali, jednu věru. Samo duga vrěmena i hudi slučajevi odpustiše njine sveze, udaljiše i otudjiše jedne od drugih. Ali pečat narodnosti ne daje se nikada posve izgladiti sa čověčijega duha, kakono ni obiteljna naličnost sa čela sinovah istoga otca : i po tom věčnom pečatu, pri blagoj světlosti XIX. stoljetja, mi unuci njihovi sada se iznahodimo i visokom radostju spoznavamo.

Napredujmo plemenitom stazom na koju smo stupili ; pokažimo da nijesmo ni manje blagorazumni, ni manje plemeniti od drugih narodah, i uvěrimo se da izvan polja narodnosti i slobode neće već biti veličine, neće biti blagopolučja, neće biti budućnosti ni jednomu narodu u Europi, u čitavomu světu.

Peliko postavio je ovo visoko načelo ; nije narodoljubja bez kreposti ; to jest : ne ljubi otačbu ko nije taki gradjanin da se otačba može njim podičiti. Velikodušni Italianac ovim prinudjava na izvèrstnost sva-

koga koji želi častno ime rodoljubca. Rodoljub dakle ako je sveštenik neće ukornim vladanjem oskvèrnuti svetinju svojega roda; on će se štitom krěposti zaštititi od napadanja ljudskih slabostih, da priměrom čiste dobrodětelji odèrži u narodu počitanje k sveštenstvu, a kroz to Hristovo pravonaravje; ne pačajući se u stvari koje se něgova reda ne tiču, oglasitelj samo mira i ljubavi, uvodit će slogu i soljubnost u porodice, u narod; těšiti će běde duševne, a starat se da podpomogne tělesne: neće glupim fanatizmom poticati u sèrdcama mèržnju na druga věroizpovědanja, no slědit će u tomu priměr blagoga Osnovatelja Hristianstva, i mudru věrosnosljivost sadašnjega vrěmena.

Rodoljub ako je činovnik, starat će se da se uvěžba u dèržavnim naukama, a osobito u onima koje se njegovoga zvanja iz bližega tiču. Odèržat će se svakad nepodmitan, nepristran, čist savèršeno u svojoj savěsti: brinut će se za konačno izvèršenje svojih dužnostih, za pospěšno, pravilno i potanko odpravljanje poslovah. Obća korist, a ne svoja osobna, bit će mu věčita cělj. — Rodoljub ako živi u posebnom stanju, nastojat će da zaludan sin domovine ne bude; da poćem uživa koristi obćinstva, i kojugod korist obćinstvu prinese; ter opoštenit će koristnim trudom svoje praznovanje. Ako se bude odao na književnost strogo će pomniti da iz njegovih umotvorah otrov poroka ne poteče narodu, no prečista u pravonaravju nauka. Ako je otac tako će odhraniti děcu da vrěmenom i otačba i čověčanstvo uzbudu ga blagosivljati. Ako je bogatac podupirat' će svaka koristna zavedenja, ostvarenje svakih blagorodnih mislih, ljude zaslužne a neimučne. — Na koncu, rodoljub, u kojemu

god stanju bio, uvěk će se kao uredan poslušan u svemu priměran gradjanin dèržati ; samo pri narodnoj opasnosti ustat' će iz svojega spokojstva, prekinuti će sve trakove, kojima je k zemlji privezan, i borit će se da pobědi, ili da pogine slavno.

8. Izdajstvo.

Proklet bio čověk koji izdaje domovinu, to je presuda koju su svi narodi u svako vrěme izrekli nad izdajicom; i pověstnica svih narodah pomnivo je sačuvala imena istih da ostanu ljudima věčiti cilj prezrenja i odvratnosti. Strašna je to sudba, ali zaslužena. I ne samo što sramota i prokletstvo stoje nad grobom izdajice, već ga ta běda jošt za života postigne. Kod onih istih kojima je prudilo njegovo izdajstvo dalì izdajica uživa kakvoga uvaženja? To nije moguće. Ko bi mogo počitovati podloga čověka koji iz koristoljubja, ili iz budi kojega drugoga uzroka, ono iznevěrava što je uvěk najsvetije ljudima bilo. Oni kojima se on prodao ne smatraju ga drugako nego kao jedno kupljeno orudje, kojim mogu okretati kako jim je drago; kao jednoga roba, koji, počem jim je zahtěvanu uslugu učinio, već ne zaslužuje nikakva prizrenja; on jim je bio koristan, ali je zato i novac primio, sramotni novac Jude; i sada već pred njihovim očima samo je podli izdajica, bez duše i srdca najpogèrdimiji čověk. Ako ta pogèrda i nije javna iz početka, ona nemože na koncu da na očigled ne prodre, jer ista plemenita priroda svud je usijala u čověčiju dušu to sveto čustvo protiva izdajstva.

Koga se ne počituje, tomu se i nepověrava: na-

ravno je da svaku sebi pomisli: „ko je mogo lako prodati svoju domovinu, moći će jošt lakše prodati mene;“ i sbog toga od svakoga cěnjeni kao najopasnji ljudi, svakad izloženi sumnjama i neprestano uhodjeni, nigdě ni jednoga sèrdca ne nahodeći, koje bi jim se iskreno približilo, poniženi i mučeni u istoj svojoj grizećoj se savěsti, vidilo se često da strahota toga nesnosnoga življenja dotěrala je izdajice na tu krajnost, da su sami sebi smèrt zadali.

Slavjanine plemeniti, rodoljubivi, pravi slavjanine, tebe ne treba utvèrdjavati u izdajomèrzosti; ali ti koji si otčinske dobrodětelji izgubio, i osěćaš u nizkoj duši da bi mogo svoj narod izněvěriti, nesretniče, ako nećeš porad dužnosti, a ono porad svojega osobenoga blagopolučja odbaci najvećom grozom od sebe i sami pomisal izdajstva: jer će te isto u najdublju propast sunovratit.

Osim obćenarodnih izdajstvah, biva i osobenih, koja premda nijesu onoliko zlotvorna u sljedstvama svojim, kao što su pèrva, zaslužuju jednako prezrenje, jer su jednako podla. Ko se ne grozi izdati iz strasti, ili iz koristi jedno čeljade, taj zaisto ne bi se grozio ni sav svoj narod da izda pri pobudjenju istih uzrokah. Dakle kao i u javnim, obćim, tako budimo věrni i u snošenjama osobenoga života. Dèržimo duboko u sebi sakrivenu svaku tajnu koju nam prijatelji ili poznanici pověrisě: ne odkrijmo je na ničije zahtěvanje, na ničiju pretnju, na nikakvo nasilje. Kad bi nam kogod i neprijatelj, i najgèrdji zločinac postao, ne javimo sbog toga tajne koje nam je taj za doba uzjamnoga pouzdanja priobćio. U takim slučajevima poštene upravo duše najbolje se pokazuju: u iskrenosti, kojom nam je nje-

kada jedan čověk odkrio svoje sèrdce, tražiti oružje osvete, sbog toga što nam je isti protivnikom postao, to je dokazateljstvo najveće podlosti. — Samo u jednoj prilici odkrivenje tajne nije izdajstvo već prava dužnost; a to je, kad kogod u potaji saobći nam kakvu naměru koja bi mogla biti štetna domovini ili pojedinim osobama. Tada počem budemo čověka koji to zlo naměrava dovoljno vrěmena a uzalud odgovarali, i svaku nadeždu o njegovom popravljenju izgubili, dužni smo samo tada tužiti ga komu pristoji.

3. Junaštvo.

Junaštvo nije drugo već dělujuća smělost. To svojstvo posve je vojeno. Ko se slěpo u pogibu baca, želeći samo tim pokazati da za nju nemari, taj više je budala nego junak. Razuman čověk pohvalit će onoga samo koji zna oceniti opasnost, koji je najprie oštroumno razmotri, ter blagorazumno izbere najbolji i najbèrži način kojim da je nadvlada, pak tada krěpkom odlukom i stalnom bodrosti preduzimlje i svèršuje dělo. Dakle pravi junak děluje pazljivo, děluje iz uzroka i jednom svèrhom, a ne slěpački, ne iz prostačke taštine. Sve što radimo valja da radimo ili na korist pojedinih osobah, ili na korist čitavoga naroda; junaštvo koje ne bi bilo koristno ni pojedinim osobama ni čitavomu narodu, prie bi běsnilo bio, nego išta drugo.

Ništa se tako ne gadi čověku kao hvastanje nekih junačinah, koji sebe cěne izvanrednim ljudima što se u snazi ili u věštini oružja odlikuju. Junaštvo golo, ako nije skopčano sa kakvoćama pravonaravnim, nema nika-

kve duševne vrednosti. Smělost koja je, kao što smo vidili, něgov živalj, smělost je i skotadi prirodna; ista može najviše biti predmet kratkoga udivljenja, ali nikada počitanja. Samo hrabrost koja je začinjena směrnostju (bez čega najbolja svojstva gube od svoje čene) koja u vrjeme mira ne uslobodjava na nikakvo ma najmanje nasilje, a u vrěme rata nije okrutna, a posle poběde pokazuje se prama neprijateljima velikodušna, u njima drugo ne uvidjajući nego ljude braću svoju u nesreći, takova samo hrabrost popinje se na visokost pravonaravnoga dostojanstva, i pravo na počitanje dobiva.

Svi narodi mogu se junaštvom pohvaliti, jer nema ni jednoga da se nije kadgod odlikovao u vojenoj struci. To doba odličja počelo je narodu slavjanskomu od kako se malo izvěstnie zna za njega, pa još se nije okončalo; počelo je u Evropi prije porušenja Rimskoga Carstva, pa slavno se produžilo kroz hrabre Poljake i Čehe, kroz sve Jugoslavjane i Ruse; te opet u naša vremena oživilo je medju Srbjancima, koji velikim nasilijem junaštva svoj narodni život poimiše. Zaisto ime slavjansko, reko je jedan spisatelj, tolikom vojenom slavom blista se, da najhrabriji starodrevni narodi tim bi se imenom ponosili. Dao Bog da onaj dio naše braće koji je ovu slavu izgubio opet je poimi! dao Bog da junaštvo, onako kakvo je ovdě ukratko načertano, uzbude věčiti ideal slavianskih plemenah!

4. Opaznost i uměrenost.

Ova dva svojstva nerazdělna su; iz opaznosti radja se uměrenost. Opaznost i uměrenost imaju biti věčito,

svakdašnje, svakčasno pravilo naših želјah, naših rěčih, naših dělah.

Mi najviše imamo pomniti da želje ukrotimo. Čestitost sastoji se u izpunjenju željah; koliko mi budemo ove ograničili i njihov broj umanjili, toliko ćemo se biti više k čestitosti približili. Želje prekoměrne, ostavši gotovo svakda neizpunjene, bacaju čověka u žalost, u očajanje: on počem provede bolji dio života u neprestanim brigam, u svakojakoj gorkosti, u poniženju, a često i u podlosti, nadje se u godinam zrelosti iztrošen, bědan, strašno odmanut, a bez da je postigo ono što je za sve dotadašnje svoje vrěme tražio: on živi najbědnije i sidje u grob proklinjući ovaj svět, u doba kad bi samo imao proklinjati svoju bezumnost. Nikada ne stavimo sebi za cilj postiženja jednu stvar koja je izvan naše vlasti, i koja zavisi od same sreće: ne recimo nikada: hoću da postanem bogat, hoću da stupim na visoko dostojanstvo. Kada je jednom čověk štogod tako odlučio i želja mu se u strast pretvorila, tada težko da se zadèrži od ma kakvoga žèrtvovanja, od ma kakve nepravde, a često i od najvećih zločinstvah, samo ako su ova nuzdna da on svoj cilj postigne. Uvěrimo se, da ni u bogatstvu ni u dostojanstvu nejma čestitosti: tamo su poroci i strasti iz izlišnosti proizhodeće; tamo su gorkosti, i brige svakdanje. Prava čestitost nalazi se najčešće u srědnjim redovima naroda kod onih ljudih koji znaju misliti zdravo, koji znaju sravnjavati, i uživati. Ako i ne postignemo sve što bi htěli, sve što bi nam trebalo, ili sve što smo zaslužili, ne ljutimo se sbog toga, ne kvarimo sami svoj pokoj, ne budimo sami sebi mučitelji; nego hladnokèrvni ostanimo, koliko se manje

može mislimo o tomu, a těšimo se tom misli da prama tolikim bědnicima mi smo mali kraljevi; da naše stanje božia milost viděla bi se njima, bilo bi jim čitavo blagopolučje.

Budimo uměreni u rěčima: „nescit vox missa reverti," reko je latinski pěsnik. Jedna rěč neopazno izušćena može prouzročiti nesreću čitavoga života. Ovu istinu treba osobito mladići da usade u glavu. Mnogi su se pokajali sbog govora, nije niko sbog muka. Izběgavajmo što više možemo govoriti o drugima; govorimo o stvarima, a o osobama redko, ili nikada. Kad bi nas ko zapitao za naše mnjenje o komu, izvinimo se, uklonimo odgovor ako možemo, ako nemožemo, budi odgovor spravedljiv; neuveličajmo ni dobro ni zlo, a ako ovo poslednje nema imati nikakva uticaja na život trećega, ili na narodnu sreću, tada zatajimo ga iz milosti prama iskernjemu. — Čuješ li koga i istinito zlo govoriti o svojim nepriateljima, ne očenjuj ga više nego kao obične ljude; on govori iz měrzosti, iz osvete, iz podlosti: velikodušan čověk poštedit će i same neprijatelje, pak jošt u spravedljivosti svojoj priznat će i uměreno pohvalit će sva njihova dobra svojstva. Dakle krotki budimo u govoru iz načela opaznosti, jer nam nekrotka rěč može škoditi, a takodjer i iz načela krěpostne uměrenosti jer nas nekrotka rěč ponizava.

Nek je opaznost i uměrenost i u dělima našim. Nemojmo se na ništa rěšavati, ništa preduzimati u onim časovima u kojima je naš duh razdražen, ter smo iz običnoga stanja tišine zanešeni. Svaki uměreni čověk to dobro zna da štogod je kadgod u mahu gněva namislio da učini, nije nikada to učinio počem mu se kèrv

razhladila; a ako je učinio, da se je uvěk pokajao. Sva zla děla plod su samo naglosti, neopaznosti, i neuměrenosti; a posljedice zlih dělah jesu: poniženje pred sobom, osramoćenje pred drugima, griža, žalost očajanje, kaznja, smrt. — Dakle to je velika nauka u životu, to je najveći izvor čestitosti, biti u svemu opazan, uměren, a u dělama osobito; neučiniti ništa u vreme strastnoga zaslěpenja, no uztegnuti se, dokle god traje nutrašnje uzbunjenje.

Ako svi u svakom stanju moraju se dèržati opaznosti i uměrenosti, to je dužnost osobito onih koji obćim poslima upravljaju. Iz neuměrenosti nauditi samomu sebi škoda je; ali nauditi otačbini grěh je, zločinstvo je, koje bi svakda trebalo strogo kazniti. Neuměreni čověk nije za visoke narodne poslove; samo opazni, uměreni, a pri tome sposobni čovjek zaslužuje pověrenje domovine, čijoj će nadeždi uvěk dostojno i odgovoriti.

ISKRICE POVJESTNIČKE

Matije Bana.

Iskrice pověstničke.

(Iz pověstnice poljske.)

Domoljubje Glogavljanah.

Bijaše godina 1109. Boleslav krivousti kraljevaše u Poljskoj. Budući se zaratio sa němačkim carom Arigom V., ovaj mu obsědne Glogav, grad u Šleziji. Glogavljani dugom i hrabrom obranom oslabjeni, videći da već nemogu dèržati se protiva mnogočislene vojske neprijateljah, ugovore s njim petorodnevno primirje, po iztečenju kojega, ako gradu ne bi prispělo pomoći od Boleslava, da će se bez duljega protivljenja predati. Němci radi obezbědnosti toga ugovora zaištu i dobiju sinove glavnih gradjanah u taoštvo. Boleslav nomogući nikako za to kratko vrěme u pomoć stići, poruči gradjanima da se pokraj svih uslovjah ne predadu, nego da brane grad do posljednje krajnosti, a da će on što bèrže uzmože, s vojskom doći. Ohrabreni tom věsti Glogavljani, u město što bi petoga dana otvorili vrata grada Němcima, pokažu jim se na zidovima, spravni na obranu. Arig razljućen udari na njih snažno, ali jošt snažnije bi odbijen. Tim sasma razjari se, i misleći kako bi gradjane prisilio na predaju, naumi da priveže k pletoru grada,

gdě stěne i strěle obsědnutih najvećma padahu, jedan dio založenih mu taocah, a drugi dio da zatěra pred sobom na juriš. Tako i učini. Nesrećni Glogavljani sgroze se na taj pozor: pèrvo oružje koje bi na napadnike izručili ubilo bi njihovu sobstvenu děcu. Medju otćinskoj ljubavi i ljubavi domovine stadoše dvoumeći. Ali kad vide da jim se neprijatelj već sàsvim približio, sveto otačbine i narodne slave čustvo plane u njihovim grudima, i svako ino predobije; grozna oružja sruše se iz ruke otacah na glave sinovah, koji svi padoše žertva te domorodne redko čuvene ljubavi. Ali bí osvećena njihova smèrt nevina. Otci gněvom najvećim razpaljeni gèrdno potukoše Němce, tako da nemili Arig bi prisiljen dignuti se sa obsěda.

Rim je imao jednoga Bruta; sa koliko Brutah, pitam ja, u samom ovom slučaju nemože se podičiti slavjanski narod.

(Iz dubrovačke pověstnice.)

Rodoljubje Petra Dobrišića.

Jedan od dubrovačkih knezovah, imenom Damjan, počem se svèrši vrěme něgovoga upravljanja ne htěde drugomu ustupiti vèrhovno dostojanstvo, nego, uvodivši lukavo u sve tvèrdinje množinu zakupěnih vojnikah, okoli sa istim dvor i svoju osobu, samo někim vlastelima dopusti k sebi pristup, ter pravim samovlastnikom postade. Věće, da ne bi odstupili od zakonah po kojima nije se moglo nikakvo dělo preduzeti bez pritomnosti kneza, ne izbere drugoga, zaboravljajući da u dèržavnim poslo-

vima nered, kad se nemože drugčije, treba neredom ukinuti, i to odma u početku i prije nego ovaj pušti korěn; a osobito kuda je nered taki koji uredjenje dèržave poremeće, i narodnu slobodu u pogibel dovodi. Ali možda Věćnici su predvidjali da bi novi izbor povuko za sobom gradjanski rat, jer bi tada trebalo pomoću gradjanah svèrgnuti Damjana; a i do toga jim je, po svoj prilici bilo, da narod na buntovna podiženja ne navikavaju; i tako oni odluče počekati do kakve sgodne prilike da se ono stanje stvarih proměni. Damjan iz takove uměrenosti pomisli da ga se vlastela upravo boje, i da mu je već slobodno bez ikakve opaznosti upravljati. Uslěd toga baci u tamnicu sve plemiće koji su na něga vikali. Ali na to sasvim uzavri gnjev obći: Petar Dobrišić, Damjanov zet, volio je slobodu domovine nego svoje rodjake, nego bogatstvo i sjajnost svoje kuće. On sakupi potajno kod sebe sve věćnike, pokaže jim opaznost dužega kasnenja, potakne u njima sva čustva i strasti koje su jih mogle na odlučni jedan postupak navesti. U tomu saboru svi se saglase da treba oboriti nasilnika; ali u mněnju o upotrebljajemim sredstvama razdvoje se. Jedni nijesu htěli udariti oružanom silom na kneza, mnijući da je najbolje obvratiti se Vnedčićima da bi jim oni pomogli osloboditi se; drugi pak, oštrovidniji, bojahu se vnedačkoga posredovanja u takom poslu, i stojahu za upotrebljenje sile; ali njihova strana budući slabija, morala je drugoj ustupiti.

Posle malo vrěmena ulazjahu u luku (pristanište) dubrovačku dvije korablje vnedačke. Glas prodje kroz narod da one nose darove od strane vnedačke vlastele gèrčkomu caru. Damjan ne sumnjajući o kakvoj pre-

vari, dočeka ljubezno vèrhovnoga korabljara došavšega pokloniti mu se, daruje ga po običaju, i na njegovu molbu da bi se udostojao doći na korablje viditi darove odredĕne caru iztočnomu skloni se, i sa malom pratnjom dodje. Kako izide iz grada hrabri Dobrišić pozove na oružje sve gradjane, spravan da kneza silom odtĕra, ako Vnedčicima ne bi za rukom pošlo zarobiti ga, kao što bijaše ugovoreno. Damjan najvećim povĕrenjem stupi na jednu od korabljah; ali mornari u isti čas presĕku konope privezane na kraju, i korablju odtisnu u more. Videći to Damjan i opazivši okove kojim mu se približivahu da ga vežu, domisli se izdajstvu, ter očajanom jarostju obuzet, počem izviče množinu gèrqeſup protiva korabskoga načelnika i Vredačke nevĕrne vlastele, predpostavljajući smèrt robstvu, bĕsno udari više puta glavom o jedno dèrvo, čim ista razpuknivši mu se mèrtav pade. Takom smèrti pripravljenom mu od samoga vitežkoga zeta skonča se Damjan i izplati svoj samovlastija pokušaj.

(Iz poljske povĕstnice.)

Izdajstvo dvanajestoro Poljakah kaznjeno.

Nestavši Pjastovoga plemena u Poljskoj, Ludvik XI. ungarski kralj bi uznešen na prazni prestol godine 1371. Ovo je jedno od najznamenitiih dobah poljske povĕstnice; doba u kojem stari običaji vladanja budu dosta preinačeni i pretvoreni u zakone kao do onda privrĕmene, no na uvĕk postojne; u kojem pravo svake vlasti

bi jasno opreděljeno, u kojem jednom rěčiju bi děržava uredno ustrojena, ter ustav zavlada. — Pod Pjastovićima kralj je imao dosta vlasti; svim tim on se svakda světovao sa najvažnijim okolo njega stojećim ljudima, i bez njihovoga soglasja redko bi štogod učinio. Odatle je postalo věće. Ovo je děržalo drugi red u narodu; sva skupa vlastela děržala je pěrvi, a kralj treći. Posle Pjastovićah bi uzakonjeno da će sva zvanija za života trajati; kralj je davao, ali jih nije mogo oduzimati. Njegova vlast bi u svemu premnogo ograničena. Osim toga, kad god bi novi koji vladatelj stupio na prestol, vlastela bi svaki put više ograničavala krug kraljevskoga dělovanja, tako da isto na koncu bi gotovo uništeno. Od-a-tud proiztekoše strašni neredi, velike nesreće; od-a-tud nasilije tisućah ljudih, njihove stranke i věčite borbe; od-a-tud laki uticaj inostranih spletakah, lako podmićenje važnih osobah, pokvarenje narodnih starih dobroděteljih; od-a-tud na koncu razslabljenje i propast ovoga silnoga naroda, koji da je bolje razuměvao slobodu i način kojim se ona može bez škode upražnjavati u děržavi, još bi i danas slavno izgledao na pozorištu političnom. To sada sva Evropa prebaca Poljacima, to sada oni sami priznaju, ter proklinju kada već nije vrěme, bezumno, nezasitno vlastoljubje, i samoživstvo otacah svojih.

Kralj Ludvik odma po svojem okrunjenju uništi posljednje naredbe svojega slavnoga predtečnika, Kazimira velikoga, uvede Věće da nezakonnim proglasi Kazimirove dvije kćeri, a posle svoje směrti, ako ne uzima mužke děce, da ga jedna od sobstvenih njegovih kćerih zastupi; suviše oduzme sve zemlje od pokojnoga kralja

njegovim prijateljima razděljene, i pokloni jih ljudima sebi privèrženim; ponastavi na narod neke daće, koje u istinu idjahu kralju, ali već odavna bijahu ukinute i zaboravljene. Sva Poljska dèrmaše od gnjeva na taka děla; izmedju vlastele i kralja rodi se žestoka razpra. Take razpre svakda potaknu čustvo narodne sobstvenosti: svaki se Poljak opomene da mu je kralj Madjar, ter svakomu nepravedni tudjinac omèrzne. Ludvik skloni se tada u svoju vlastitu kraljevinu Ungarije. Naumivši da odtèrgne od Poljske dvije ili tri negda ruske dèržave, dade oglasiti da će se jedan poljski sabor u Budimu sakupiti, uhvajući da će mu tu poći lakše za rukom privoliti dojduće Poljake da odtèrgnuće njegovo, ilì bolje reći, njegovi pljen odobre. Na poziv kralja samo dvanaest vlastelinah dodje iz Poljske. Svi pristanu k predloženju kraljevom okrom jednoga Andrije Lubranskóg, plemenitoga vladike Vladislavskog, koji nebojazljiv pri očitoj pogibi, slobodno i snažno opre se tako mèrzkomu nasiliju, i odma o sramotnom slučaju izvěsti domovinu. Vika strahovito sèržbe kroz svu poljsku kraljevinu prodje; tu na kratko vrěme drugi sabor, narodni upravo sabor, sakupi se. Kralj pozvan dodje, ali vodeći za sobom mnogobrojnu vojsku. Počem uljegne u dvoranu i sědne na prestol, Granovski, veliki krune stražar, ukornim načinom stane mu pobrajati sva bezakonija od njega učinjena, javi da se uništava sve što je bilo potvèrdjeno u Budimu od onih vlastelinah pa podižući sag kojim je stojala pokrivena laznica prestola, odkrije zabunjenomu kralju njihova tělesa, od kojih su malo prije njegovoga ulazka bile glave odsěčene, ove rěči dodaju-

ći: „ovo će se isto u buduće dogoditi svakomu koji za tvoju korist bude škodio domovini.“

U 1382, jednu godinu posle rečenoga sabora umre Ludvik, ostavljajući za sobom dvije kćeri. Staria biaše udata za Šišmana gospodara Brandeburgskoga, a sina Karla IV, cara němačkoga, i taj zastupi svoga tasta na poljskomu prestolu. Ali ohol i nepogodljiv budući, posle same dvě godine bi potěran od vlastele, koja podade krunu Edvidji, mladjoj kćeri Ludvikovoj, tim ugovorom da joj sam narod ima odabrati muža. Taj bi Jagelon, vladatelj Litovski. Njegova děržava bi konačno prisajedinjena k Poljskoj pod Aleksandrom poslědnjim kraljem. Jagelonova plemena, i ostade u tom sajuzu sve do padeži kraljevine.

(Iz ruske pověstnice.)

Izdajstvo Glinskoga kaznjeno.

Rurik je osnovatelj ruskoga carstva. On je skupio pod svoju vèrhovnu vlast svu sěvernu Rusiju, i postavio svoju stolicu u Novgorod veliki na jezeru Ilmenu. Upravitelj njegovoga malolětnoga sina, Oleg, razprostrani carstvo, k sěvernoj Rusiji prisajedini južnu, i prenese stolicu u Kiev. Drevljani, jedan od pokorenih narodah, ubiju Igora Rurikovića, misleći tim da će poimiti svoju nezavisnost; ali budu pokoreni od žene mu Olge i sina Svetoslava. Svetoslav dao je pèrvi u Rusij onaj pogibelni priměr razdrobljenja dèržavnoga, děleći pri smèrti carstvo izmedju svoja tri sina. Oni se do malo svade:

Jaropolk podje na Olega, koji u boju izgubi život; a Vladimir bojeći se Jaropolka, ostavi svoj děl otčevine i poběgne k susědnim Variazima. Dočim se Jaropolk veselio da je opet pod jednu vlast sve ruske dèržave sajedinio, Vladimir, povrativši se od Variagah s vojskom, poimi kneževstvo svoje, napade na zemlje polocke i osvojì jih, pak od-a-tud podje na Kiev, stolište Jaropolkovo. Tu dade na prevaru ubiti svojega brata, kada je ovaj iz Kieva dolazio k njemu u tabore na primirenje. Vladimir je uveo hristijanstvo u Rusiju. Pri svojoj smèrti, slědeći priměr svojega otca Svetoslava i on poděli Rusiju na dvajest dělah medju svojima sinovima i posinjenicima. Tako razdrabanje produži se kroz više nego dva stolěća, i proizvede množinu malih kneževstvah. Zavist i nesloga koja je vladala medju istima prouzrokuje njhovu obću propast god. 1224, u kojoj sve Rusie padu pod grozni jaram tatarski. U robstvu trajućemu preko dvesta godinah uvehnu sěmena izobraženja koja su bila počela nicati, i sěverni Slavjani opet u staru glupost padu. Čekalo je Ivana III. okončati to užasno doba ruske pověstnice, i vratiti narodu prijašnju nezavisnost.

Počem on stupi na prestol horda tataro-kaplatska nad Rusiom vladajuća oslabi sbog odvojenja Kazanskoga i Krimskoga Hanstva, koja se nezavisnim od rečene horde, proglase. Ivan hitro koristujući se tom prilikom, udari god. 1487. na hana kazanskoga, predobije ga, i nastavi mu danak. Posle zavadi se sa samim Ahmetom poglavarom rečene kamčatske horde. Ahmet sajuzi se sa Poljacima, prirodnim po položenju i težnji neprijateljima Rusa; a Ivan sa krimskim Tatarima, od

Ahmeta odvojenim, i živećim prijateljski sa Rusima. Najprije Ivan i Ahmet bez svojih sajuznikah pobiju se na rěci Ugriji. Ahmet pobědjen uputi se k Litovskoj gdě se imao sastati s vojskom poljskom; ali ova nije mu mogla na sastanak doći, morajući braniti i sama svoje dèržave već napadene od ruskoga sajuznika hana krimskoga. U doba kada je ovaj zadèržavao Poljake, Ivan udje u Ahmetove zemlje, i sve jih opustoši. Čujući to Ahmet, a ne mogući se već nadati nikakvoj pomoći od Poljakah, tèrgne se najbèrže natrag. Putom sretne Nogajce, Tatare iz Sibira, koji biahu posle Rusah ušli u njegovu dèržavu, i doplěnili sve što biaše od onih ostalo. Tu se jarostno potuku; u boju Ahmet bi ubien sa gotovo cělom svojom vojskom. Od tada kapčaske horde i ruske zavisnosti. 244 godinah trajuće nestade. — Ivan nije samo nabavio Rusima osebno stanje: nego je počeo opet sajedinjavati njihove razlučene kneževine, i tim je nastao drugim osnovateljem ruskoga carstva. Budući pokorio Jugorskoga i Voguljskoga kneza, prisajedinio k Vladimirskoj i Moškovskoj kneževinu Tversku, on se pèrvi nazove velikim knezom svih Rusiah. Sin mu Vasilj IV. produžio je otčino dělo, Pskov, Rezansku i Smolensku kneževinu, pak skopčao sajuz sa Němačkim i Turskim carom, sa Liflandcima i Praizima. Tako je Rusija nutrašnje rasla u veličini i moći, a vanka umnožavala svoju važnost sajuzima i diplomatičnim snošenjama.

U ratovima sbivšim se za vreme rečenega Vasilja medju Rusima i Poljacima, Glinski, poljski vlastelin, preběgne k Rusima. Još od god. 1506. ime Gliskoga bijaše na glas izišlo, sbog jedne velike njegove poběde nad

Tatarima. Posle kratkog vremena on se pokaje, i Poljsku zaželi; ali bojeći se kazni, koja ga je kao izdaicu čekala, htěde najprije uvěriti se, da li bi mu kralj oprostio, i za to preko někih prijateljah izjavi istomu pokajanje svoje. Kralj, želeći da povrati domovini tako valjanoga vojvodu, odpravi k njemu mladoga bojara Tupku, da ga ovaj uvěri o poštenju i blagom dočeku. Tupka predje medju Ruse, kao da je běgunac; ali na skoro podpade sumnji i bi obtužen caru Vasilju. Ovaj ga uzme izpitivati, gledajući najprie mitom pak pretnjom da izmami tajni uzrok njegovog prelazka; ali nemogući ništa saznati, strašno se razjari i zapovědi da ga na tihoj žeravi izpeku. Za svo vrěme toga užasnoga mučenja Tupka nije izpustio ni jednoga glaska iz svojih ustah, ter i umro je sa svojom tajnom. Hvaljen mu budi uvěk spomen, a na priměr onima koje domovina šilje na tajne svoje poslove: prije nego otačbenu tajnu život svoj treba dati. — Ali ni Glinskoga nije dopala dobra sreća; jer Vasilj, neprestano bojeći se da nebude od njega izneveren, progna ga u jedan od najpustošnijih predělah Moskovskih, gdě okovima stegnut, kao poslědan tamničar děržan, strašno je učio, kakvi su izdajstva plodovi. Posle duga tu paćenja, on bi na koncu pomilovan i vraćen u carski dvor, ali i to sluči mu se samo da bi jadni život najjadniom směrti okončao. Budući se svadio sa Elenom Vasiljevom udovicom, ova carica, premda je bila Glinskomu rod, učini mu izkopati oči, a za tim zatvori ga u jedan samostan, gdě ga krutno pusti da umre od glada. — Priměr Glinskoga pokazuje kako jedan život, koji je tekao srećno i slavno, ter mogo je isto tako i doteći, jedinstveno sbog izdajstva pade u

strašnu propast, i dosvèrši se najnužasnijim načinom.

(Iz hèrvatske povĕstnice.)

Eroizam Zrinskoga.

Po smèrti Zvonimira, poslĕdnjega hèrvatskoga kralja, započne bezvladje u zemlji. Nĕki velikaši pozovu Ladislava, kralja madjarskoga, da odèrži stranku Lĕpe, sestre njegove a udove Zvonimirove. Ladislav dodje i zauzme zemlju; tada bojeći se za svoju slobodu, Hèrvati odstupe od madjarskoga sajuza. Kralj madjarski Koloman dodje s vojskom na njih, ali videći jih na obranu spravne predloži jim uslovja pomirenja, koja primivši Hèrvati, jer njihova kraljevina ostajaše pri svim svojim pravama, sklope sa Madjarima još tĕsniji sajuz, koji je trajao sve do 1850. godine kroz sedam i pol stolĕtja. Taj sajuz bi od osobite koristi Madjarskoj god. 1241. kada je Hèrvati, pod predvoditeljstvom Frankopanah, Subića i drugih knezovah svojih, oslobode od Tatarah. Obitelj Subićah posle nazvata Zrinska od grada Zrina, proizrodna iz Dalmacije, a poznije prešavša u Hèrvatsku, dala je Hèrvatima slavnoga Nikolu Zrinskoga. —

Biograd biaše odolio silama Murata i Muhameda drugoga; ali nemogne odèržati se protiv velikog Solimana, koji ga osvoji 29. kolovoza 1531. godine, ako i težkom mukom, jer više nego dvadeset putah na njega

je navaljivao. Ovaj car više nego itko satre Ungarsku silu, kojoj najgori udar zadade kod Mohača. Uslěd nesrećnoga tamošnjega boja Turci se razidju po svoj kraljevini, plěneći je svu i paleći. Soliman postavi na prestol iste Jovana Zapolju. Pod svoju starost on se opet zavadi sa Ugrima, i obsědne jim grad Siget sa 200,000 vojnikah. Zapovědnik Sigeta bio je Nikola Zrinski, a vèrhovni upravitelj turske vojske, pod nadzorom Solimana, bio je veliki vezir Mehmed Sokolović. Eto dva Slavjanina jednoga protiv drugoga, a oba se biju za tudju vlast i slavu! Turci već izgubiše trideset i sedam danah pod Sigetom, izgubiše mnoge vojvode, a grada ne preoteše. Soliman pokuša mito, kada silom ništa nije mogao. On obeća Zrinjskomu, da će ga učiniti upraviteljem sve Ilirije, i Hèrvatsku mu dati kao naslědnu vlastitost, samo da mu Siget preda. Zrinjski sve odbaci. Ali krěpost njegova imala je doći pod mnogo veće pod najteže izkušenje. Lovac Zrinskoga sina bio je pao Turcima u ruke. Ovi skinu s njega gèrb Zrinjskove porodice, pokažu ga Nikoli, slažu mu, da su mu glavom sina uhvatili, i zaprete da će ga pred gradom na kolac nataknuti, ako ga on s predajom grada ne odkupi. U Nikoli strese se otčinsko sèrdce, ali i tu bol on preboli, i tursko predloženje odbaci. Vidilo se otacah, gdě daju na smèrt svoju děcu za korist domovine; ali dati jih na taku i toliko trajuću smèrt kao što je prěteći kolac, to je bez priměra u pověstnici, to je vèršak krěposti čověčanske. —

Soliman umre od ljutine, što je onaj mali gradić mogao toliko vrěme zadèržati njegovu vojsku, i slavu mu pomračiti. Vezir Sokolović, pritajivši njegovu smèrt

vojski, odmah naredi, da se sa svom silom na Siget navali. Bijaše osmi dan rujna god. 1570. Turci već su bili prije dva dana zapalili spoljašnji grad; ali vatra uhvati se i unutrašnjih kućah, te Siget sav imadijaše bèrzo postati hèrpa pepela. Nepredobitni Zrinjski ni tada ne pomisli na predaju, već odluči prodrěti kroz svu tursku vojsku, ili poginuti slavno. Obuče se u najbogatie haljine, o vrat oběsi ključeve grada, pak junačkim govorom obrabrivši svojih šest stotinah ostavših mu vojnikah, s njima udari na nepriateljsku vojsku kroz velika vrata. I same žene u vojničke haljine preobučene, bile su uz muževe svoje. Poslě najžešće borbe pogiboše sve, pogiboše i drugovi njini, pogibe i Zrinjski. Samo četiri od njegovih ostanu živa, da bi mogli svojima kazati neumèrlo dělo. Nikoli Zrinjskomu i drugovima njegovim pripada ista slava, koju Leonida sa svojimi Spartanci zadobi. —

(Iz rusko-kozačke pověstnice.)

Hrabrost Jarmaka, donskoga Kozaka.

Ime Kozakah ne nahodi se u pověstnici prije polovine XIII. věka. Ovo je jedno osobito pleme koje je postalo iz priběžnikah svih susědnih narodah. Kada bi koji od Slavjanah, Tatarah i drugih što sakrivio u svojoj zemlji, ili bi htěo po svojoj volji živiti, on bi poběgao u prostrane pustinje ležeće medju Rusiom i Poljskom. I tako

tu se vrěmenom sastavi jedan narod, koji živeći na zemljama poljskim, poljsku je vlast priznavao, ali u ostalomu sasvim je slobodan bio, i sam je birao sebi poglavara. Kako su se umnožavali, Kozaci su sve to veći prostor obuzimali, ter njihove naselbine pojave se vrěmenom u Kurskoj i u Mešeru; u Kurskoj kurskim kozacima prozvav se, a u Mešeru mešerskim. Iz pèrvih proizadju zaporožki, a iz drugih donski kozaci. Ovi osobito se razprostrane, razidju se pokraj rěka Donca, Medvedice, Hopra, Bezuluka, i sazidaju jedan grad na Donu, Donskim nazivajući ga.

Pri svèršetku XVI. věka, kada je vladao u Rusiji Ivan grozni, jedan donsko-kozački vojvoda, imenom Jarmak, obezsmèrti osobitim junaštvom svoje ime. Ne imajući na svoju zapověd više od 6,000 ljudih, on naměri s tom malom vojskom unutriti se u Sibir, i tamo preoteti vèrhovnu vlast od Tatarah, kojima se bijahu pokorili městni gospodari. Na tu svèrhu on nabavi potrebne stvari, razumno uredi svoju vojskicu, propiše joj něke zakone, nastavi kazni, i uputi se na njega; ali moradoše svejednako odstupati izpred kozačkoga ognjenoga oružja, koje jim nebijaše još onda poznato. Premda je mnogo njih ginulo, opet njihov odpor tako krěpak bijaše, i toliko se kèrvoprolitnih bojevah dogodi, da Jarmakova vojska za kratko vrěme spadne na samo dvě tisuće ljudih. Neustraši se on s toga, no s malim tim brojem sve napred idući, više putah poběđi Kušuma najsilnijega u svemu Sibiru tatarskoga vladatelja; uzme njeke gradove, predje Tobol, predje Irtis, i sa samih 400 vojnikah usudi se uljesti u Tibir, Kušumovi prestolni grad. Ovaj ostavljen od svojih, poběže u pustinje.

Jarmak izvéršio je svoje naměre, pravim je kraljem postao; alì se ne pusti zaslěpiti od svoje sreće. Videći se usred neprijateljske zemlje, sa malo ljudih, gotovo bez praha i olova, a nenadajući se nikakvoj pomoći, pomisli da bi bilo najbolje izvěstiti o svojemu zavojevanju i tadašnjemu bitju cara ruskoga. To pomisli i učini. God. 1581. uputi se iz Sibira za u Moskvu jedno poklisarstvo od 50 kozakah, noseći Moškovskomu caru mnogo skupocěnih kožah na poklon. Medjutim Jarmak ne odustajaše od svojega čudnovatoga ratovanja: on obadje pobědonosno krajeve rěke Irtisa, i sidje čak do njenoga ustija; dočeka i uljudno odpravi poslanike nekih sibirskih vojvodah, a svojim milostivim i pravednim vladanjem omili narodu. Ali jošt mu ostajaše pokoriti mnoge neprijatelje. Obkoljen od njih u Sibiru, a stěsnjen od glada, jednu noć izidje iznenada iz varoši, i što neizsěče, raztěra. Samih 300 vojnikah ostojaše mu; pak jošt ni tada ovaj čověk nečuvene smělosti ne smetne miso daljega zavojevanja. Podje u poludne strane Irtisa, podjarmi tamošnje stanovnike, ter svedobitnik na koncu u svoj Tibir vrati se. Ali svèršetak tim čudesama pridodje. Kušun neumorni Jarmaku neprijatelj, počem ga silom nemogaše dobiti, skloni se na prevaru. Preko tajnih svojih privèrženikah dostavi mu da jedan karvan dolazi s njim tèrgovati, izvabi ga tim laživim izvěstijem izvan grada, pa noću iz busije nanj napade, i sve mu skoro drugove pobije. Posle junačke obrane Jarmak odstupi, ali došavši na rěku, i idući da skoči u čamac, upade u vodu i potone: težki oklop, dar cara Moškovskoga, koji je na sebi nosio, odnese ga na dno. Tako pogine ovaj Slavjanin, jedinstveni čověk, o čijoj smělosti

i hrabrosti mogli bi sumnjati najsměliji i najhrabriji ljudi, da nam iste nijesu onako svečano od istorije posvědočene.

Posle njegove smèrti Kušum poimi svoje dèržave; ali na skoro opet mu jih oduzmu Rusi, koji izgubivši od glada i truda pèrvu vojsku jošt Jarmaku za njegova života na pomoć poslatu, s drugom pridodju, obvladaju svim Sibirom, koji je i današnji dan pod njihovoj vlasti.

(Iz kozačke pověstnice.)

Neopaznost i neuměrenost Kozakah i Tatarah.

Već na koncu XVI. věka bilo je klonulo tatarsko mogućstvo. Kozaci ulazjahu često u njihove zemlje, plěneći i ubijajući žitelje. Da bi jim se osvetili i toli pogibne susěde ukrotili, Tatari podju na njih velikom silom; nu protivna jim bi sreća ter budu pobědjeni. Na to, kozaci uzohole se preko načina, i spuste u opasno pověrenje svoje nepobědimosti; pak kao što se često pri takim slučajima dogodi, naidju na busiju, gdě stěšteni sa svih stranah od neprijatelja i nalazeći se na jedan čas u najužasnijemu položenju, bi jim nužda zaiskati mir. Han tatarski odreče jim ga, misleći da mu je tu lako sve jih do jednoga pogubiti. Na město što bi se uplašili, kozaci razjare se, pak ohrabriv se uzajamno i ponukav na osvetu, udare na Tatare, prodru kroz njihove čete na široko polje, ter napadajući jim na ledja, nešto ih izsěku, a ostalo sve na daleko raz-

tèrkaju. Oholi han tatarski mogo je tada spoznati svoju nerazsudnost: ljudi koji mišljahu da su već izgubljeni i prosjahu mu život kao milost, kada se vidjoše svakoga uhvanja lišeni, postanu zvěrima, poběde njegovu silnu vojsku, istoga njega rane, a sina mu na njegove oči ubiju!

(Iz poljske pověstnice.)

Eroizam Zolkjevskoga.

Gašpar ban Moldavije bijaše priznao vèrhovno nad sobom gospodarstvo Sultana; ali dosadivši mu isto, okrene se k Poljacima, obeća da će jim podložiti svoju banovinu, i dignuti veliku vojsku, samo da mu se oni pridruže, ter sajedinjenim silama svi da se Turcima odapru. Poljaci, budući jim pao Hoćim, prevažni grad i ključ sve Volinije, u turske ruke, sklone se na velika obećanja Moldovanca, ter pošlju mu na pomoć samih 8,000 ali to izabranih ljudih pod predvoditeljstvom glasovitoga Zolkjevskoga, koji je sam vrědio čitavu jednu vojsku. Ovaj vojvoda kako se već bio podobro udalio od Poljskih granicah, na město moldovanske prijateljske vojske susretne tursku, a pred njom sama i běžeća Gašpara bana. Nadje se iznenada sa svojih 8000 vojnikah prama 100,000; nu směli vojvoda ne dvoumni pri toj čislenoj velikoj nejednakosti zametnuti boj, i rěka Prut bi svědok njegove slavne poběde. — Prokleta zavist videći taku slavu, uzavri i ubaci zublju nemira u Zolkjevskovu vojsku, koja je i bez toga dosta smućena

bila sbog velika gubitka vojnikah i uzašna previdjenja nadstojeće svima propasti. Žalostni Zolkjevski velikom mukom nešto malo ohrabri duhove, pak položi osnov svojemu odstupu, slavnomu u bojničkoj pověstnici, kao što je i odstup Ksenofontov. Složi svoju vojskicu u četvero — ugolni red, koji svud izokola kao jednim zidom privezanim kolama okruži, a spreda i straga topovima ukrěpi. Žene, bolestnici i konjanici stajahu u srědi. Pred večer 27. Rujna ta pokretna tvèrdinja krene se put Poljske. Sa 3,000 bojnikah što mu ostajahu Zolkjevski imao je preći više nego 250 miljah, i to kroz guste dubrave i prostrane pustinje. Na svak čas trebalo mu je utišavati proizviruću bunu, na svak čas odupirati se neprijatelju koji ga sustupno slědjaše. Već je šest danah hoda prošlo, već su Poljaci stupili do ugleda rodne jim zemlje; ali izumoreni, ne mogući već od glada, od sna, od bolesti na nogama dèržati se, sustadoše kod Kobilte. Tu da bi se dokončala nesreća, jedan děl konjanikah, da bi što prije uljego medju granice, odvoji se od vojske, koju tim sasma porazi smutnja i strah. Previdjajući da će ono město biti svima grob, Zolkjevski htěde poslati domovini svoj najzadnji pozdrav. U listu koji napiše preporuči joj da nikada ne prestane tući otmansku silu, koja će je inače satèrti. Iza toga najvećim spokojstvom duha uredi sve za boj, kojemu se nadao. Turci ne zadocne se udariti. Ne bi trudno sěći iznemogle bojnike koji sakupljahu svoje poslědne sile da bezslavno ne padu: laka bi taka poběda; ali nijedna poběditeljima slava velika, bèzsmèrtna poběđjenima ostane; i svaki Slavjanin visokim premda žalostnim uzhićenjem Kobiltinu bitku spominjat će. U

gèrdnoj sěči koja stojaše na sve strane Zolkjevskovi sin privede otcu konja da se běgom spasi. „Ne sinko moj,“ odgovori mu tiho starac, „ove ljude meni je predala domovina; ja moram za njih domovini odgovarati.“ Na to pristajući i drugi toplo ga moliti da se ukloni, i primičući mu za to konja, hrabri starac, město što bi se pustio tronuti, razljuti se, i konja mačem udari; ali oslabljena ruka već nezadaje smèrtni udar; iz povèršne rane jedva kèrv poteče. „Vidiš li,“ vikne mu sin „sam Bog tim opominje te da za bolju i srećniju obranu domovine sačuvaš život. Gdě padaju ovce tu padsti će i pastir,“ bi odgovor slavnoga muža, koji to izrekavši podje i posudi se na pèrvi red, gdě je najviše běsnila smèrt. Sin mu pred njegovim očima pade, padoše rodjaci i prijatelji, padoše okolostojeći vojnici. Zolkjevski sam je gotovo na polju toga vitežkoga borenja, nadživio je svu svoju vojsku, poslědni stražar Poljske bije se na njenim granicama prem da mu jedna ruka visi na pola odsěčena, i bije se doklegod smèrtni udar sa životom ga ne razstavlja.

Tako izginu junaci Kobilte tako najveći vojvoda, što je do tada imala Poljska.

(Iz ruske pověstnice)

Neopaznost Karla XII. i plemenitost u pobědi Petra Velikoga.

Karl XII., Kralj Švedije, bio je prehrabar vojvoda; ali ne najpametniji vladatelj. Budući pobědio Dane i

Ruse, razpoložio po svojoj volji Poljskom, i sav sěver strahom a Evropu svojim imenom napunio, bi na koncu sbog neopaznosti svoje uništen od onoga istoga kojega je on više kratih predobio, od ruskoga cara Petra Velikoga. Iz velike sreće porodi mu se poguba. On se pusti zablješiti od svoje slave, zanebregne světovanje svojega mudroga popečitelja, izkustvu kojega imaju se pripisati svi njegovi uzpěsi, ter počne svojevoljno postupati, dokle stupi na svoju konačnu propast.

Kako postavi Stanislava Lečinskoga na poljski prestol oduzeti saksoncu Augustu, kojega je Rusija branila, da bi oslobodio, kako on govoraše, Poljsku od ruskoga pokroviteljstva, ali upravo naměrom da uništi rusko carstvo, udari na isto. Premda mu je vojska u prednjim ratovima ostala lišena boljega děla starih vojnikah, a da je onda bila samo nevěštim novacima popunjena; premda je vidio svoju pěneznicu gotovo sasvim izpraznjenu, on odbaci oholo mir predstavljeni mu od ruskoga cara, pak i bez da bi čekao svojega vojvodu Lövenhaupa, koji mu vodjaše pomoć ljudih i hrane, upusti se u Ukrajinu, oslanjajući se samo na tajna obećanja Mazepe etmana maloruskih Kozakah. Car Petar pametno se okoristi tom nesmotrenosti, ter pošlje na njega vojvodu Šeremetěva, a on glavom podje susresti Lövenhaupa, da mu presěče put k vojski Karlovoj. Lövenhaup bio je odveć uvěren o svojoj vojničkoj věstini i o hrabrosti svojih Švedah, a nadtim prezirao je Ruse; pak nije htěo ni obsaditi se pred njima, već na njih pojuriši mačevima u ruci da bi sebi put otvorio. Bilo je Rusah 20,000, a 16,000 Švedah; boj se kroz tri dana produži. Iz početka morali su Rusi ustupiti na-

glosti Švedah; ali kada to vidi Petar Veliki zapovědi svojoj zastupnoj vojski da udara iz topa na svakoga, koji bi stao běgati, pak on isti bio; za tim obvrati se na Lövenhaupa najvećom žestočinom. Sreća preokrene se: Rusi pobiju polovinu neprijateljske vojske, a ostalo uzbiju sve do taborišta. Tu švedski vojvoda poslědnji se put odupre, ali nemogući odoljeti, upali tabore i poběgne. Tim Karol XII. ostane bez hrane; a Mazepa nemogavši mu je dovoljno nabaviti, veći děl vojske švedske izgibe koje od glada koje od zime. Kako stupi proljetje opet se rat zametne i 18. Lipnja 1709. dogodi se kod Pultave onaj glasoviti boj, u kojemu Karol sasma poražen bi prisiljen běgati u Tursku, a Löwenhanp položiti oružije sa 16,000 ljudih pred onim istim neprijateljima koje on malo měseca prije toliko prezirao. Petar vèrlo blago primi Švedske vojvode; zapovědi da se svakomu vrati sablja, a on svojom rukom preda glasovitom Maršalu Renšildu njegovu. Preko ručka, na koji bijaše jih pozvao, car napije im govoreći „živili moji vojeni učitelji"; a Renšild pitajući ga koga on udostojavaše toga imena; „vas, odgovori Petar, gospodo vojvode Švedske" Renšild nastavi: „Vaše dakle veličanstvo nema pravo što je onako iztuklo svoje učitelje. Medjutim Petar bio je poslo Menzikova sa 10,000 konjanikah da raztěra ostanke nepritateljske vojske, i tako se svèrši ovaj rat toli nesrećan za Švediju, a koji je Rusiji pèrvi put pribavio veliku važnost u Evropi. Englezka i Olandija dadoše tada Petru naslov cara, što su mu do toga vrěmena odricale; a isti naslov ustupe mu posle i ostale sile Evropejske.

(Iz ruske pověstnice.)

Gradjanska bodrost Dolgorukova.

Dolgorukov bio je věćnik u doba Petra velikoga. Čověk strog i velikodušan, nije se nikada snizio na podlo laskanje, ni uklonio se izpred carevoga gnjeva kada se radilo o narodnoj koristi. Namislivši Petar izkopati protok (kanal) Ladoge, naredi da se potrebni za to robotnici uzmu iz Petrogradskoga i Novogorodskoga rusaga. Na tu naredbu priobćenu věću, Dolgorukov priměti jedno, da je nepravedna, a drugo da je škodna; sbog toga da je treba poslati caru natrag. Odgovore mu Věćnici da je naredba jasno i odrešno izražena, sbog čega da nije moguće njeno izvèršenje odložiti. „Što nije moguće vama,“ vikne Dolgorukov bacajući na okolo prezriteljan pogled, „jest meni“ pak uzme carevo pismo i razdere ga. U taj isti čas Petar udje u věćnicu. Svi protèrnuše. U pèrvomu mahu svojega gnjeva car potèrči na směloga vlastelina da ga na městu pogubi; ali ovaj odèržujući najveću hladnokèrvnost reče mu: „Ukroti tvoj gnjev gospodaru: ja mislim da ti ne želiš upropastiti tvoje dèržave, kao što je Švedski Kralj.“ Te dosětljive rěči kosnu se carevoga sèrdca; on stade i upre oči u njega, kao da bi svatio njegovu miso. Tada Dolgorukov dokaže mu kako će se izgubiti u kopanju Ladogskoga protoka više tisućah ljudih, i kada bi se ti ljudi uzeli iz odredjenih rusagah, ovi budući najviše pretèrpili u poslědnom ratu sa Švedima, tim bi već sasvim ostali opustošeni. Petar videći uměstnost te primětbe ukine svoju naredbu, i pokaže tim veliki čudnovati u svojoj nagloj naravi krotkosti priměr.

I u slědećoj prigodi Dolgorukov je pokazao jednaku bodrost, a priměr ne manje krotkosti dao je Petar. Po skončanju Alekse, carevoga pèrvorodjenika, zanese mu smèrt i drugoga sina, kojega je imao od Katarine. Tim Romanova porodica ostajaše bez nasljednika. Car žestokom žalosti svladan zatvori se u svoj stan ne puštajući nikoga k sebi. Drugi ili treći dan věće, uznemireno što ležahu svi poslovi, zamoli Katarinu da radi obćega dobra, nadvladav svoju sobstvenu žalost, podje k caru, ter da ga izvede iz onoga zatvora. Katarina posluša jih, ali uzalud; Petar i neodzove joj se. Tada Dolgorukov odluči budi na koji način poběditi carevu upornost. Podje, zakuca jako na vrata, oglasi se; ali i njemu ni odgovora. „Ako mi ta vrata ne otvoriš, gospodaru, ja ću jih ovoga časa prolomiti“ zaviče věćnik „Otvorit ću jih,“ odvikne iz nutra gromnim glasom car, „otvorit ću jih, ali to samo da ti glavu odsěčem. Vrata se raztvore, Petar izleti; Dolgorukov s města rekne mu: „Gospodaru, ako već ti nećeš da vladaš u Rusiji, došo sam da te upitam koga označavaš za svojega naslědnika.“ Te rěči udarajući u živac Petrove žalosti poruše ga: on se plačan baci u naručje Dolgorukovo i pusti se odvesti u věće. — Blago vladateljima koji imaju uz sebe ljudih Dolgorukova duha, a blago dèržavama čiji vladatelji znadu se kao Petar ukrotiti pred istinom i pred bodrosti velikodušnih.

(Iz poljske pověstnice)

Hrabrost i rodoljubje Ivana Soběskoga.

Bilo je prošlo preko Poljske kao jedan vihar, věkoratno kraljevanje Ivana Kazimira. U njegovo doba Kozaci se odmetnuše od Poljakah i predjoše k Rusima. Poljska tim dogadjajem, i ratovima koji se od-a-tud rode razdèrta, u isto doba od mnogih neprijateljah napadena, dodje do same propasti, i čudo bi gdě se tada spasila. Za tim kraljevstvom drugo nastade sasvim bezumno, podlim spletkama zabavljeno, najmanjedušnije, može biti, od svih što jih Poljska pověstnica navodi. To je bilo kraljevstvo Mihajla Koributa. Sreća što ono nije trajalo više od četiri godine, i něke měsece. Nu kao što pověstnica Poljakah nije nikada bez veličanstva, tako i u ovo mračno doba jedna velika slava zasvětli, slava Ivana Soběskoga. Njegovo ime jur veliko ì poznato u Evropi pod Kazimirom, stigne do najviše visine i slave pod Koributom. Kakav je bio ovaj izvanredni čověk, to nam osvědočava ona světla i izmedju svih vitezovah samomu njemu uděljena hvala, od iste inostranske ruke napisana: „Soběski posvaja toliko krepostih i dobroděteljih, koliko jih umèrli jedan čověk posvajati može.“

Na 2. Rujna 1669, posle 25 godinah ratovanja, Kandija padaše u Turske ruke. Posle toga važnoga osvojenja Ahmet Kjuperli, jedan od najsposobnijih Vezirah što je Turska imala, obvrati svoje poglede k sěveru. U doba kada Poljska nastojavaše da sve to većma ograniči kraljevsku vlast, čim ljute razpre u njoj radjahu se, Kjuperli pripravljaše se da na nju digne svu silu turskoga carstva. Kozaci kao njegovi predhodnici pèrvi

je napadoše; ali odbije jih Soběski, koji daleko od svih spletakah, prezirajući mèrzke strasti velikašah, i žaleći domovinu, jedinstveno se brinuo da zaštiti njene granice. „Ovo je ozbiljni poso,“ govoraše on, koji je razuměvao što je jedno Pravìteljstvo, i kojim načinom ono može dobro koračati; koji je znao da ako treba poglavaru ograničiti vlast, treba i ostaviti mu onoliko jakosti kolikom nemože zaustaviti slobodni tok zakona ni ugnjesti narod, ali može zategnuti sva tudja čestoljubja, sve strasti prekoměrne, neporedak i bezvladje proizvodeće, i može dati svim strukama praviteljstva onu krěpeću silu i jednoputno teženje koje samo iz jedne ruke može doći. Kako se s Kozacima pèrvi valovi nastojećega rata povuku na trag, druga mnogobrojna vojska, tatarska, prodre u Voliniju. Soběski imao je kod sebe malo ljudih. Mihajlo Paz, veliki Etman Litovski, nije htěo iz svoje kukavne mèrzosti prama Soběskom da mu podje na pomoć! Kralj isti ako je zvao manju vlastelu na oružje, nije je zvao da brani domovinu, već njegovu vlast protiva nasilija visoke vlastele. Pri takim okolnostima jedini veličanstveni sin Poljske udari sa ono vojnikah što je imao na Tatare, i svojim věštim okretìma prisili jih da odstupe. Tako po drugi put on spasi otačbu. Medjutim Kjuperli těraše sve na pred svoje bojničke priprave. Sva Evropa nemirno je pazila iztok, naznajući na koga će se ona oblačina provaliti; ali utamničenje Poljskih poklisarah u Carigradu odkrije na svèrhu Sultanove naměre. Soběski zapita vojnikah od narodne skupštine; neprimivši ni ljudih, a ni novacah, da bi ako ništa izplatio one koji su već bili pod oružjem, a bojeći se da se i ti ne razidju, ter

ostave Kraljevinu bez svoje poslědnje zaštite, plemeniti vojvoda žèrtvuje svoje imanje, i počne jih o svojemu trošku izdèržavati. Velika množina Kozakah i Tatarah brodila je pred Kjuperlinom vojskom; oni uljegnu u Poljsku, i počnu po običaju pljeniti. Stopèrva tada uputi se Koribut s jednom vojskom na obranu kraljevine; ali ne stupi dalje od Zamojše. Soběski, utvèrdivši kako je bolje mogo něke glavne prolaze, zaštiti svoim vojnicima Kaminjek, potuče u svakomu susretu neprijatelje, tako, da i sami divljahu se onim njima neponjatnim čudesama. Počem on vidi njenu vojsku něšto oslabljenu, sakupi u jedno svoje raztèrkane čete, ter smělo udarajući preko Podolije, sve zauzete od neprijatelja, dodje na Boristen, da jim tu odstup prepreči, i ugrabi veliki pljen koji odnošahu sa sobom. Kozaci i Tatari čim ga najedanput ugledaju stanu běgati; ali slědeći jih i bijući, Soběski uljeze u kozačke zemlje, preotme Četvèrtinku, Batev, Stanislav, Human, Mohilovo, Braklov, Jampol i Raskovo; skopča prijateljsko sporazuměnje sa Moldaviom, i tako svèrši on sam ovaj rat koji začudjena Evropa „*Čudesnim ratom*" nazove.

Do tada Soběski samo se je tukao sa prehodnim oddělom velike Kjuperline vojske. Najposlě dodje glas da se isti Kjuperli iz Romelije krenuo, i da je jur bacio tri mosta preko Dunava. Soběski piše věću da mu pošalje pomoći; ali velikaši nesložni medju sobom, i svaki bojeći se da drugomu ne bi došla odveća sila u ruke, pomoć mu odreknu, pišući da je rat s turcima već svèršen. U slědstvu toga isti ban Demeter odděli se sa svojim četama od njega, i u Varšavu vrati. Na

taj način ovaj nesrećni narod bacaše se sam od sebe u naručje svojemu neprijatelju. Soběski od truda i žalosti oboli. U vrěme njegove nemoći, vojnici koje on bijaše ostavio, da čuvaju granice razidjoše se; Turci mogli su stupiti bez ikakve prepone do Koributova prestola. Nu za sreću Poljske Arabi napadavši na Meku prisile Kjuperli-a odložiti do proljetja onaj rat, koji medjutim bi svečano javljen Poljacima. Ali ovima Kralj je bio najveća briga; Kralj se njima vidio od Turčina opasniji; strašne smutnje razkidale su narod; kèrv je tekla često, vlastela o svemu je mislila, okom o neprijatelju, o uredjenju jedne vojske, o dopunjenju blagajne. Na sve to nije prestajao opominjati jih neumorni Soběski, koji je malo po malo poimavao zdravlje; ali njegov glas zvečao je u pustinji. Velikaši u to isto doba dogovarahu se da skinu kralja, pak kraljevska prava da jošt većma ograniče! a kada čuju da je isti Sultan Mahomet IV. sa 200,000 i 340 topovah počeo biti Kaminjek, ostanu zablenuti; ali nevěrojatna stvar! počem su se malo vratili k sebi, a oni kraljem zajedno odluče da nećedu toj věsti da věruju, ter istu lažívom proglase. Soběski, strašno razjaren, proglasi od svoje strane da i Kralj i velikaši izněvěravaju narod, pak da odleti susresti neprijatelja. Uzevši svoje seljake, svoje prijatelje i něke čete koje su mu svakad věrne ostajale, sakupi svega 6000 ljudih. S tim se usudi protivostati silnoj otmanskoj vojski. Kaminjek ne htěvši primiti od njega pomoći s toga što je proglasio Kralja izdajnikom, pade u turske ruke. Ovo je bio jedini grad, koji je pokrivao granice poljske sa moldovanske strane. Njegova padež otvaraše svu Kraljevinu neprijateljima. Kad se čuje u Varšavi věst

toga dogodjaja opet bi proglašeno da ista nije istinita, da su sve to izmišljenja i spletke Soběskove, da se nemože zavladati Kaminjekom, i da Turci nijesu ni ušli u Kraljevinu, kao što ne naměravahu ni ući. Ali do malo od-a-svih stranah počeše doběgavati u Varšavu ljudi, žene, popovi, blagorodnici, seljaci. Soběski piše da je sva Ukraina otvorila Turcima vrata svojih gradovah; da su obodvije Volinije i Podolija popaljene i opljačkane; da Sultan može do tri dana utaboriti se pred Varšavom. Na to velikaši počnu proklinjati stranku sebi protivnu što je obukla svoje seljake u turske haljine da pristraši njih i narod. Ali budući da su iz svih subližnih městah neprestano běgali žitelji, da je Mahomet bio već došo pod Lvov i izgorio prigradija ove varoši, bi na koncu svakomu sila uvěriti se da su Turci dojsto u zemlji, i da su polovinu iste već osvoili. Udivljenje i strah budu tada prekomčrni: svak stade misliti da je Poljska već izguběna. Varšava za tri dana ostade prazna. Kralj, u město što bi išo s vojskom na Turke, podje utaboriti se 50 miljah daleko od rečenoga grada, a pošlje Turcima poklisare da ureknu mir. Jedini Soběski sa nekoliko tisućah ljudih jošt je protivo stajao strašnoj vojski, od koje je strepila Evropa i Azija. On tèrčaše sada na jednu stranu kraljevine, sada na drugu, kako bi se gdě potreba pokazala. Doznavši da jedan odděl tatarske vojske vraćaše se kroz planine Karpatske odnoseći u robstvo množinu ljudih i ženah i pljena, odluči sve to da otme. Prepliva Dnjester, kojim se je led valjao, sakrije se sred liesa Bednarovoga, udari kod Kaluša na Tatare, koji su bili trideset putah od njega jači, zatěra jih, potuče, uništi. Trideset tisućah zarobljenikah padu

mu pred noge blagosivljajući ga kao svog izbavitelja, i tražeći svak da mu ako ništa a ono kraj haljine poljubi. On tima nije slobodu samo povratio, nego od svojih novacah nabávi jim hrane i haljinah. — Od-a-tle Soběski podje upravo na Mahometa, koji je stajao utaboren kod Budšaza. Došavši iznenada k njemu i na njega napadnuvši, pobije mu mnogo ljudih, ostale strahom napuni i razpèrša, tako da isti carevi harem Poljacima u ruke dodje. Na te věsti vèrlo se ustraši vojska turska na drugim stranama ležeća; lako bi je bio svu porazio Soběski i po svojoj volji zaključio mir, da ga već ne bijaše zaključio kralj, i rat onaj svèršio; svèršio ga je ustupajući Sultanu svu Ukrajnu Podoliju i tvèrdinju Kaminjek, odričući se svih svojih spravah nad više dunavskim kneževinama, i obvezujući se da će plaćati danak. Eto na što je nesloga, upornost i medjusobna zavist velikašah dognala nesrećnu Poljsku! Istina da je narod jarostno povikao na taj ugovor bez njegovoga znanja učinjeni; ali velikaši koji bi u svako drugo doba bili svi skupa na isti podigli oružje, sada, jer imaju sebi protivnu manju vlastelu, podignu ga (što je jedva věrovatno) samo za to da sramotni onaj ugovor odèrže. Eto, na ovo priměćava jedan spisatelj, eto što su stranke! U Poljskoj pet jih je tada bilo! take smutnje, take strahote rědko se gděgod vidilo. Soběski zauzme se da pomiri narod; ali njegovi protivnici uvide velikim nezadovoljstvom važnost koju on sebi tim poduzećem nabavljati počinjaše, te jedan dan něki siromašni i tamni vlastelin, Lozinski, podiže glas u saboru, i tuži spasitelja domovine, Soběski-a, da je prodao Kaminjek Turcima za 12 miliona. Na te rěči veći děl skupštine skače jarostno na noge

i viče da odma bude svezan taj gadni opadač. Ali druga strana rekne da je pravo svakoga poslušati, i tako ta stvar bi podvèrgnuta sudu. Vojska, kada to dočuje, htěde u svojemu gnjevu da udari na Varšavu; isti Soběski podje da je umiri, u čemu jedva uspěde. Ali světlilo bi odma povraćeno njegovomu imenu. Na zakonoj skupštini, najviše njegovim nastojanjem na koncu sakupljenoj, on bi najvećom slavom dočekan. Svi velikaši koji su ga bili uvrědili dodjoše mu na vrata dvora iskati proštenje. Maršal Cèrnički prigne pred njim koljeno, i zapita mu milost za bědnoga Lozinski-a koji je javno svoju krìvìcu izpovědao; ali Soběski htěde da se započeti sud dovèrši. Lozinski, sakrivši se, bi iznadjen, i odkrije kako su ga podplatili něki velikaši da reče onu mèrzku laž; uslěd toga on bi odsudjen na smèrt; velikodušni Soběski tada mu oprosti. U rečenoj skupštini bi zaključeno da se Turcima ne plati danak. Mir Budšaza narušen je: Mahomet ide opet na Poljsku s najvećim svojim silama, i naměrava toga puta konačno je uništiti. Poljska po velikim naporima Soběskinim sakupi vojsku na Skvaravskomu polju; i ta vojska bijaše sjajna i silna. Nije jedne velike porodìce bilo u Poljskoj koja nije u istu poslala svoju děcu. Vitez poljski osnovao je svoj plan; to je plan čudnovati, ispolinski, kao sve što je izišlo iz njegovoga uma. On namislì udaljiti se od Poljske, i preko Moldavije poći upravo na Kaplan pašu, provući mu se iza ledja, preseći njegov saobraštaj sa Turskom, pak tada usamljena poraziti ga. Ali kako njegova vojska dodje na obalu Dnjestera, na pogled one rěke preko koje stojaše inostrana zemlja promišljajući da mora unutriti se u duboke gole pustinje,

sve izokola obuzete od Azijatskih četah, zastraši se; iz straha prodre buna; niko ne htěde ići dalje. Soběski pokaže se, progovori, i Dnjester bi preplovljen. Vojska dodje do Pruta; već od několiko danah idjaše uz njegove blatave obale kada buna opet se pojavi. Od ove se sada uplaše i sami poglavari; manji vojvode navěste da će se nazad vratiti ako ih Sobèski uzhtěde dalje voditi. Predvoditelj, ne mogavši jim odoljeti, proměni svoj plan, i obvrati se k Hocimu, naměrom da najprije udari na Hussein-pašu tu stanujućega sa jednim oddělom vojske, a počem bude njega razbio, da opet okrene na rečenoga Kaplan pašu. Hoćim je jaki grad kod Dnjestra daleko od Kaminjeka 10 miljah. Husein paša bio se je kod istoga utaborio sa svojih 80,000 izabranih vojnikah na jakom položaju. Kada tu stupi poljska vojska svakomu se nemožno učini udariti na Turčina. Paz, veliki Etman litovski, javi Soběski-u da će on běgati; ali opet ohrabren od někih velikašah koji su znali šta može Soběskova sposobnost, ostade. Svak provede noć u strašnomu čustvovanju. Sutra dan bitka počne velikom bukom, i samo mrak preseče je. Vojska moldavo-vlaška, koja se do tada bila za Turke, predje na jedanput k Poljacima, a s njom ohrabrenost i pověrenje. Soběski dèržao je svu noć svoje vojnike pod oružjem, i kada svane, nadje jih na pola zakopane u sněgu. Ustavši o jutrene molitbe, i dobro razsmotriv položenje neprijatelja, osměh mu veselja zasija na licu . . . „Braćo“, vikne, „do pol sata mi ćemo sědati pod onim zlatnim šatorima; pak počem sva vojska pokloni se pred blagoslovom sveštenika, Soběski sjaše s konja, i on glavom boj zavèrgne s pèrvim odělom svoje vojske. Do mala na vi-

sinama neprijateljskih taborah vijaše se poljski stěg. Turci stanu běgati! sami jagničari hoće da se još brane; ali i njihova usilija zaludna su; oni padaju tisućama. To nije već boj, to je užasno klanje. Soliman paša bosanski tražeći da se spasi sa svojom četom, bi dočekan od Věčnověčnoga i Potockog i tu bez milosti izsěčen. Ostali Turci nagnu na jedan most preko Dnjestera da poběgnu u Kaminjek; ali tu Soběski bijaše naměstio dovoljno vojnikah, koje kada ugledaju Turci bace se u rěku da je preplivaju, Dvadeset jih tisućah u rěku skoči, i dvadeset jih tisućah pogibe. Něki se utope, a něki budu uběni. — Strašna vojska Hussein-paše bijaše uništena. Na tu věst Kaplan-paša upali svoje tabore kod Sekore, i poběgne preko Dunava: u malo vremena i svi drugi odděli velike Maometove vojske odstupe. Tako se ovaj rat dovèrši Hoćinskom bitkom, koja od svih bitkah sedamnajstoga věka bi najveća; koja je oslobodila od sramotnoga danka Poljsku, a umanjala strah o Turčinu u svomu hristijanstvu.

U oči dana ovoga bezsmèrtnoga dogodjaja, to jest, na 10. studenca 1673, umre kralj Mihajlo Koribut, a malo za tim bi uznešen na prestol onaj koji je više putah svoim junačkim rukama poljski prestol od padeži zadèržao, poběditelj Slobodice, Podhajca, Budšaza, i Hoćima . . . veliki Ivan Soběski.

(Iz poljske pověstnice)

Gradjanska bodrost Mokranovskoga i Malakovskoga.

Sa Soběskim upravo je izdahnula i njegova domovina: ono malo vremena što je ona trajala posle njegove smèrti nemože se reći da život bijaše; bijaše poslědnja borba izmedju života i smèrti, priugotovljenje na smèrt jednoga velikoga naroda, koji se nikada u jedan čas ne skončava. Petar veliki bio bi za cělo uništio Poljsku da je nije branio iz početka Karol XII; ruski car posle ratujući sa Švediom, pak sa Turskom, zabavljen svojim velikim poduzetjem ruskoga izobraženja, nije ni vremena ni lasti imao da skonča izdišuće kraljevstvo; ali je za to neprestano nastojao da uzima najveći uticaj u njegova dèržavna děla. Petrovi naslědnici slědili su njegovu politiku, a cilj iste postigla je Katerina II.

Strani uplivi, nutrašnja nesloga, i fanatizam razdirahu Poljsku: tim nesrećama poslědnja se pridruži. smèrt Kralja Augusta III. sgodivša se god. 1763. Tada obična razpra nastade u vlasteli o izboru novoga Kralja. Od svih onih koji su želili to dostojanstvo, mladi knez Ponjatovski mogo mu se najosnovanije nadati, budući podražavan od carice ruske Katerine. Ona da ne bi izbor na drugoga pao, razaspe mnogo novacah po Poljskoj, pošlje 10,000 ljudih u Varšavu izrikom da preduprede svaki neporedak na narodnoj skupštini, a Prajski Kralj, koji se s njom sasvim slagao, dovede na poljske granice četerdeset tisućah. Dočim se tako jedan dio naroda puštaše podmititi, a drugi zastrašiti, pravi domorodci pripravljahu se da stalno protivostoje svakoj nezakonosti, i ništa ne odobre što bi protivno bilo narod-

noj koristi. Sve je dakle prednavěštalo žestoku borbu i kèrvopolitije.

U takvim okolnostima osvane sedmi dan svibnja 1764, a pèrvi izbirateljne skupštine. — Dvorovi ruskoga poslanika, izvanrednoga ruskoga poklisara bana Repnina, i kneza Ponjatovskoga vèrvjahu vojnicima; konjanici čuvali su sve poljane, sva razkèršća i izhodišta glavnih ulicah, a jedan veliki oděl vojske stojaše pod oružjem izvan grada. Jednaka bojna sprava vidjaše se u tvèrdinji, gdě je skupština imala biti. Dvorane věćnikah i vlastelskih poslanikah, město za puk određjena, hodnici, vrata, sve to bijaše od vojnikah zauzeto. Varšava je upravo izgledala kako jedan tabor pri ratu. Ponjatovski okrom 2000 ljudih što su njegovi prijatelji doveli na skupštinu, dovuče, on isti sa sobom čitavu vojsku stražarah. Kroz sve te oružane čete prodje visokim i naljutim licem Mokranovski, jedan od najvećih poljskih blagorodnikah. On uljeze u veliku dvoranu skupštine, pridje k knjizi javnih zapisah i tu na očigled Ponjatovskoga i mnogobrojnih njegovih privèrženikah napiše: „Zakon uništava sve što sila čini.“ Za tim, bez da rěči progovori, odstupi, ostavljajući ne malo smučene prijatelje Ponjatovskove, koji iz toga postupka predvidjahu krěpku opreku kojom će jim onaj muž poznate duhohrabrosti na protiv stati.

Malo postoji vremena i Mokranovski opet se vrati, ali ne već sam; s njim je predsedatelj narodnih skupštinah Malakovski. Ovaj odvažni starac kada dodje na sred dvorane ne podigne žezlo svojega dostojanstva kojim se davao znak sabornoga započetka; a u to, budući Mokranovski stupio na svoje město, reče visokim glasom

„Dvadesetero i dva Věćnika i četèrdesetpetero vlastelskih poslanikah po mudrom svom predvidjenju javiše mi da ne dozvoljavaju da se věća o obćim poslovima; evo njinoga pisma. Sbog toga molim te, predsědatelju Malakovski, ne diži tvoje žezlo dokle god tudja vojska stanuje u kraljevini našoj, i nas ovde okružava: uz druge i ja zabranjujem dělovanje skupštine.“ Na te rěči sva dvorana uzkoleba se; vojnici podadru sablje i svi jednim mahom potèrče na Mokranovskoga. Ko god se tu nalazio lati se oružija: isti pokret iz glavne dvorane po drugima razprostre se, po predvoriju, po ulicama, po svoj Varšavi. Vojnici odma zatvore vrata věćnice da se vlastela ne bi razišla, i tim razpustio se sabor. Mokranovski nadje se dakle zatvoren u dvorani okružen množinom ljudih samo za njegovom smèrti žednećih. Istoga časa kada su na njega nasèrnuli vojnici i on bijaše tèrgnuo sablju, i bilo bi tu kèrvi poteklo da se isti Ponjatovskovi privèrženici, iz straha da smèrt onakoga gradjanina ne bi uzbunila protiva njih narod nijesu uvèrgli medju njega i vojnikah, ter sklopili mu kao jednu ogradu naokolo. Nu Mokranovski ugledavši na njima boje Čartorijske porodice, po kojim se Ponjatovskova stranka odlikovaše, osorno jim reče: „šta! vi ste poslanici vaše domovine, pak mećete na sebe znake jedne porodice? odalečite se.“ — Počem se pobuna malo utiša, Malakovski, koji je pri svemu tomu ostao sasma tih, digne se na noge i reče: „budući da nije već slobode medju nama ja odnosim ovo žezlo koje neću podići dokle god otačbina nebude oslobodjena od svojih zalah. Toga časa opet se strašno uzruji skupština i tisuća gnjevnih glasovah vikne: „podigni žezlo.“

„Ne,“ odvikne jedan glas nad svima jači; „ti nemožeš ovdě otvoriti sabor pred tudjim vojnicima, koji su města naše braće zauzeli.“ Na te rěči Mokranovskove gnjev pouzavri u svima pèrsima, i vojnici opet golim mačima iz okola nalete na prehrabroga protivnika. Već nije bilo načina zadèržati jih; oni se upinjahu prodrěti kroz množtvo koje se opet okolo njega skupilo da ga zaštiti. Oni od-a-svud provlačahu kroz ljudstvo mačeve da bi ga proboli. Svi Poljaci vikahu mu: „Mokranovski odustani! mi ovdě već nezapovědamo, poginuti ćeš.“ Pred tim strašnim prizorom on podvije ruke nad pèrsima, i najvećom tihoćom odgovori: „poginuti ću, ali slobodan kako sam i živio . . .“ Na vid preizhodne krěposti i najnizkija sèrdca krenu se oni ljudi kojima je gnjev jur bijaše silno zavladao, sada začudjeni da bojaz nema nikakve moći nad onim kamennim čověkom na jedan mah staju; tišina opet se povraća. Opet svi prionu k predsědatelju moleći ga da drugomu pokloni žezlo, kada on neće da podigne; ali onaj osamdeseto-godišnji starac, nepokretan u odluci svojoj, „Vi ćete mi,“ odgovori, „ruku odsěći, ili oteti život, ali nećete ovo žezlo iztèrguuti; ja sam bio za predsědatelja odabran od slobodnoga naroda, i samo slobodan narod moći će mi to dostojanstvo oduzeti. Hoću da izidem uklonite mi se. — U města što bi mu se uklonili, svi se stisnu okolo njega da ga silom zadèrže. Na to zaviče Mokranovski: poštujte toga starca, i pustite ga da izide; ako hoćete žèrtvu, eto vam mene, ali poštujte starost i krěpost. Videći da govori uzalud, izleti iz okolostojećega sebi ljudstva, jur ne naglo u krug gdě stojaše kao obsadjen njegov vitežki prijatelj, ter snažno raztiskujući protiveće mu se

osobe, do njega dodje, uzme ga za ruku, pa počem jim budu iz nekoga udivljenja od istih vojnikah otvorena vrata, izidje na polje ostavljajući skupštinu nezna se da li u većemu gnjevu ili snebivanju. — Na taj način dva velikodušna gradjanina, sama bez ikakve obrane, u pèrkost svemu izloženju vojničke sile, pokvare ako i za čas osnove vlastoljubnikah i spletkašah, ter podpuno odèrže svoju vlast, svoju slobodu, svoje i narodno dostojanstvo Krěpke duhove hrabre gradjane pogled opasnosti i nasilja ne straši; naprotiv uzpaljuje jih i razjaruje. Prem da črez ovaj postupak rečenih muževah skupština bijaše zakonito razrěšena, ništa manje, budući silom podapèrta, ona produži zasědavati, ter izabere poslědnjega poljskoga kralja; s kojega su se sve te smutnje i dogadjale . . . Ponjatovski.

KNJIŽEVNO RAZSUDJIVANJE

MATIJE BANA.

Uvod.

Na zreniku našega knjižstva tek pèrvi zraci počeše svitati naukama. Mi jošt, raskošna momčad, bludimo najradje po cvětnim poljama krasnoslovja. Ali i tamo broj izvèrstnih obdelateljah tako je prekoměrno ograničen da mora zabrinuti svakoga rodoljubca. Pak od někoga vrěmena i oni ili sasvim ukloniše se, ili posle pèrvoga čestitoga poleta, kojim su pobudili najlěpše u nama nadežde, sada kao izumoreni svijaju k zemlji krila. Nova lica koja se pojaviše posle zadnjega prevrata okrom što nam ne daju nikakve utěhe za sadašnjost, jošt i plaše nas za budućnost; jer ne samo što pěsnama, prepovědkama i novelama svojim nijesu vrednost umnožili našemu krasnoslovju, nego jošt i prete da će isto posjeći u korjenu, pokvarujući obći dobar ukus. Dakle književnost naša za cělo nazaduje, i nazaduje tako da ako se tomu blagovrěmeno na put ne stane, ona će u ponor bezukusnosti i bezplodnosti padsti.

Dva su tomu glavna uzroka: jedan, što naši književnici (govor je o onima koji upravo zaslužuju to ime) nemaju one materialne nezavisnosti koja je potrebita slobodnomu razvitku uma; a drugi, što nemaju one rukovodne kritike koja je potrebita usavèršavanju istoga. Kako bi se mogli ukinuti ti uzroci?

U sadašnjim žalostnim okolnostima, u kojima nije nam se od nikud pomoći nadati okrom onoj što sami medju sobom iznadjemo, jedino posredstvom dobro

upravljene kritike sposobni spisatelji mogli bi doći do neke nezavisnosti i savèršenstva. Ali mnogi našinci to nedokučuju, pak su protivni kritiki misleči da bi ista zaplašila mnoge mlade obdělatelje, od posla jih odvratila, i tako obustavila književni razvitak. Ja pitam, u čemu se vrednost književnosti sastoji, da li u količini ili u izvèrstnosti umotvorah? u izvèrstnosti za cělo. Pak kada će spisatelji doći do te izvèrstnosti neobhodime? kada budu razumnom kritikom prosvětljeni. A koje će biti poslědice svega toga? jedno ili dva umotvora, kritikom dobro oglašena, pribavit će spisatelju odlično ime pak će se njegova děla sve više i više tražiti, dok uzmu mah i svestrani tećaj u narodu. Okrom toga kritika će odkriti praznoću, ništetnost savèršenu svih onih mnogih dělah koja su književstvu ono što je guba tělu, koja izmamljuju od naroda novac koji bi se možda obratio na kupovanje dielah koristnih, ili na koristna zavedenja. Tim odustati će najposle od kiževnosti oni koji za nju nijesu, a ostati će na polju samo ljudi sposobni, koji od svojega truda pribavljajući dovoljno koristi, moći će da se odreknu svakoga zanimanja književnosti inostranoga, ter da se svaki svojoj struki odade onom slobodom, onom neprekidnosti i onim uporom bez kojih savèršenstvo ne može se postići u ničemu. Eto dakle kako će kritika koristovati materialno književnicima a moralno književstvu.

Ali da bi te srećne poslědice iz kritike proiztekle treba da ona sama proizticže iz uma prosvětljena a iz duše poštene; treba da se razumni kritičar najprije pročisti kroz oganj pravde i rodoljubja od svake pristranosti, zavisti i zlobe, od malenkosti i slabosti svake,

pak da se takne te svetinje izključivom naměrom narodnoga napredovanja. Njegova rěč neće otrovna biti, skromno će biti izraženo mněnje njegovo, iskrena će se ukazati njegova radost nad svakim srećnim pojavom; on, kao što će odkriti slabu stranu jednoga znamenitoga děla, i kazati način kojim se može poboljšati, tako će odkriti i stranu dobru, ter uz savěst dati će plemenitu hvalu; gdě god opazi klicu nadežde, blisk talenta, pratit će ga pomnjivim okom, osobitom ljubavi njegovat će ga i u razvijanju podpomagati; prama odličnim umovima imati će one obzire koji jim idu; umove zabludjene po poljama za njih bezplodnim opominjati će ozbiljno. kako bi jih na druga njima udobnija izveo; a samo snažno će udariti na glupost očevidnu, tim više, ako se je u směšne pretenzie zavila. Kritika biti će u njegovim rukama nekad cvětna šibika, nekada oštri mač. — Ja tako kritiku ponjam. Tako samo ona može postići svoj lěpi cilj, može postati neko uzvišeno narodnoga prosvěćenja svešteništvo.

U koliko se pružaju moje umne sile a inoknjiževne i zvanične zabave dopuštaju mi naumio sam da u našem Dubrovniku podignem stolicu takoj kritiki, nadajući se da će mi skoro i drugi u pomoć priteći. — Uvěren o nuždi i koristi njenoj, ja stupam mirnom predanosti na susret svima neugodnostima na koje se obično nailazi pri takovim poslovima, těšeći se da će pravi talenti, koji su uvěk skromni, odobriti moje poduzetje i upotrebiti sve što nadju da je pravilno u mojim pretresima, a ne mareći za šuplje glave, koje uvěk misle da u njihovim proizvodima ne može pogrěške biti, pak se sèrde

i ruže one koji jim iste odkrivaju. Medju zadovoljnima i nezadovoljnima, medju odobrenjem i ružbama ja ću tiho produžavati svoj posao, na ništa neobzirući se, na ništa ne odgovarajući. Da pak uvěrim svakoga da ne praštam ni samomu sebi, da strogo i sam iztražujem pogrěške u svojim umotvorima, a tudje primětbe najradje primam, evo ću početi ovaj tečaj pretresanja mojim poslědnjim dramom:

Mejrima ili Bošnjaci.

Naměra spisatelja, to je pèrva stvar koju treba tražiti u svokomu dramu; jer bez jedne naměre, bez jednoga uzvišenoga cilja, dram nema moralne vrednosti, koja u svakom ozbiljnom umotvoru ima postojati. Moja u Mejrimi naměra bila je ta da podobro, točno i živo opišem sadašnji život plemena bosanskoga, a budućnost da mu naznačim. Već po toj naměri može se suditi da je osnutak mojega drama imao biti mnogo zapleten, jer u životu bosanskomu stiču se svi do jednoga življi koji postoje u mnogobrojnim a različitim narodima jugoiztočne Europe. Što se življa věroizpovědnoga tiče tu se Hristjanstvo sudara sa Muhamedstvom; što se tiče življa dèržavnoga tu samosilie stoji prama duhu slobode; što se najposlě tiče življa sadružnoga tu strast sve obuzimajuća narodnosti i domovine bori se sa samoživom strasti gospodarenja. Iz tih protivo položenih živaljah iztiče i u domaćem i u javnom životu velika različnost u mněnjama, u čustvama, u strastima i u dielama, sudaranje kojih može bez dram najveličanstveniji proiztvoriti. Gradivo dakle koje sam odabrao bijaše i obilno

i krasno, pak od mene samo zavisilo je da velika i krasna bude i sgrada.

Saznavši naměru drama, prie nego se predje na izpitivanje njegovoga osnutka, treba upoznati sa karakterima; jer su isti kao orudje kojim je spisatelj svoju sgradu podignuo. Karakter sastoji se iz ćudi, iz mněnjah i čustvah jedne osobe, on je plod naravi i odhranenja.

U krugu Muhamedanacah najveći je karakter Alipaša, a najtragičniji Mejrima. Ćud Alipaše žestoka je, ali mu je starost ponešto ohladila; a nad tim njegovo izkustvo o ljudima i blagorazumje u poslima, pak i ona spoljašna hladnokèrvna tišina koju je on svikao od pravih osmanlijah, naučiše ga da više putah žestokost uduši u sebi; pak ako ona kadkad kao njemu u pèrkost van i prodre, sva izdimi u rěčima, ne dajući joj da do děla dodje hladni razum, koji za čas odtisnut, odmah se povrati, ugasi je, ter zauzme u duhu svoje vèrhovno gospodarstvo. — Alipaša ima jedno veliko čustvo; on ljubi svoju jedinicu Mejrimu svom nježnosti prirodnom žestokim ćudima, tako da njoj žèrtvuje i samu gordost svoju, dozvoljavajući joj da podje za Hristjanina, u koga je zaljubljena, pod uslovjem samo da se ovaj poturči; jer toćka věre jedina je koju Turčin neće a i nemože na turskoj zemlji da mimoidje. — Okrom te duboke otčine ljubavi Alipaša upravo je pošten i velikodušan čověk; on rěč ma komu mu bilo datu tvèrdo dèrži, a čustvom običnim uzvišenim duhovima osěća svaki tudji plemeniti čin. Što se věre tiče premda je po predsudi izključivi musulman, opet njegov zdrav razum i neki zamèršeni nagon, koji je u kèrvi svima bosanskim Turcima od Hristjanskih pradědovah ostao, daju mu uviditi

da, kao što je jedan pravi Bog, tako i svaka věra, koja k njemu upućuje ljude, dobra je věra, ma kakvim imenom ona se zvala, i obredima izvèršavala. Ko bi mislio da takovo mněnje nije nikako moguće kod muselmanca, prevario bi se; ja sam i na takove naišao, premda ne često, i da su i ti mislili da je opet njihova věra daleko nadvisila sve ostale. Alipaša kao politična osoba ne ugnjetava Hristjane, i mèrzi na ugnjetavanje drugih Turakah, a to, koliko iz prirodnoga sebi dobrodušja, toliko i iz blagorazumja; jer uvidja da pri malaksanju turske sile a umnožavanju hristianske, trajući sve jednako staro ugnjetenje bosanska će raja doći najposle do pokušaja onoga děla koja je već Sèrbjanska okončala srećno. Bojeći se toga, on se prihvatio Sultana kao za jedino sidro ostavše bosanskoj Aristokracii, ter se opire onoj slěpoj stranki njenoj, koja bi se htěla buniti protiv jedinospasavajuće reforme. Pri svemu tomu odèržanje begovih pravah u njinoj glavnoj bitnosti to je cilj njegov, a reforma uměrena, pak slědovateljno poslušnost k Sultanu, to mu je samo srědstvo. U jedinom slučaju kada bi se mu to sredstvo slomilo u rukama, kada bi Sultan htieo ne već umaliti, nego sasvim uništiti bosanska prava, Alipaša u tomu jedinom slučaju skočio bi na oružje, da ista odbrani, ili da pogine ujedno s njima. Sve skupa u njemu uzevši, to je pravi tip izvèrstna Turčina bošnjaka.

Ćud Mejrime žestoka je, plaha, prava je ćud južnoga podnebja u sili pune mladosti. Ista nezna srednjega puta u ničemu, nego s krajnosti odleće na krajnost. Ljubav, koliko je neizměrna, toliko kada na prevaru ili

na prividnost prevare nagazi, u neizměrnu měrzost pretvara se; a iz měrzosti po okolnostima može opet ljubav žešća nego ikada izkočiti. Ti prelazi nagli su, kao i svi čini takovih ćudih, koje lako i bèrzo věruju, pak sumnjaju, pak se opet uvěravaju; odlučuju i odluke proměnjuju, ili sasvim od njih odustaju; iz nadežde padaju u očajanje, a iz očajanja u nadeždu. Duša jim se koleba silno i neprestano u čuvstvama kao šibika na větru. — Takove naravi ponešene su jednako na velika dobroдělia i na velike poroke, na najplemenitije čine i na grozna zločinstva, a to u njima zavisi od odhranjenja i od raznih okolnostih u kojima žive. — Takova je Mejrima. Jedan Liceumski moj drugar primětio mi je da sam odveć Mejrimu napravio à la Shakspeare, to jest malo preteranu. Odgovorio sam mu da Mejrimu ne valja měriti laktom kojim bi mèrili jednu izobraženu hristjansku děvojku; jer okrom što je žestoka ćut njena dosta surova, jošt i strašna haremska ljubav u toj žestokoj surovosti plamti. A sada treba dobro znati što je ljubav u haremu. Turkinji ljubav je sve. Nedolazeći u sadružnom životu nikad u doticaj sa ljudima, i uslěd toga neznajući za čiveterie razslabljenih Europejkinjah, ona usrědociti svoju ljubav u jednomu čověku; a ne živeći medju svakojakim našim sudružnim zabavama, koje razgaljuju pamet i raztresaju sèrdce, ona u toj ljubavi usrědocili sve sile svoje pameti svojega sèrdca, svo bitje svoje, čitav svět. Jaoh osobi koja joj u jedino to blago dirne, ili koja toliku ljubav izněvěri! tada běsne u haremima ljubomornost i osveta, koje se nožem i otrovom uvěk oglasuju, jer nikakov pojam dužnosti, nikakvo čuvstvo moralnosti ne zadèržava jih, kao

što to često biva u hristjanskomu svĕtu. — Pri svemu tomu razmišljavanju ja sam iz nova, najvećom pomnjom, s kraja na kraj pregledao ovu najvažniju osobu mojega drama, ali u njoj nijesam mogo opaziti nigdĕ preteranosti, okrom što je na dva ili tri mĕsta postupak njezin dojsto odveć prenaglen. Po svoj prilici tu je prenaglenost moj učeni drugar nazvao pretĕranostju; ali razlika izmedju ova dva pojama velika je; jer Mejrima na rečenim mĕstama ne odlazi svojim postupkom preko granice prirodnosti u pretĕranost; ona što god radi to po naravi svojoj, u onim godištama, na onomu stupnju svoje strasti i u onim okolnostima, a pri svojemu odhranjenju, dojsto mora da radi; nego samo postupci njeni i ako su svud prirodni nijesu svud dovoljno postupovani, a to jim oduzimlje onu istinitosličnost koja je na pozorištu neobhodimo nuždna. — Dakle karakter Mejrimin u bitnosti svojoj podpuno je istinit, a samo razvitak toga karaktera nije na nĕkim mĕstama sbog prenaglenosti istinosličan.

Čamil-beg prinadleži umĕrenoj stranki, kao i Ali-paša. Ali medju njima ta je razlika što je poslĕdnji sklonjen k umĕrenosti koliko iz blagorazumja toliko i iz dobrodušja, dočim Čamil-beg sklonjen je samo po blagorazumju u njegovomu duhu nema nikakve uzvišenosti. On krije svoju plašivost rĕčima mudrosti. Pretvorljiv je i gotov na okrutnost, kao što su obično plašivi duhovi. U pozoru četvèrtomu petoga razdĕla, dočim Alipaša ostaje udivljen pri Novkovom velikodušju Čamil-beg, velikodušju nevĕšt, sumnja o istomu, i podlo, ali bez uspĕha, svĕtuje pašu da pokuša hoće li on i mukama odolĕti. A odmah u pozoru slĕdujućem, kada

glas dolazi da je Arambaša podignuo raju koju vodi na Visoko, Čamil, koliko malo prie gord i okrutan, toliko sada nizak i plašiv, predlaže, takodjer bez uspěha, da se Novko odma iz tamnice pusti, jer bi Arambaša, koji mu je pobratim, ljuto osvetio na Visočanima smèrt njegovu. Ova dva slučaja kao dva bliska osvètljuju pokriveni karakter Čamila, i pokazuju veliku razstojanost izmedju njega i paše.

Asan-aga spada takodjer u uměrenu stranku; ali on je poslědnji izražaj iste. Blagorazumje i njega privlači k Alipaši, ali vatrenost i junačnost mladosti odvlače ga k žestokim begovima, koji hoće na silu konservatizam; i tako kolebajući se u neizvěstnosti izmedju jedne stranke i druge, izmedju zakonosti i bune, on predstavlja jedan znameniti dio Turakah bosanskih.

Durat, Rustan i Feiz-beg predstavljatelji su konservativne stranke u Bosni. Oni smatraju ovu dèržavu kao odděljenu u Turskom carstvu, kao njeku republiku imajuću svoja osobita prava u njinim rukama usrědociljena. Oni čuvaju ta prava revnivostju a brane jih tvèrdoglavstvom i naporom običnim svakoj aristokracii, gotovi prie život nego njih izpustiti. Okrom što se pokazuju hrabri; rěšiteljni, jošt i slěpo pověravaju se u svoju silu, misleći da mogu i raju zadèržati i Sultanu odoljěti. U njihovim mislima i rěčima pojavljuje se neka uzvišenost, za koju bi mislio da dolazi iz velikodušja, ali kada je razpitaš iz bližega, uvidjaš da proiztiče iz gole gordosti. Valjalo je malo razlikovati i karaktere ove stranke. Durat, koji je poglavar iste, ima sva svojstva za to nuždna: smělost, odlučnost, nepopustljivost u njemu su krajne, kao što i doslědnost jest věčita. To

je jedno dèrvo koje ćeš prie slomiti nego previti. — Rustan, prem da mu je sličan, opet se osěća da u rečenim svojstvama malo za njim izostaje. Feiz je poslědnji; on nema ni prave odvažnosti Duratove; on bi pristao i na tranzakcie, jer, kao što se uvidja i u njegovom govoru, više se hrabar pokazuje nego što jest. Rustan i Asan daju si ruku, ter svezuju dvě krajne stranke.

Osman-beg pravi je bosanski d e l i a, razkošan i hrabar ujedno, koji provodi život medju slastima ljubavi i pogibelima boja. Sèrdce u njemu ima prednost nad umom, čustva nad načelima, ljubav nad politikom. On će pristati bez mnogoga razsudjivanja budi uz jednu stranku, budi uz drugu, kako ga okolnosti, osobito čustvene, zanesu; ali gdě god pristane biti će věran i hrabar. —

Šerifa, kao svaka u Iztoku robinja, smatrana je u gospodarevoj kući kao da je član iste, sbog čega se je njoj usèrdno i priljubila. Ona slobodno živi sa svojom gospodaricom, těši je u žalosti, světuje u postupanju, podnosi tèrpljivo njene zanešaje, izlaže se za nju na svaku opasnost. Odanje savèršeno jest njena višnja krěpost, koja i do poroka dolazi, jer u odanju svojemu ona ne odstupa ni izpred samoga zločinstva.

Da bi ovaj opis turskoga sažiteljstva u Bosni cělovit bio, jošt mu samo manjka živalj zulumčarah tako nazvanih g o l i ć a h. Oni stupaju na pozornicu (binu) samo za jedan čas u jedanajestomu pozoru četvèrtoga razděla, i to u najpristojnijemu vidu, kada se biju junački. Ali za to o njima se govori na više městah u Dramu; ter više su poznati iz opisa nego iz děla. Spisatelj ima dobro razsuditi šta mu treba u opisu, šta li

u dělu predstaviti. Ja sam goliće bosanske u njinom glavnom dělanju izostavio, kao gadne obraze, kojim bi bio samo dram odviše zapleo, a vrědnost mu ne umnožio.

Evo nas na Hristjane. Novko pod korom surovosti sakriva čustviteljnu dušu. Treba mnogo dok se pokrene čustviteljnost njegova, ali jednom pokrenuta i razigrana ona je jaka i svega kadra. Njeno duboko uzmutjenje nemože bèrzo da se utiša. Taka su i svojstva njegovoga duha: sva su načela tamo okorěla; je li on něšto odlučio, od toga več ne odustaje. — U domaćem životu to je tip pravoga sèrb-otca: on je naviknuo svoju děcu na savèršenu pokornost: on mora razpolagati po svom blagorazumju njinim trakom, svom njinom budućnosti. Pri svemu tomu žestoko jih ljubi, ljubav svoju zatajivši u sèrdcu. — U javnom životu to je vèrli domorodac, koji je svoj život proveo misleći o narednom izbavljenju. Ali po naravi i godinama svojim on se ne pušta na prenaglost, no měri okolnosti, i uvěren da se cilj njegov ne može postići najedanput, nego postupno: najprie satirući silu domaćih Turakah, a za to oslanjajući se na Sultana; pak, kako se bude raja malo osmělila, izmamljujući pri dobroj sgodi, ili i silom iztèrgavajući od Sultana slobodu naroda. — Ovdje sgodno pada prispodobljenje izmedju dva glavna lica ovoga drama, izmedju dva otca, jednog turčina a drugog hristianina, Alipaše i Novka, da bi se vidilo kako različno odhranjenje proizvodi različna slědstva u jednako snažnim i visokim duhovima. Oni su oba prirodno pošteni, velikodušni, oba u političnim težnjama uměreni; poznajući se i poštujući medju sobom gospodar tèrpi da mu rob slobodno govori, a rob ne zateže se u datoj mu

slobodi; ali čustvo otčinsko nadvladjuje u Alipaši načelo pravde i dužnosti, ter pada u slabost, dočim u Novku čustvo pada pod silom načela, ter otčinsko uvěk se krěpko dèrži; Alipaša premda može uviditi da je Mejrima dala oteti Ljubicu aposlě da ju je i ubila, ništa manje on to neizpituje; kao mèrzi ga doznati istinu, ter jednako slědi ljubiti svoju kćer; Novko naprotiv kada misli da je njegov sin ubio svoju nevinu ženu odriče se takovog sina, sam ga predaje u ruke pravde, i izriče da je smèrt zaslužio. Jedan stari vèrlo razumni gospodin, otac i on, primětio mi je da mu se ovdje eroizam Novka vidi pretěran. Ja nemogu na to pristati. Kod Novka ono upravo i nije eroizam, (za koji trěba uvěk něko preveliko usilie, něka velika poběda nad svojom naravi) nego je ono prosto slědstvo njegove naravne strogosti. On je žestok hristjanin, pravičan i čestan a sin mu je sva ta čustva povredio, pogazio; sbog jedne Turkinje ubio je jednu Hristjanku, i to svoju ženu, ni krivu ni dužnu, na prevaru, u samu noć věnčanja. To je i gèrdni grěh pred Bogom i gèrdna sramota pred ljudima; Novko nemože da odoli svemu tomu; pèrvo je čustvo u njemu groza, pak gněv, koji ga svega obuzimlje. Taj gněv postigo je svoj vèrhunac kada žena njegova, čuvši da joj je sin na smèrt osudjen, naprasno umire. Novko je već izvan sebe; u prepunosti svoga čemera on tèrči na tamnice, gdě mu sin do mala časa smèrt očekuje, da ga tu prokune. Ali iz nenada uvěrivši se da je on nevin, tada je žalost njegova, njegovo očajanje tako duboko i sveobuzetno kao što je malo prie njegov gnjev bio; tada se gola pokazuje sva čustviteljnost njegova, tada ovaj tihi i uměreni čověk zaboravlja svaku uměrenost,

i smělo baca se u bunu da bi sina izbavio. Ovo je za cělo jedan od najsretnijih ulomakah ovoga drama. — U prostomu Novku leži Brutovi duh.

Živan posvaja sva solidna svojstva svojega otca. Ali tim svojstvama duha protivostoje čustva sèrdca, koje je u njega manje duboko ali više vatreno nego u otca. Od tuda proiztiče ona velika borba što kroz čitav dram Živanom nemislostivo mlati. Nu na koncu krěpost u njemu nadvladjuje strasti. Ako ga je ljubav turkinjice primamila, opet on joj ne žèrtvuje ni porodicu ni věru svoju. Turkinja na protiv njemu je gotova žèrtvovati i jedno i drugo. To je razlika izmedju hristjanske ljubavi: pèrva nalazi granicu u dužnostima, a druga nigdě. Karakter Živanov, sav ukupno uzet, u nečemu jasan a u nečemu zamèršen, spada u kategoriu karakterah neizvěstnih, směšanih (caractères mixtes), kojih načèrtaj vèrlo je težak, kao što je lak razvitak karakterah prostih. Ja bi rado čuo mněnje kakve važne osobe kako sam u tomu uzpěo.

Tiha ćud, duh bojazljiv a sèrdce něžno odkriva se u Ljubici. Něka nevinost i delikatnost obavija njenu narav. Takovih děvicah prie ćeš naći kod ugladjenih nego kod surovih narodah; ali meni je ovdě bila potrebna da je protivopoložim ognjenoj i snažnoj naravi Mejrime.

U načertaju života bosanskoga nije mogo izostati živalj hajdučki, koji je tamo medju najvažnijim. Njim uvodi se s jedne strane opis praznověrja žiteljevoga, a s druge opis turskih nasiliah. Ja sam gledao da i hajdučke karaktere dovoljno i postupno n u a n s i r a m, od najtamnijega do najsvětljega. C v i j a n, mirni někada

poglavar jedne porodice, pretvorio se je u sèrditu zvěr, i došo je u hajduke da se svojemu Spaiji osveti za učinjene mu nepravde. Radot pohajdučio se je počem je, potaknut čustvom poštenja, ubio poganoga turčina koji je naměravao da pred· cèrkvom na očigled svega naroda oskvèrne pod šatorom svojim jednu hristjanku. Mladi Milutin, vatren, hrabar, ponosit, nije se htěo ponizit pred turčinom, nego se s njim junački izměrio, oborio ga; i poběgo u hajduke, život kojih on smatra kao ideal slobode lične i junaštva. Oseća se u njemu narav višega roda, koja se počimlje tek razvijati. Sasvim razvijena ova pokazuje se u Arambaši sve družine Petku, koji se visok nad svima podiže, odlikujući se ne samo odvažnosti koja svojstva obična su svakomu hajduku, nego pravim poštenjem i velikodušjem. On kao njekom višnjom silom zauzdava surove naravi svojih drugovah, i nad njima kao savèršeni samovlastnik vlada. Dočim ostali hajdukuju ili porad pljačke, ili porad osvete, ili iz kakvog drugog ličnog uzroka, on hajdukuje samo za narod, da ga brani od nasilia begovah, da ove sve više iztrebljuje, da umnožava svoje družtvo, i oslobodjenje domovine pripravlja. Tako Petko čineći narodno čustvo pokretalom hajduštva a narodnu slobodu ciljom njegovim, oplemenjuje ga i iznosi do visine pravog eroizma. Da bi se on popeo do tolike moralne visine učinio sam bivšim pobornikom slobode pod Karagiorgjem. — Prama ovomu idealu hajduka i prama Milutinu, koji mu se dosta približuje, stoji gadni lik zavidnoga podloga a ohologa Vuka, koji ostaje žèrtva svoje nevaljalosti. — Petko i Novko, davni pobratimi, kompletiraju se jedan s drugim, i sastavljaju ono što je

nuždno za upravljanje bune, sposobno iste poglavarstvo. Novko čověk je od uma, a Petko od mišice: pèrvi zna politizirati, a drugi samo biti se; pèrvi hoće da lukavo i postupno dovede bunu do oslobodjenja, a drugi samo javnim junaštvom i naprečac. Medjutim uslěd onoga blagorazumja koji je prirodan Sèrbima Petko priznaje prevagu Novkoga razuma, podvèrgava se njegovomu rukovodjenju poslovah, sebi ostavljajući rukovodjenje vojinstva.

Na koncu i medju svatovima stoje dvě male karakteristične sličice, jedna predstavljajući bezzlobnoga i malo větrenastog veseljaka, kakvih se obično nalazi medju mladeži, a druga pakostnoga i zavidljivog sveznalicu, koji iz jednog kuta motri po veseloj družini, priměćava sve, uhodi svakoga, i sladko-otrovnim jezikom sve pretresa. To je ono mèrzko lice, kojih ćeš naći kod svakoga naroda, u svakomu družtvu.

Eto tu su svi tipovi mojih bosanskih karakterah. Mejrimin, Živanov, Alipašin, Novkov i Petkov jesu najvažniji, i kao takovi sasvim razvijeni, a drugi něki više, něki manje, kako je čiji krug dělanja to donosio. Skup karakterah u jednom dramu ima isto izgledati kao skup obrazah u jednom tableau-u. Obrazi sprednji jesu veliki i sve jim čèrte jasne; drugi su něšto manji, treći jošt manji, poslědnji pak sasvim sitni, a svima se čerte postupno gube u daljini tako da jih poslědnjima kao kroz maglu jedva uvidjaš. — Cèrtež karakterah najteži je posao, jer se tu hoće veliko poznavanje ljudske naravi, a ne fantastično uobraženje. Svaki karakter mora biti istinit u bitnosti svojoj; neistinost jednoga karaktera ukupno, ili pojedine odstupe njegove od istinitosti lako

će uviditi svako věštije oko. Artistična pak věština sastoji se u tomu: I. da se isti karakter ne poděli dvěma osobama; nego da svaka svoj osobiti lik ima; da je svaka samostalna; II. da se karakteri umětno protivopolože jedan drugomu, tako da jedan do drugoga odskoče kao sěna do světlosti; III. da se ni jedan karakter koji je nuždan cělosti tableau-a ne izostavi. Učeni moj priatelj i zemljak D. opomenuo me je da sam upravo protiv toga sagrěšio izostavivši lice svešteničko, koje je neobhodimo u životu bosanskomu. On ima posve pravo; niti bi ja za ništa bio učinio taj izostatak da nenaměravam pisati tragediu Karadjordja, u kojoj će sveštenik imati pristojni sebi prostor. Budući da življi i sav značaj te tragedie biti će isti koji u Bošnjacima, tako valjalo je u ovima nešto zaštediti koje da u onoj novo dodje. —

Počem već znamo što nam predtečno znati treba, predjimo na izpitivanje osnutka (plana) Dramovog. U osnutku zahtěva se: I. da čin bude jednostavan; II. da ondě počne i svèrši se gdě strogo treba; III. da se razvija prirodno i postupno, u svakomu pozoru od početka do svèrhe neprestano rastući; IV. da svi slučajevi iz kojih sastoji to rasćenje budu istinoslični i strogo potrebni; po tomu jest poročan suvišak sve ono što se izostaviti može a da taj izostatak ne okrene cělovitost děla, njegov svez ne razpusti, i jasnoći njegovoj ne škodi. Prilagodimo ova pravila Mejrimi.

Čin je u kratko ovaj. Mejrima kći Alipaše zaljubila se u hristianina Živana, sina Novkovog. Novko doznavši potajno za tu ljubav, i bojeći se strašnih poslědicah koje bi se iz nje mogle poroditi svoj njegovoj

kući, zaruči sina sa Ljubicom hristjankom, a Paši odkrije da mu je kći zaljubljena u jednog hristianina (zatajiv mu ime), koji bi je mogo potajno oteti; te tim natěra Pašu da i on zaruči svoju kćer sa Osman-begom. Tako su razstavljena ova dva ljubovnika. Mejrima ubija potajno Ljubicu, pak otruje sebe. To je strastna strana Drama. Strana politična jest ova. Sultan je jednim fermanom olakšao tegobe Hristjanima otěsnivši prava Begovah bosanskih. Ovi odbacaju ferman, i gotovi su da svoja prava brane oružjem. Travnički Vezir, Sultanski u Bosni naměstnik, nemogući u onaj par dobiti vojske iz Carigrada, ima zapověst da upornost Begovah ukroti svakako, ma morao i samu raju na to upotrěbiti. Usléd toga Vezir dogovori se sa svim poglavicama rajinim, koji su gotovi da na pèrvi njegov poziv uzrujaju narod na Turke. Alipaša nešto je o tome manjušio, pak i sbog toga, i iz svojih načelah uměrenosti, opire se živo Begovima njegove Visočke nahije, a dogovara se sa ostalima po Bosni, kojih veća čast uplašena pristaje uz njega, i prima ferman. Tim Vezir nejma već uzroka da udara na njih s rajom. Ali Živan bačen je u tamnicu i na smèrt osudjen budući je na njega pala sva sumnja Ljubičinog ubojstva. Otac mu Novko doznavši za njegovu nevinost i nemogući ga drugčie od smèrti izbaviti podiže u Vezirovo i narodne slobode ime raju Visočku, nad kojom ga Vezir bijaše potajno poglavarom postavio, ter udara na tamnice, gdě mu je sin smèrt očekivao. Raja podignuta, već ne polaže oružje; k njoj se pridružuju hajduci; Petko podiže sve Podrinje, ter tako zora slobode Bošnjacima sviće. — Čin je u sebi prirodan i prost. Ali valjalo je ove dvě strane strastnu

i političnu tako splesti jednu s drugom, njina děla u medjusobnu zavisnost staviti i jedno iz drugoga prirodno izsukati da obedvie sastave jedno cělo, ter proizvedu jednostručnost čina. To mi je bila jedna od glavnih tegobah u ovom Dramu; ako se ne varam, ja mislim da sam srećno obišao.

Odma u početku Drama mněnja politična izkaču jasno na polje i stranke pokazuju se, a strasti su razvijene do tragične visine. Ja volim ovako, nego kada se Dram počimlje u neizvěstnosti i mraku, kada se strasti na pozornici tek radjaju, ili stranke obrazuju. Upravo taj skorašnji običaj jest uzrok što mnogi sadašnji drami i tragedie više su čerteži nego opisi čustvah i strastih, jer spisatelj primoran je nagomilati na malomu svemu prostoru množinu dogodjajah, koji ne ostavljaju města obširnomu razvitku karakterah i strastih. Osobe sada gube se u dogodjajima, u město što bi dogadjaji imali osvětliti osobe; tim cilj je drame sasvim prevèrnut. Mi ga moramo povratiti na pravo město: ne preumnožene, izvanredne, neprirodne dogodjaje tražiti na pozornici nego u ograničenom broju dogodjajah tražiti čověka sa njegovim krepostima i porocima, sa njegovim čustvama i strastima, sa tajnostima njegovoga sèrdca i duha, čověka sa punom i nagom prirodom njegovom. — Svèršetak Drama oduljen je sa jedno 35 stihovah, koji nijesu strogo nuždni; ali ja sam njimi htio pokazati kakvoće nuždne za uspěh onakove bune, i dati ratu oslobodjenja pečat svetinje koji mu ide. Gledao sam da u tomu budem što kraći, kako se zanimljivost Drama ne bi umalila na svèrsi; pak nadam se da mi čitatelj neće zaměriti ovo malo prekèršenje

pravila takovom naměrom učinjeno budući da pozornica kod Slavjanah mora biti velika učiona naroda.

Pregledati postupni razvitak čitavoga drama od početka do svèrhe to bi bio odveć dug poso, komu ne mogu u ovoj knjizi prostora dati. Neka čitatelj sam to izpita, kao takodjer i sukobe medju glavnim osobama, sudaranje strasti i njihovo valovanje, i t. d. Ostavljajući drugima da priměćuju šta je tu dobro, ja ću samo spomenuti něke pogrěške, kao što je na několiko městah prenaglenost dělanja Meriminog, i měnjanje njenih odlukah lošom věštinom izvedeno. Tu je valjalo malo više vremena ostaviti kolebanju duše i bolju postupnost měnjanju dati. —

Što se tiče istinoslićnosti dogodjajah samih u sebi, tomu sam oddao veliku pomnju, i, kao što mislim, ne bez uspěha; ali što se tiče stroge potrebitosti njekih pozorah tu sam za cělo ponajviše pogrěšio. Něki od njih mogu se izostaviti, ili malo većim trudom a mnogo većom kratkosti spojiti u obližnje pozore; jer nije dobro upustiti se u izlaganje někih podrobnostih, nego valja koješta ostaviti pronicateljnosti čitatelja, koji će sam sebi protolkovati uzroke někih dogodjajah. Izlaganje detaljah odužuje bez potrebe, a odužujući oslabljava dram, koje svakako izběgnuti treba. Ali opet svi suviški u Mejrimi nemaju se oporočavati. Epizod hajdukah mogo je izostati reče mi tu prie něki gospodin; po meni izostati ne može; jer bi bez njega zijala praznina u opisu bosanskoga življa. Taj epizod inače ne stoji usamljen u dramu, nego je dio sastavni istoga, dio dělujući. Hajduci oslobodjavaju Ljubicu od otmice, a odatud proiztiču dalji slučajevi koji dram zapleću; okrom toga hajduci su duša bune

bosanske. Ova dva slučaja tvèrdo skopčavaju rečeni epizod sa ostalim dramom. Što se tiče opisa Hajduka, mislim da je taj věran i dovèršen; počinje sa gostbom a svèršuje se sa kèrvoprolitjem, protežući se kroz sve glavne čerte života njenog.

O spoljašnjoj odori drama nastojao sam da bude pristojna: jezik čisto bošnjački, slog okićen obrazima i pěsničkim cvětjem kao što je u naroda našega. Stih je gděgdě potvèrd; ali možda to svedj i ne škodi na pozornici kao pri čitanju; jer dobro i na sgodnim městima izvedena tvèrdoća stiha razbija dosadno jednoglasje istih, i uvodi u armoniu ugodnu razliku.

U razsudjivanju ovoga drama jesam samo stranu karakterah obširno pregledao, ostavljajući da u dramima budućim istom obširnosti pregledam i druge dramoslovne strane. Tako ću malo po malo iskazati sve misli svoje o ovoj struki književstva, i moju o njoj osnovu kompletirati, a to mimogredom naměrom da dadem razlog o svojim proizvodima, a ciljom da budem od pomoći onim mladićima koji bi se osětili dramaturgii naklonjeni. Njih medjutim opominjem da se u pisanju dramah ne, pospěšuju, ako ne žele baciti u větar trud i vrěme svoje budući da je dramaturgia vèrlo težak posao, koji zahtěva zrelost godinah, dobro poznavanje ljudih i světa, osobiti za to talent, i više plastično izobraženje.

STATUT OLI ZAKONI

od

OTOKA MLJETA.

(Dubrovnik 1851.)

Statut oli Zakoni

od Universitati (obćine) Otoka od Mljeta u naški prepisani na način kako je običaj na dan današnji govoriti.

U ime gospodina našega Jezusa Isukèrsta: Ovo su knjige iliti Libro od naredbah i usganzah (običajah) od universitati od Općine od Mljeta, učinjenieh i naredjenieh za sve čeljadi od universitati i od ovoga otoka od Mljeta, měseca Setembra, godišta MCCCXLV.

Poglavište pèrvo. — Više ubojstva — List 1.

Utvèrdivamo i naredjivamo, da tkogod bi učinio ubojstvo, da ima biti pedepsan i condanan (osudjen) na smèrt ako nebi ukazo prid pravdom i provo (dokazo) vlaštito, da je to ubojstvo učinio braneći se. I ako oni, koji bi učinio ubojstvo, uteko bi, da je za svedj izagnan iz ovoga otoka od Mljeta.

Poglavište drugo. — Ranit ne na smèrt. — List. 2.

Naredjivamo i utvèrdivamo da tko bi ranio drugoga s mačem, nožem, oliti s drugiem gvozdjem, s kamenom oli s čem drugem, i okèrvavio ga, koji ranjen nebi umro; da ti koji bi ga ranio da ima platit svaki put perperah

pet za bantu (pokoru) Universitati (obćini) od Mljeta, i da ima platit spenzu (trošak) od lěka onomu, koji bi bio od njega ranjen sa svom štetom koju bi mu uzrokovao s tom ranom. A tko bi ranio drugoga s pestim ili s rukom u obraz i isteklo bi mu kèrvi iz nosa da ima platiti Universitati (obćini) ončas perperu jednu.

Poglavište treće. — Još tko bi ranio s rukom. — L. 2.

Još tko bi ranio drugoga s rukami oli s pestim, oli štapom oli s kamenom, i nebi ga okèrvavio, i tko bi izpotezo drugoga za kose, da ima platit perperu jednu g. 6. za bantu (pokoru) svaki put.

Poglavište četvèrto. — Od psovakah s rěčima. — L. 2.

Naredjivamo i utvèrdivamo da tko god bi izapsovo drugoga, ako bi oni koji je izapsovan mučo, da tad oni koji ga je izapsovo ima platiti g. — 6. za bantu (pokoru) Ako bi pako oni koji je izapsovan odgovorio s psovkom, tad da oba dva jednako imadu platit g. — 6.

Poglavište peto. — Od psovakah oficalima (činovnicima). — List. 2.

Još tko bi reko psovku ikomugod oficalu (činovniku) od universitati (obćine) od Mljeta da ima platiti svaki put Universitati za bantu (pokoru) perperu jednu. Ako bi ofičo počeo prie psovat drugoga da ima platit ti ofičo za bantu universitati perperu.

Poglavište šesto. — Od sile. — List 3.

Naredjivamo i utvèrdivamo da nitko neima dignut ikakvu stvar drugomu s silom ni suproć njegovom (voj)

volji. I ako bi inako učinio da ima platit za bantu (pokoru) g—6, ako oni komu je uzeta stvar s silom, došo bi se tužiti.

Poglavište sedmo. — Od lupeštine od životine — L. 3.

Naredjivamo i utvèrdivamo, ako bi tkogod po izdajstvu, oli privari kriući oli silom, digo oli ukro komugod čelja detu u ovemu otoku od Mljeta vola oli kravu oli drugo živo, jedno oli veće, i one živine dà ali proda drugomu čeljadetu, da ima platit Universitati (obćini) perperah deset za bantu (pokoru) i ima platit podpunu štetu od te životine gosparu od oneziel živinah, i osvem te bante, otac Opat s sudjama da ima slobodu i oblast istěrati i izagnati dokle mu bude drago tega lupeža iz ovega otoka od Mljeta, i to se isto razumije više lupeža sidra i od barke.

Poglavište osmo. — Još više lupeštinah. — List. 4.

Naredjivamo i utvèrdivamo, da tkogod bi ukro kojumu drago stvar komugod čeljadetu od ovoga otoka od Mljeta da ima platit za rečenu stvar četiri za jednu.

Poglavište deveto. — Od lupeštine od životine — L. 4.

Još naredjivamo da tkogod bi ukro ovcu, kozu, jaganjca, brava, škopca ili jarca, da ima platit za jednoga deset, i da ima gosparu biti věrovano po njegovom (—oj) zakletvi, što je valjala rečena živina ukradena, i da se po njegovom (—oj) stimi (proceni) ima sudit. I od toga da ima imati svoje glavno. A ostalo da ima imat Universitat (obćina) od Mljèta treći dio: a

drugi treći dio gospar od rečenieh živinah: a drugi treći dio Guardianima (stražarima) ako bi se po njima obaznala i očitovala istina od te lupeštine.

Poglavište deseto. — Od lupeštine od kravah. L. 4.

Još naredjivamo i utvèrdivamo, da ako tkogodj u rečenomu otoku od Mljeta ukro bi kojugod kravu, da ima platiti za jednu četiri; i da je svaka krava stimana (procěnjena) pp. y, osvem kad bi bila krava od jednoga godišta . . . da je stimana 6—X. I pravda od onezieh kravah da je učinjena kako je od ostale životine, kako s' e reklo odizgara.

Poglavište jedanesto. — Od lupeštine od volovah — L. 5

Još naredjivamo i utvèrdivamo, ako bi tkogod ukro jednoga vola oli veće, da ima platiti za jednoga dva. I oni vo oliti volovi da su stimani (procěnjeni) kako se zakunu gospari od rečenieh volovah. I pravda od toga da je učinjena kako s' e reklo odizgare od druge životine.

Poglavište dvanesto — Od knjigah i scriturah (pisamah) od Pèrćie i Darivanja oliti Donazionih — L. 5.

Naredjivamo i utvèrdivamo da svako čeljade koje bi prodalo oli darovalo, oli dalo u pèrćiu zemlju oli baštinu oli kuću, oli drugu stvar stabilu (stavnu) da ima učiniti onu venditu to jest prodaju oli darivanje, to jest donazion oli pèrćiu s knjigom i scriturom (pismom) od Kandjiliera. I ona vendita to jest prodaja oliti darovanje to jest donazion, oli pèrćia koja bi bila učinjena bez knjige i scriture Kandjiliera da nevalja ništa.

Poglavište trinesto. — Od pèrćiah i od sestarah — L. 5.

Naredjivamo i utvèrdivamo: tko uzima udati svoju kćer oli kćeri s pèrćiom, to jest s pèrćiom, koja bude upisana u kandjiliera, ona kći oli kceri, da nemogu drugo pitat ni iskati od očinstva oliti od Patrimonia otčina oli materina, nu da su contente (zadovoljne) i mirne od svoje pèrćie. Ako pako po smèrti otčinom ostane jedna kći, oli veće kćerih neudatie, i da bude ostalo sinovah od onoga otca, i oni sinovi nebi htěli udati onu kćer oli one kćeri, da mogu iskati za imat dio od otčinstva isto i jednako kako jedan od sinovah.

Poglavište četèrnesto. — Od udovice. — List 6.

Utvèrdivamo i naredjivamo: ako bi se tko oženio i umro bi i po smèrti muževljom hotěla bi se njegova žena udati, nemože dignut ni odněti od dobarah mèrtva muža nego onoliko koliko je doněla u pèrćiu rečenomu mužu koji je umro. I ako bi hotěla stati udovica, da uživa sva dobra rečenoga mèrtva muža, doklegod bi se opet udala.

Poglavište petnesto. — Od žene oskvèrnjene i kojom (—oj) bi bila učinjena sila. — List 6.

Naredjivamo i utvèrdivamo; ako bi tkoigod čověk učinio silu kojomgod (—ojgod) ženi u ovom otoku oliti Isoli, tkoja bi žena imala otca oli mater, i s tom njihovom kćerom učinio zlo i nepošteno dělo, ako otac i mati uztěbudu mu je dati za ženu i š njime se mogu pogoditi i accordat, da ti koji bi učinio silu i sramotu

tom (—oj) da je ima uzet za ženu, i da neima imati drugu pedepsu: I ako otac i mati od one žene nebi je hotěli dat za ženu i nebi se mogli pogoditi i accordat s oneziem koji je učinio silu i sramotu njihovom (—oj) kćeri, sva dobra koja spettaju (pripadaju mu) i koja ima po svakomu razlogu oni koji je učinio silu i sramotu, da imadu biti one žene kojom (—oj) je učinjena sila i sramota: a oni čověk da ima biti izagnan iz otoka oliti isole od Mljeta.

Poglavište šesnesto. — Od oblasti otca i matere. L. 7.

Naredjivamo i utvèrdivamo da sin oženjen ili neoženjen, živeći otac ili mati, nemože pitati ikakva děla nego s voljom i licenzom (dopuštenjem) otčinom oli materinom, kad nebi otca bilo živa kad bi otac oli mati hotěli dati dio svomu sinu oženjenu oli neoženjenu da je sin dèržan primiti oni dio: i ako je otac oli mati primili pèrćiu žene njihova sina, da su dèržani dati i assegnati (naznačiti) onu pèrćiu sinu, koga bi iztěrali iz kuće.

Poglavište sedamnesto. — Više paše od Mljeta. L. 8.

Utvèrdivamo i naredjivamo da sva paša od otoka to jest od isule od Mljeta, da je općena oliti comuna svom (—oj) čeljadi od Mljeta, osvem ako bi tkogod imo zemlju ili baštinu od svoga otčinstva ili Patrimonia usfatiganu (istrapienu) da je njegova i njegovieh eredah (naslědnikah): I da nitko nesmie u onemu Patrimoniu fatigat (trapiti) sieći dubje, oli dizati goru bez rěči i licence (dopuštenja) od gospara od onoga Patrimonia

pod pěnu (pedepsu) od šest perperah svaki put svakomu onemu koji bi suproć ovom (—oj) naredbi učinio, i da ima štetu platit kako bude stimano (procěnjeno), i platiti štetu gosparu od one Baštine oliti Patrimonia.

Poglavište osamnesto. — Da u baštinam nitko nesmie pastit. List 8.

Naredjivamo i utvèrdivamo da nitko nesmie pastiti životinu po baštinam od rečene isule (otoka) od Mljeta za nikakav razlog pod pěnu (pedepsu) od O. uj. svaki put, i da ima platit štetu gosparu od one baštine, koja šteta ima biti stimana (procěnjena) od dobrih ljudih koieh dadu sudje od Mljeta.

Poglavište devetnesto. — Da se može appellat (prizvat) Gospodinu knezu u Dubrovnik — List 9.

Naredjivamo i utvèrdivamo: da kad bi tkogod bio accusgian (obtužen) od kakve zloće pred sudje od Mljeta, da to čeljade koje bude accusgiano (obtuženo) da može appellat (prizvat) prid gospodina kneza u Dubrovnik i imat od njega pravdu više te questioni (izpita). I ta sentenza (osuda) koju učini gospodin knez od Dubrovnika da ima biti ferma (postojana) i tvèrda, i da se ima obslužiti po otcu opatu i sudjama od Mljeta. I pěna (pedepsa) ali banta (pokora) koja izide od te sentence (osude) da dodje na Universitat (obćinu) od Mljeta.

Poglavište dvadeseto. — Od plate i svèrhe od sudjah. — List 9.

Naredjivamo da oni koji budu izabrani sudje u rečenom (—oj) isoli (otoku) od Mljeta, da imadu stat u

sudjbini od jedne svetkovine svetoga Mihajla do druge: i da ima od svake sentenze (osude) svaki jednu perperu i folarah vuy, i ne veće ni od krivine ni od druge sentence ni od ikakveh drugeh dělah.

Poglaviste dvadeset i jedno. — Više svědokah. — L. 10.

Naredjivamo i utvèrdivamo da u svim questionima (razpitima) toliko od krivinah koliko od dugovah i od svieh drugieh questioni da imadu biti almeno (barem) dva dobra i podobna svědoka, a u questionima više stvari mobilieh (pomičnieh), da imadu biti ta dva svědoka assegnana (naznačena) od obe dvě bande (stranke) i onako u questioni od stvarih mobilieh da nemogu valjat svědoci.

Poglavište dvadesti i dva. — Više svědokah. — L. 10.

Još naredjivamo i utvèrdivamo, da otac za sina, ni sin za otca ni brat za brata, ni cugnado za cugnada (djever za djevera) ni tast za zeta ni zet za tasta ni pèrvi rodjak oliti bratučed za bratučeda, da nemogu svědočit ni za njih, ni suproć njima.

Poglavište dvadesti i tri. — Još više svědokah. — L. 10.

Još naredjivamo i utvèrdivamo da u niednom (—oj) stvari ni u ikakvom (—oj) questioni (razpitu) medju ljudima od Mljeta, ili oni koji su oženjeni na dvoru izvan Mljeta više baštinah od Mljeta, i svědočanstvo od Frustiera i Inostranacah da ništa neslužі.

Poglavište dvadesti i četiri. — Od prodaje od stvari stabilieh (stavnih) List 11.

Naredjivamo i utvèrdivamo da ako bi tkogod hotio prodat kuću, oli zemlju oli baštinu oli drugu stvar stabilu

(stavnu) i ako se pogodi u prezzu (cěni) s kupocom da se ima ta prodaja to jest vendita obličiti od Dvornika na Publiku (obćenom městu) u rečenom (—oj) isoli (otoku) od Mljeta. I ako ima kogod što rěti, ili se oprěčiti na onu venditu i prodaju da se ima presentat (javit) u termin (rok) od osam danah, ako bude na Mljetu, a u měsec danah ako nebude na Mljetu, kad se ta Vendita obliči. I izvan tezieh terminah (rokovah) da neima biti čuven više te vendite i prodaje. I ako se koja vendita i prodaja učini suproć ovom (—oj) naredbi da neima valjat i da ima bit učinjena po pismu i scritturi Kandjiliera.

Poglavište dvadesti i peto — Više venditah i prodajah. List 11.

Još naredjivamo i utvèrdivamo: od svieh venditah to jest prodajah i Donazioni to jest darivanjah oliti od svakoga drugoga accorda i pogodbe koje se nadju upisane u quaternu (svezki) od Universitati (obćine) od Mljeta, da su tvèrde i ferme (stanovite).

Poglavište dvadesti i šesto. — Više knjigah i pismah. List. 12.

Još naredjivamo i utvèrdivamo da sva pisma i knjige koje budu upisane po putu od popa koji bude na Mljetu da su tvèrde i sicure (vierne.)

Poglavište dvadesti i sedmo. — Više pisma od pèrćie. — List 12.

Još naredjivamo da nitko neima davati pèrćie bez pisma Kandjiliera oliti od popa od Mljeta. I tko bi su-

proć ovom (—oj) naredbi dô ikakvu pèrćiu da neima valjat ništa.

Poglavište dvadesti i osmo. — Kako se imadu činit sudje. — List 12.

Još utvèrdivamo i naredjivamo da sudje koji imadu biti učinjeni na svetoga Mihajla settembra měseca, za godište koje ima doći da budu izabrani u punu Capitulu (zboru) oni koji usparaju (se uzvide) najkoristnii i najpodobnii otcu Opatu od Mljeta: koji sudje imadu zaklet se na sveta Vandjelja, vladati i uzdèržati s statutom zakonima i s usgiancam (običajima) od Universitati (obćine) od Mljeta pravedno, bez privare na taki način da neimadu biti koristni priatelju a štetni nepriatelju bez razloga. I po temu putu da su potvèrdjeni i učinjeni svi sudje od sad unaprěda.

Poglavište dvadesti i develo. — Tko bi izapsovo ili uvrědio sudju od Mljeta. List. 13.

Utvèrdivamo i naredjivamo :da ako bi tkogod psovo ili uvrědio, ili hodio s mačem ili s drugim oružjem suproć tkomu sudji od Mljeta, i bila bi učinjena koja uvrěda rečenomu sudji pri dva dobra svědoka, hoćemo da to čeljade koji bi sakrivio u tomu da plati za bantu (pokoru) Universitati (obćini) od Mljeta perperah petnest, i da je izagnan za šes měsecah s ove isole (otoka) od Mljeta.

Poglavište tridesti. — Od baštinah to jest stabilah da se ne prodavaju iz Isule (otoka) od Mljeta. L. 13.

Utvèrdivamo i naredjivamo, da nitko od ove isule

(otoka) od Mljeta nemože prodat baštine, ni zemlje, ni baštine, ni kuće izvan isole (otoka) od Mljeta osvem oneziem koji stoju na Mljetu, i oni koji proda da nemože prodat nego samo svoim rodjacima, kako i druziem po svojom (—oj) zakletvi. Još da nemože darovat stvari stabilich (stavnih) izvan ove isole od Mljeta pod pěnu (pedepsu) od sto perperah da plati Universitati (obćini) od Mljeta oni koji bi imo stabilah.

Poglavište tridesti i jedno. — Tko bi posadio loždje više pèrćie svoje žene. — List. 14.

Utvèrdivamo i naredjivamo da tkogod bi od ove isole (otoka) od Mljeta posadio loždje oli sagradio kuću na zemlji od pèrćie svoje žene; ti, koji bi posadio loždje oli sagradio kuću da ima polovicu od svega.

Poglavište tridesti i dva. — Od venditah i prodajah od stabilah (dobarah stavnie). — List 14.

Naredjivamo i utvèrdivamo da ako tko god od ove isule (otoka) proda kojugod baštinu, oli zemlje oli kuće, ili drugo stabilo (dobro stavno) da se ima ličiti za osam danah, dokle dospědu osam danah. I kad dospie ti termin (rok) tko piati veće da je njegovo. I kad bi kojigod njegov rodjak bio izvan isule, da ima termina tri měseca za doći u isulu i sottrat (odbiti, oduzeti) tu baštinu i da je može sottrat kad bude platio rečene dinare (pěneze) onemu, koji bi je kupio u gorirečeni termin, da izgubi razlog od one baštine i da oni koji je prodo, nemože ništa veće pitat. I da oni koji je na službi gospodskom (—oj) u Dubrovniku, da

mu nije pregiudizia (uštèrba) ni štete od rečenih terminah dokle uzbude na rečenom (—oj) službi. Još . . . . da se može presentat (javit se) toliko creditur (věrovnik), to jest oni koji ima imati, koliko bližnik, rodjak, u gorirečene termine i može prikazati svoje razloge.

Poglavište tridesti i tri. — Tko bi uljezo u kuću za učiniti sramotu. — List 15.

Utvèrdivamo i naredjivamo da ako bi tkogod uljezo u tudju kuću silom kucati, oliti činiti sramotu u tom (—oj) kući, to čeljade, koje bi to učinilo da ima platiti perpere y, što je uljezo, a perpere y, za iziti; nu samo ako rečeni gospar od kuće ukaže dva dobra svědoka.

Poglavište tridesti i četiri. — Kako se imadu činiti Pudari po baštinam. — List 15.

Utvèrdivamo i naredjivamo, da kad budu učinjeni Pudari od baštinah po zemljama od ove isule (otoka) da rečeni Pudari imadu stati u rečeniem baštinam doklegod budu sasviem dotèrgane. I kad bi pudar otišo s bogom, prie nego bi bile baštine otèrgane, onu štetu koju bi bio dô gospar rečene baštine zakljinjući se rečeni gospar s svojom zakletvom, rečeni pudar da je dèržan platiti rečenu štetu rečenomu gosparu. I ako bi pudar ukazo čeljade koje bi uništilo štetu, i da je pudar oslobodjen franac (prost) i liber (slobodan) od tega.

Poglavište tridesti i peto. — Od oblasti od otca. L. 16.

Utvèrdivamo i naredjivamo da je otac gospar od svieh svoieh dobarah toliko stabileh (stavnih) koliko mo-

bilieh (pomićnieh), da može dati svoja dobra komu je njemu drago: I da ni sin i kći njegova nemogu se na ovo oprěčiti što bude učinio otac.

Poglavište tridesti i šesto. — Od svetkovine svetoga Vlaha. — List 16.

Utvèrdivamo i naredjivamo, ako je kogod dužan Universitati (občini) od Mljeta oli komu čeljadetu; za poštenje i rispet prislavnoga baruna (parca-zatočnika) branitelja i Confalona (barjaka) od grada Dubrovnika, Svetoga Vlaha mučenika Isukèrstova, hoćemo da može iziti na dvor tri dni prie a tri dni poslie njegove svetkovine od Febrara, i od Lulja kako je običaj u Dubrovniku, samo na oni koji bi bio užego, ali koga ubio oli bio izagnan i esilian da nemože iziti.

Poglaviste tridesti i sedmo. — Kako se imadu prezentat (prikazat) Testamenti (zavieti?) i u koji termin (rok) List 17.

Najpèrva za prezentat (prikazat) Testamente (zavěte) upisane, oliti . . . za znati voluntat (volju) Testatura (zavětnika?) ili Testatrice (zavětnice?), hoćemo i davamo termin (rok) od měseca danah, od kad umre ono čeljade koje bude učiniti Testamenat po pismu ali svědočanstvu u Isoli (otoku) od Mljeta. I ako Testamenat bude učinjen izvan Mljeta da je termin od jednoga měseca rodjacima rečenoga testamenta oli svědočit davajući razlog na Mljetu.

Poglavište trideseti i osmo. — Da žena udata nemože učiniti Testamenta osvem od četvèrtoga svoje pèrćie.

Još utvèrdivamo i naredjivamo da žena udata koja ima Erede (naslědnike) nemože učiniti Testamenta nego samo od četvèrtoga děla da imadu ostati Eredu. I kad nebi imala Ereda i imala siromaka muža, braće, neputa od braće (bratića, sinovca) i sèstarah neudatieh, da može učiniti Testamenat od polovice od svoje pèrćie, a druga polovica da ide ocu, ako uzima oca; i ako nebi imala oca ni matere, a pèrćia izišla od dobarah matere da dodje materi: i ako neuzima žive matere a uzima braće, njima pro rata (po dělu): i ako neuzima braće i imala bi sestarah neudanieh, da ide sestrama neudaniem i kad nebi imala sestarah neudanieh i imala neputah od brata, da dodje njima pro rata. Nu ako nebi imala ni oca, ni matere, braće, sestarah neudanieh, ni neputah od braće, tad da ta žena može narediti i učiniti Testamenat od svoje pèrćie kakogod njome (joj) bude drago i usparabude (uzvidi se).

Poglavište trideseti i develo. — Više dětića, děvojke oliti sluge. — List 18.

Još naredjivamo da nitko nesmie primiti dětića oli děvojku, to jest sluge u kuću bez licenze (dopusta) gosparove: odgovaramo da stoji dobro ova naredba da se neimadu primati u kuću tudji dětići oli děvojke to jest sluge muški oli ženske koji bi bili izvikani oli utekli od gospara. I tko bi ih primio a neočitovo gosparu u termin (rok) od četiri dni da ima platiti bantu (pokoru) pet perperah, i štetu učinjenu gosparu po njegovom

(—oj) zakletvi. I tko bi ga ponuko i naučio oli odveo izvan isole (otoka) da ima platit peset perperah, i kad se nebi mogo odkupit, da izgubi desnu nogu i da se to neima uduljit.

Poglavište četresti.— Od osěčenja od nosa. L. 19.

Utvèrdivamo i naredjivamo da tkogod bi osěko drugomu nos da plati universitati od Mljeta perperah peset i da izgubi svoj nos.

Poglavište četresti i jedno. — Tko bi iskubo drugomu bradu. — List 19.

Utvèrdivamo i naredjivamo da tkogod bi iskubô tkomu bradu u jedu oli od zle volje nahodeći se dva dobra svědoka da plati Universitati (občini) od Mljeta perperah pet i da stoji u kladam danah uy i da nemože biti pušten iz kladah nego po većemu dělu od sudjah.

Poglavište četresti i dva. — Da sudja reče tkomu psovke. — List 20.

Utvèrdivamo i naredjivamo da svaki sudja sědeći na městu od Pravde, da ima činiti pravednu pravdu, toliko priatelju koliko nepriatelju, i ako bi tkogod od sudjah digô se s města od pravde i reko tkomugod kakvu vikaniu oli psovku, hoćemo da plati perperah dvadesti i pet i da veće ono godište nije sudja.

Poglavište četresti i tri. — Tko bi sěko dubje ili iložđje. — List. 20.

Još tko bi sěko dubove po zemljami oli loždje i

obaznalo bi se po dva dobra svědoka da ima platit za svaki put pet perpera i refat (naknaditi) gosparu svoju štetu, i ako bi usěko u zemljami vlastitih gosparah dub divji, da ima platit bante (pokore) perperah dvadesti i pet i platiti štetu gosparu od dubja.

Poglavište četresti i četvèrto. — Više lupeštine od voća. — List 20.

Hoćemo i naredjivamo da tkogod bi uzeo tudje voće da ima platiti universitati (obćini) od Mljeta perpera y za svaki dub od voća i platiti štetu gosparu po stimi (procěni) od stimaturah (procěniteljah) od Universitati od Mljeta.

Poglavište četresti i peto. — Više guardianah (stražarah) kako imadu biti izabrani. — List 21.

Još potvèrdivamo i uredjivamo, da imadu biti izabrani od sudjah od Mljeta guardiana (stražara) uy, koji imadu biti dovedeni na zakletvu da imadu imati pomnju više lupeštinah i svakih zloćah i krivinah pravedno i bez privare. I ako koje čeljade bude se našlo u kojom (oj) krivini da jeončas dèržan accusciat (obtužit) ono čeljade koje bude sakrivilo, oli jednoga oli veće, sudjami. I da ima biti věrovano, svim guardianima u jedno, koji guardiani imadu imati jednoga kapetana, koji bude izabran od sudjah. I ako tkogod od guardiana nadje se u krivom (—oj) zakletvi, hoćemo da plati universitati (občini) od Mljeta perperah deset, i . . . . . od offizia (čina-službe) i da mu nije věrovano ništa.

Poglavište četresti i šesto. — Još tko bi nosio oruže po selu. — List 22.

Utvèrdjivamo i da nitko od Kaludjerah od Mljeta ni pop od sela, nemože nosit oruža, ni mača, ni noža uza se u selu oli po kućam; ni da ide u noći po selu; i ako se tko nadje da plati Universitati (občini) od Mljeta perperah pet i da izgubi svoje oruže.

Poglavište četresti i sedmo. — Više borah. — List 22.

Još hoćemo i naredjivamo da koigod Frustier inostranac koji bi došo sěći bore u ovom (—oj) isoli (otoku) od Mljeta bez licenze (dopusta) od sudjah, da Patrun (gospodar) izgubi svoju barku (ladju) i da plati Universitati (obćini) od Mljeta perpera deset i svaki od mornarah perperah pet, za svaki put kad se nadje.

Poglavište četresti i osmo. — Više baštinah. List 22.

Još tko ima baštine i ima zemlje neusfatigane (neistrapjene) više baštine, i hotio bih usfatigat (istrapit) gospar od baštine, hoćemo da (su) sve one zemlje gospara od baštinah do vèrha, i da ih nitko nemože nigda izvaditi iz njegovieh rukah.

Poglavište četresti i deveto. Da nitko nemože pastiti životinu iz defuori (izvana), to jest koja nije od Mljeta. List 23.

Utvèrdivamo i naredjivamo da odsad u naprěda nikakvo čeljade od isule (otoka) od Mljeta da neima smionstva dèržati životinu nikakva Frustiera (inostranca)

pod pěnu (pedepsu) od dvadesti i pet perperah universitati (občini) od Mljeta.

Poglavište peset. — Više stimaturah (procěniteljah) List 23.

Još hoćemo da stimaturi (procěnitelji) od baštinah i zemaljah, tko otide stimat (procěnit) štetu više zemlje da mu je věrovano sasvim, i ti koji bi učinio zlo oliti štetu, da rečeni stimaturi mogu mu dignut dobar zaklad u kući, i kad bi im zatvorio vrata od kuće, da stimaturi mogu razbit vrata i uzėt dobar zaklad u kući i da rečene stimature, i plati gosparu stimu (procěnu) toliko koliko je stimano, i tako se ima platiti stimatur za njegovu porzion (dio) i trud i ne veće.

Poglavište peset i jedno. — Od službe i poštenja Manastiru. — List 23.

Utvèrdivamo i naredjivamo da nitko neima smionstva pastiti životinu po zemljami od Manastira, ni po šcoglima (grebenima) od rečenoga manastira, bez licence (dopusta) oca opata, oli od njegova procuratura (pomoćnika). I tko bi paso da plati Universitati od Mljeta svaki put perperu i da plati štetu kako bude stimano (procěnjeno.)

Poglavište peset i dva. — Više accusciatura (obtužitelja) koji bi accusso (obtužio). — List 24

Još kojemudrago čeljade, oli muško oli žensko accuscialo (obtužilo) bi drugoga nepravedno, i nebi mu provalo (dokazalo) s dva dobra svědoka, oni koji bi

accuscian i nebi mu bila provana i ukazana istina, da accusator (obtužitelj) podnese svu pokoru i štetu i da stoji u kladam četiri dni i ne veće.

Poglavište peset i tri. — Da se nemogu oblegavat (obvežívat) stvari stabile (stavne) ni da valja sentenca (osuda) oca Opata bez sudjijah. — L. 24.

Utvèrdivamo i naredjivamo da nitko od isole (otoka) od Mljeta, oli tkoji stoji na Mljetu da nemože oblegat (obvezat, zadužit) stvari stabile (stavne) i mobile (pomične) u isoli od Mljeta, ni kad bi bili sami sudjie contenti (zadovoljni); nego samo što učini otac Opat s skupštinom oliti congregazioni s voluntatim (voljom) od svieh, i svim Kaludjerima i da su svi d'accordo (u suglasju) I kad bi se našlo da otac Opat da sentencu (osudu) bez sudjah od isole, koji su svako godište imenovani rečeni sudje, i jošter sa svom skupštinom oliti congregazioni, veliki i mali, inako ta sentenza da nevalja ništa. I tko bì učinio suproć ovomu, da ima platit universitati (občini) od Mljeta perperah peset i da je isćeran izvan Mljeta za šest měsecah i oni obleg (zavez-zapis) od onoga čeljadeta da nevalja ništa.

Poglavište peset i četiri. — Da nijedan sudja sam nemože puštit nitkoga iz tamnice. — List 25.

Utvèrdivamo i naredjivamo da nijedan sudja sam, bez većega děla od rečenih sudjah nemože puštit koga iz tamnice ni kladah; pod pěnu (pedepsu) od dvadesti pet perperah.

Poglavište peset i pet. — Više stvari koje se nahodu u moru. — List. 25.

Utvèrdivamo i naredjivamo, da tkogod bi našo u moru gdje pluta kojamu drago stvar s bande (strane) od Manastira našega, da ima ončas očitovat rečenomu Manastiru, i tko bi našo, da ima imat polovicu od stvari koju nadje a druga polovica Manastiru i tko bi negô (nijekô), da sve ide rečenomu manastiru i da ima platit gospodi u Dubrovnik dvadesti i pet perperah.

Poglavište peset i šest. — Još više stvari koje se nahodu u moru. — List 26.

Još hoćemo da ako tkogod našo bi koju stvar gdje pluta i počinjući od Glogovca do Rope da se dà cèrkvi svetoga Pankracia četvèrti dio od svake stvari koja se nadje i tko nebi donio i prikazo dio rečenom (—oj) cèrkvi da izgubi polovicu.

Poglavište peset i sedam. Da se nemogu pastit jarci. List 26.

Utvèrdivamo i naredjivamo da nitko nemože pastit na isoli (otoku) velikom (—oj) jarce ni koze, više od sto glavah, svaki koji ima svoju životinu; i da su dva brata nerazděljena, mogu pastit od svoje životine stotinu i ne veće, a od ostale životine, to jest ovacah i bravah koliko hoće, pod pěnu (pedepsu) od deset perperah universitati (občini) od Mljeta i da izgubi gorerečeni avanac (suvišak) to jest od stotine. I od svake stotine od rečenieh jaracah oliti kozah, da se da Universitati jedno, kad bude od potrěbe za službe Universitati svako godište.

Poglavište peset i osam. — Od starieh usciancah (običaja). — List 27.

Još hoćemo i utvèrdjivamo da . . . . . da od lupeštinah na staru usciancu (običaj) da su utvèrdjene za svedj od svake lupeštine.

Poglavište peset i devet. — Od sudjah od Žare. L. 27.

Još hoćemo da sudje od Žare od vèrh-Mljeta nemogu suditi veće od G. — VJ.

Poglavište šeset. — Od paše u žitu. — List 27.

Utvèrdivamo i naredivamo da svaki gospar od svoga žita, može uhititi u svomu žitu, ako bi po njemu pasli do dvoje ili troje živo, i ubiti ih, i doněti rečeno živo prikazati sudjama od Mljeta, i da imadu rečeni sudje polovicu od mesa od životine a drugu polovicu gosparu od žita, i još da ima platiti štetu gospar od životine po stimi (proceni) kako bude stimano (procěnjeno).

Poglavište šeset i jedno. — Od prodaje od životine. List 28.

Još hoćemo da svako čeljade može kupiti živoga na Mljetu, i da to čeljade ne nadje gospara od životine koji bi mu prodo, da rečeni može uzet jedno i ne veće, i ostavit mu za rečeno živo G. VJ. i da uzme bez kupit, da ima rečeno čeljade platit perperah šes.

Poglavište šeset i dva. — Više stvarih koje se nahodu u moru. — List 28.

Utvèrdivamo i naredjivamo da svaka stvar koja se

nadje u moru od Križicah do porta (luke) od Sovre, a od Sovre do Kamare, a od Kamare do Glogovce od Blata, a od Glogovce do Rope da se da četvèrti dio svetomu Pankraciu i tko nebi dao, da izgubi polovicu od svake stvari. I da se tako isto ima obsluživat kad bi se razbio koji brod.

Poglavište šeset i tri. — Više měrah i pisah (tegah) List 29.

Još hoćemo i naredivamo da svak koji bi prodavo sir oli meso da ima dèržati měru, kantarić etc. od litarah jedanaest manje dvě unče, a litru od trinest unačah od dobre měre i pisa (tega); i tko nebi ovo obslužio da plati Universitati (občini) od Mljeta Y XXX i tko bi ga accusgio (obtužio) da ima polovicu od bante (pokore) i da mu je věrovano.

Poglavište šeset i četiri. — Od měrah od vina. L. 29.

Još hoćemo i naredivamo da tkogod bi prodavo vino da ima imati staru měru od Mljeta i druge měre za razlog, i tko nebi ovo obslužio da ima platiti bante (pokore) P. XXX i tko bi ga accusgio (obtužio) da ima polovicu od bante a drugu polovicu universitati od Mljeta.

Poglavište šeset i pet. — Od privare i tko bi prigovorio oli desvio tudju slugu iz kuće bez licenze (dopusta) svoga gospara. List 29.

Još hoćemo i naredivamo da nitko nesmije desviat, prigovorit ni privariti slugu iz kuće svoga gospara oliti gospodje svoje izvan kuće toliko mužki koliko ženska

i odvestit je u kuću svoju, oli u goru, oli u selo. Da oni koji bi uteko oli bio prigovoren i desvian da je frustan (izšibikan) po svemu selu od Babinapolja, i oni koji bi ga primio oli dôbi mu nauk, da plati universitati (občini) perperah dvadesti i pet, i tko bi ga accusgio (obtužio) da ima polovicu a drugu polovicu rečenom (—oj) Universitati, i da mu se ima věrovat ako se po njegovom (—oj) accusgi (tužbi) moglo bi iznaći istina, i tko nebi imo odkle platit da stoji četiri dni u tamníci i da je izagnan za godište iz isole (otoka) od Mljeta.

Poglavište šeset i šest. Više prodaje od mesa. L. 30.

Utvèrdivamo i naredivamo da nitko nesmie inako prodavat meso nego na litru od unačah osamnest; pèrvo, meso govedje šest folarah (?) litru: meso kozje, pet folarah: i meso bravje i ovčje pet folarah: meso od jarca i škopca šest folarah: meso castradinu, pastèrvu, osam folarah: i ako bi tkogod učinio suproć ovom (oj) naredbi da ima platiti Universitati od Mljeta pet perperah, polovicu Universitati (občini) a drugu polovicu monastiru, i tko bi accusgio (obtužio) da ima platiti četvèrti dio i da mu ima biti věrovano.

Poglavište šeset i sedam. — Više prodaje od vina. — List 31.

Utvèrdivamo i naredivamo da svak na Mljetu nemože prodavat vino na tovjerni (kèrčmi) veće od XXX to jest tèrčier, folarah petnest i ne veće; i tko nebi ovo obslužio i bio accusgian (obtužen) tověrnar (kèrčmar) da ima platit Universitati (občini) od Mljeta perperah pet za

bantu (pokoru) i tko bi ga accusgio da mu je věrovano i da ima polovicu od rečene bante i tko bi ga kupio da plati i on perperah pet.

Poglavišle šeset i osam. — Više sira. — List 31.

Utvèrdivamo i naredivamo da nitko nesmie prodavat sir izvan isole od Mljeta pod pěnu od pet perperah, polovica gospodi u Dubrovnik, a druga polovica onomu koji bi ga accusgio i da mu je věrovano, i da nemogu prodavat nego po tri dnara litru od dvanes unačah.

PĚSMICE*)

Meda (Orsata) Počića.

*) Pěsme: Duh Stepe od Zaleskoga, Klevetnica Rusie od Puškina, Kozačka i Pospěšimo se od Berangera, koje se nalaze na svèršetku drugoga svezka Dubrovnika prevedene su iz dotičnih jezikah od g. M. Počića; koje smo dužni ovdě izpověditi, počem mu je ondě kroz moju udaljenost od Zagreba a neopaznost slovoslagatelja ime izostavljeno bilo. *Urednik.*

XVIII. (*)

Kad bi svaka svěća s' udunula
 Za mene bi ona sama bděla;
 I da bi joj želja joh! minula
 Ovaj mi je tobolac tad plela.

Cèrljenu je svilu unj usnula
 Da plam kaže kojim je gorěla;
 A po svili, jadna, je razsula
 Od žalosti silu zlatnih strěla'

Ah koli je na tobocu granah
 Toliko je u sèrcu joj ranah;
 Koliko je u tobocu žicah

U duši mi tol je bolesticah;
 Koliko je po tobocu uzah
 Toliko nam u očima suzah.

XIX.

S bogom ostaj, moja dušo lěpa,
 S bogom za svedj o ljubavi moja,
 Na razstanku sèrce mi se cěpa
 Ali šta ću? samo se razdvója.

*) Za pèrve XVII pěsmicah, vidji: — Talianke od Orsata Počića. U Zagrebu 1849. Bèrzotiskom nar. tisk. Dr. Ljud. Gaja.

Sad evo me još jedanput slěpa,
Sve mi světlost bjaše ljubav tvoja
Ta j' imala bit do smèrti krěpa,
Al glè pada kô uvehla vojah.

Zaman tražiš po dnu sèrca svoga
Nebil iskra koja još gorěla
Zaman, zaman, niedna neostaje.

Ah moj Bože! jel to s suda tvoga
Đa na světu ništa nije cěla,
Da što 'e lěpo tako malo traje?

XX.

S tobom prodje moje sreće dio,
Al ni rěči za to od prikora,
Zašto bi te tužnu ja korio
Kad što biva sve to biti mora?

Niesam li se silom udomijo
U sred sitnih sèrca ti zastora'
Nisam li ti silom ojadio
Još u cvětu život do umora?

Niesu li nam ti sastanci bili
Više od tuge negol' od pokoja,
Više suzah no cělovah siti?

Pa i prikor da te moj ucvili?
Oh ne nigda, draga dušo moja!
Ja ti neznam nego zahvaliti.

XXI.

Hvala t' na tom što s' u sèrcu momu
Kô te vidjoh, nadu probudila
Da bî mi se duša sukobila
S rodnom dušom na světu ovomu.

Hvala t' na tom što si u tamnomu
Životu mi světlost zapalila,
I samnom se tako posestrila
Da u duhu živjahmo jednomu.

Hvala t' na tom što si cělo blago
Od milinah gorućih i tajnih
Razzasula na sèrce mi nago.

A napokon i na tom ti hvala
Što m' ostaješ svedjer spomen sjajni,
Da njim těšim doba sva ostala.

XXII.

Kada neće da me ljubi mlada
Ljubit će me od gorice vila,
Primit će me u sred zlatna krila,
Sred dragoćah věčnih i nasladah.

I gdě milost sa stvorenjem vlada
Odnět će me preko světa běla,
Tamo kolo igra družba mila
A njih mladih puna jest hiljada.

Na svakoj je haljinica lahka,
Na větar se svaka tu naslanja,
A po dahu lete čudne pěsni,

Pomamljena svaka od njih běsni,
Da s' nasiti igre i plesanja
Kad prolazi smije mi se svaka.

XXIII.

Jedna biaše dikla ponosita,
Kano da je carskog od plemena
A lěpote i oběsti sita
Tèrčala je skutcem do koljena.

Druga tiho pušta běžat lita
I sve čeka srěćnija vrěmena,
Čeka ljubav da joj poda svita
A njojzi je s zibke posvetjena,

Treća drobna tica prepelica
Ubila bi konja i junaka
Bèrziem krilom dugih trepavica'.

Ova sitno vranu kosu plete
Oslobadja ona je od traka,
A ta s lulja kô nevino děte.

XXIV.

Samovoljniem duše gospodarom
U sèrce te biah usadijo
Leljo bože, i to sèrce tijo
Ponošaše svoim se čuvarom.

A da svět te neotruje parom
  Pomnjivo te biah ogradijo,
  Uzvišenim mislim uzgojijo,
  I čućenstva' plemenitih čarom.

Od svih dělah, od svieh moih trudah
  Ti provodič bijaše jedini
  Od gamića' svieh i požudah;

I ti samcat mladost mi obrani
  Da ne zadje ljudskoj po taštini
  Eli, eli lama sabaktani?

XXV.

Kad oblaci po nebu se mrače
  Gromovi se ore izza gore,
  Uzavire iz ponorah more
  A iz zemlje ko pomamom skače.

Kad još borba medj ljudih se zače
  I topovi šalju razgovore
  Svi varoši u plamenih gore
  A nit otca pozna tko nit breće.

Kad od boja ljudih i prirode
  Već ja čujem strahoćne glasove
  Da do mene sve bliže uzhode.

Tad, da duša nebi se sad razsula,
  Ja zagrabim gusle javorove
  Novi David těšim svog Saula.

XXVI.

Šta je život? lěpa něka nada
Uživanja božijega světa
Časti, ljubve, slave, blagih lěta'
Koja hoće da te smami mlada.

Šta je život? spomena nerada
Někog čara, někog amaneta
Někih časa' ubožanja sveta
Koje niesi okusijo kada.

Šta je život? časovno primirje
Izmedj silah borećieh prirode
Cvěće zemno, nebesko ljepirje.

Šta je život? jen odušak ubah
Koiem svět s dobre i s zle sgode
Vraća Bogu osnovni mu uzdah!

XXVII.

Čas za časom, dan za danom leti
Ustopce nam vrěme lěta krade
Tak' i meni god već trideseti
I šnjim konac mladosti nastade.

S bogom dakle, o časovi sveti
Uzhićenja věre i nade,
Prostodušnog sèrce čisti světi.
S Bogom za svedj, s bogom za svedj mlade.

Ali zbilja! priatelji mili,
Tot' smo cělu čašu već ispili?
Da jeli vam osladila usta?

Kako, kako? to je sva ta tuga
Za kôj tuži toli starost pusta?
Oto samo? zbilja? uh! uh! ruga!

XXVIII.

Neće golub da se druži sa sokolovima,
Niti gavran da začine sa slavičim pieti,
Ide gèrle sa gèrlicam, oro s orlovima
Svaka tica svome jatu pospěšna doleti.

I živine raznobrazne koje zemlja hrani
Na razgovor i na korist slobodnieh ljudi'
Svaka svoju zna torinu gdě su 'oj druzi zbrani.
Sam ja čověk svoj dom neznam, a tražim ga svudi.

Eto mladost više stratih idući po světu,
Dobro i zlo razabiruć milo i nemilo,
Kako ide drobna pčela po mirisnom cvětu,
Nebil mi se da ga nadjem djegodj dogodilo.

Jaka ne bi da me dèrži zemlja zlamenita
Roditeljah ko'a mi dade i svoj jezik liepi
Gdjeno zveči po dolinam gusla romonita
I šareno gdje oružje nosi narod krěpi.

Italija slavna mati světlih uspomena'
U čarovno svoje krilo zaman mene primi,
Tamo svaka kuća dvor je, svetnja svaka stěna
Svaki grad se bliži nebu turnjam visocimi.

Tam stupovi staredavni krase zemlju svudi,
Tam kipovi žive slike, svud ti duh uznose,

Tamo sve je veličajno osim ljudske ćudi
Samsonu je Santofizio postrignulo kose.

Vidjoh Francju pomamljenu, ludu ko děvojku,
Koja svagdan měnja ljubav, zakon i zanata,
I Angliju bezbědjenu morskom na otoku
Lava sèrdnog napèrćena sa tovarom zlata.

Vidjoh Něměku babetinu padnutieh zubi'
Koj' ljubimac Mefistofel sve nauke šalje,
Pa mi svakrat u dno sèrca něki glas zatrubi
Neoprěčnom zapověđi: dalje běži, dalje.

Sada kud ću? hoćul' iskat svoju domovinu
Gdjeno ljudi u kožuham živu saširveni,
Pod zemljom si staje dúbe, u sred lěta stinu,
S medjedima boreći se na vodah ledeni'?

Il ću poći gdjeno lěpi cavte džulistani
Gdje děvojke na stotine hrane u polaji,
Cvět lěpote da ih ni zrak nevidi sunčani,
Na razgovor jedinomu starcu Padišaji?

Il ću jezdit na hèrbetu ogromnog gamila
Po pustinji, preko carstva bèrzieh Numidah
Da namirim svoju žedju svetom vodom Nila,
Da počinem izpod hlada věčnieh Piramidah?

Il sve zaman, makar da bi krug obijo světa,
Izpitao svaku goru i svaku dolinu,
Istrudijo od mladosti do starieh lěta'
Neću nigdě brižan naći sebi domovinu?

Zašto, zašto? u čemu li ja sagrěših tako?
Dali nije moja narav kako svaka druga
Kad ostalim gdě je dobro meni je opako,
A ostalim što je radost meni je poruga?

Ja najvolim pokraj mora sidjet u samoći
Slušat žamor od valovah kako žale liže,
Razgledivat měsečinu jasnu o ponoći,
I rumenu čekat zoru da se s bèrda diže;

Ja najvolim šušnju lišća izpod toplog daha,
I razigraj od oblakah po nebeskom pasu,
Bělo krilo labudovo da po vodi maha;
Zlatno gèrlo slavuljevo u milosnom času;

Tada stopèrv iz sèrca mi svaka žalost pane,
Tad mi kèrv se po žilama razlěva goruća,
Tad u družtvu s duhovima koji svět brane,
Moja duša k srodnom jatu polet svoj upuća.

UZKÈRSNUTJE.

Luka Svilović

preveo s talianskoga *)

*) Hvala gosp. Sviloviću, mojemu vèrlomu sugradjaninu, kòji nam je ovu lěpu pěsmu Manzonievu točno i razgovetno preveo. On i Vodopić to su dva nova obdělatelja književnosti što se pojaviše ove godine u Dubrovniku; kao što se pojaviše lani Franasović i Gjuro Ban. Ja molim njih da mi i na dalje ne odreknu svoje sudělovanje; a mnoge druge Dubrovčane koji se književnosti slavjanskom zanimaju da pristupe u kolo naše. Samo nemojmo se svi na pěsničtvo odavati; osobitu pomnju valja da obratimo na prostoslovje, koje nam je prekonuždno.

On uzkèrsnu: kako smèrti
Pljen je mogo pregrabiti,
Kako paklu vrata stèrti,
Kako izbavljen opet biti,
On kog tudja vlast osvoji?
Ja se onim kunem koji
Izmedj' mèrtvih digne njeg'

Da uzkèrsnu. Tělo sveto
Već u platnu ne počiva:
On uzkèrsnu: mramorni eto
Pokraj pustog groba siva
Pokrov skoro prevraćeni:
Kano vitez opiveni
Probudi se gospodin.

Na pol puta u dubravi
Janko putnik kad počine,
I oćuti list na glavi
Ter ga jednim stresom skine;
List usahli koji s grane
Odtèrgnuv se svoje pane
I lagahno stade nanj;

Tak sa šupljeg groba odrine
Težki mramor Vitez ovi
Iz tmušave kad doline
Povrativ se Duh njegovi
Božanstvenom kipu koj'
Tu šutaše reče: *oj,*
Ustaj, evo s tobom sam.

Što 'no muklo progovori
Upokojeni Izrael?
Nut! gospodin vrata otvori.
Nut! gospodin, Emanuel!
O čekajuć zadrěmljeni,
Već nijeste progonjeni,
Jest, on to je, spasitelj.

Prie njega koj' bi umèrli
Na nebesa mogo uziti?
Sadje u pako vitez vèrli,
Sveti otci, vas izniti:
Starog doba on je želja;
Ustrašitelj nepriatelja,
Obećani dobitnik.

Svevidećim Prorocima
Nam' došastje koji kažu,
Ko što pomnim sinovima
Otci prošlost svu razlažu,
Prikaza se sunce ovo;
I kroz njino sveto slovo
Obećà ga světu Bog

Kada Agej i Izaija
Cěloj zemlji jemstvo daše
Da će jednom doć Mesija;
Kad potanko prebrajaše
Sve i dneve i godine
Kê još sunce ne obsine
Vas obuzet Daniel. —

Biaše zora: Mandalěna
S drugam svojim sva u plaču
Lelekaše oko Ubjena:
Kad iznenad sav se začu
Uzdèrhtati brěg Siona;
Ter od straha straža usiona
Polumèrtva padne tu.

Pak se mladić inostrani
Zaustavi vèrh grobnice:
Bješe mu obraz zrak sunčani,
Sněg na njemu haljinice:
Pitajućoj žalostnici
Odgovori blag u slici:
On uzkèrsnu; ovdje nij!

Prosto ruho i ljubice
Taj šar tmasti odbacite,
O Misnici; naramnice
Na vrat běle prebacite;
Na velike svečanosti
Izidite, u světlosti
Uzkèrsnuvšeg navěstit.

S oltara se klik razlěga:
Oj raduj se, diko žena';
Bog uzkèrsnu, Bog kojega
Ti nosjaše uputjena;
On uzkèrsnu, kô što reče:
Moli za nas, jer tvoje će
Molbe pred njim zakon bìt.

Braće, danas svetkovina
O radosti samo veli;
Danaske je svud gostbina;
Danaske se svak veseli;
Njedna mati ne zaněće
Děci svojoj da oděće
Najkrasnije danas dà.

Bogat gostbu nek ukroti,
A stol svaki dar uzima:
Nek se blago dá siroti
Koje gordim oběđima
Bogatašah obuzme se:
Štedre ruke nek pruže se,
Da 'e veseo vazam svim'.

Razkošenja' nečistije'
Čak nam vika i buria;
Tom veselju města nije,
Pravednima jer ne pria;
Već nek ono tiho bude,
Sveto, rajsko, . . . nek razblude
Došaste nam bude znak.

Oh blaženi! lěpše njima
Sunce iztiče dana' sveti':
Nu šta bit će s bezumnima
Odišavšim niz put kleti
Koji na grěh i smèrt vodi? . .
Ko se uzda u Gospodi
S gospodom će uzkèrsnut.

TRI ROMANZE.

Od

MATIJE BANA.

I.

Sèrbjanin i Sèrbjanka.

1. Odlazak.

Dunajem i Savom
Poletio boja
Strahoviti jek;
Dva ustaše puka
Jedan na drugoga,
Nov na stari věk.

Kroz Šumadiu njinog
Sudara prozuji
Bèrz ko munja glas;
Sèrbjan ču ga, plamom
Živim plane, skoči
Na noge taj čas.

Gledala ga mlada
Ljuba ter u licu
Poblědi ko smèrt;
I k oružju tèrčeć,
„Ah prě mèrtvu, vikne,
Hotěj mene stèrt'!“

„Zalud, ljubo moja,
Nije men pokoja
Do koljena tvog
Kada Madjar kolje,
I hoće da satre
Sèrba brata mog.“

To izrekne, světlu
Pušku o rame oběsi,
Turi nož za pas;
Pak u blědo čelo
Poljubiv je, krene
K rěci smućen vas.

Pokraj rěke sina
U naručje digne
I zavapi oj,
Ako ja poginem
Kad dorasteš, sinko,
Osveti me moj.

Pak suzu otre dlanom
I u čunac skoči
Koj' ode kô strïl . . .
Sbogom, dome otčini!
Sbogom, zemljo mila,
Gdě sam se rodil!

2. Ratovanje.

Rat užasno bukti:
Sela i gradovi
Padaju u prah;
Svud je divja jarost,
Svud je tužan lelek,
Svud je smèrtni strah.

Gdě god Sèrbljan udre.
Tu potokom teče
Čověčija kèrv;
Pred njime sve pada;
Pred njime je Madjar
Naj-jači kô cèrv.

Nu jako i slabo
Sve to bez obzira
On meće pod mač;
Kao što pod nikim
Ne uzmiče, ničii
Ne sluša ni plač.

Samo kad na mater
Naidje, koja mu
Viče užasom: stoj!
Stoj za Boga! život!
Mojoj děci štedi,
A et uzmi moj!

Tad milostiv ruku
Ubojničku uztegne,
I prodje napréd;
Jer u bolnom sèrdcu
Spomen ljube i sina
Ponovi mu vrěd.

Nu taj spomen nježni
Milost ta od časka
Duže netraje;
Kô što světla munja
Preko cèrna neba
Sěkne i nestaje;

Ter on dalje sèrće,
I kò prie sěče,
Strašan ubojnik;
Ako i pade medju
Hrabrima će njegov
Biti spomenik.

3. Čekanje.

Dan za danom teče,
Měsec za měsecom,
  Proteče jih šest;
Mlada Sèrbijanka
Svak' dan, svaki měsec
  To brižnija jest.

Od jutra do mraka
Čeka, a od mraka
  Do biela dna,
Ali nit dolazi
Dragi vojin, nit mu
  Kogod traga zna.

Ako lugom junak
Zapěva, ako prodje
  Mimo kuće konj,
Ona leti sèrcem
Dèrhćućim na prozor,
  Misleć: to je on.

Al tudj ono junak
Lugom pěva, dalje
  Konjic prolazi;
Ter se očajana
Ona k zibci vraća
  Gdě joj sinčić spi.

Tu pazeći gděno
Budi se, i sladko
  Osměhuje njoj,
Od turobnih misli'
Jadnoj majci mrazan
  Čelo obléva znoj.

„O žalostno děte,
Tvom osměhu, veli,
  Skoro bit će kraj;
Skoro i bez majke
Ostati ćeš ljuto
  Sirotinče, vaj!“

Ne plači ne plači,
Jadnice, nad skorom
  Sudbom sina tvog;
Biva jedan otac
Siročadi, taj je
  Na nebesma bog.

---

4. Povratak.

Jedan dan se sunce
Dizalo veselo
Nad Šumadiom;
A k Dunaju majka
Išla je polmèrtva
Tihim korakom.

Niz Dunaj je dugo
Gledala, na svèrhu
Ugledala gdě
Jedna čověčija
Pluta glava i kano
Da plovi put nje.

Sèrdce već u grudma
Ne kuca, na ustnam
Smèrznut stade duh;
A sunce, da ne bi
Viděla, u oblak
Jurne u taj mah.

I ploveći mèrtva
Glava jur doplovi,
A tad jedan val,
Zažamoriv tužno,
Pred njene je noge
Izbaci na žal.

Hèrlo je za koce
Ona shvati, i samo
Što pogleda — vaj!
Vikne, pak ko munjom
Udarena, s njom se
Svali u Dunaj;

A val reć-bi sgrožen
Bèrzo od tog odstupi
Kraja zlodesnog,
Odnoseći mèrtvu
Ljubu koja gèrli
Glavu druga svog.

II.

Jelka.

Mlada Jelka ljubi Janču
Kano život svoj;
„Ako i tajno šta ne dodješ
K meni, Jančo moj?“

„Već nikako, tužna Jelko,
Doć ne mogu, vaj!
Obnoć straže odasvuda
Paze zamak, znaj.“

„Straže otca mog nemilog
Prevarit ću ja;
Niko neće njih probudit
Iz duboka sna.

Samo dodji, o moj Jančo,
Samo dodji ti;
Ja inače od žalosti
Hoću ti umrěti.“

„Dosta, dosta, kad se bude
Poloviti noć
Ja ću tiho u ladjici
Pod zamak ti doć.

Ja ću doći bilo stražah,
Il ne bilo njih;
Izmedj noža i pušakah
Doć ću njihovih;

Da i burja more uzměša
Iz ponornog dna
Ti me, Jelko, čekaj isto,
Doći ću ti ja.“ —

Kad pol noći bilo Janča
K zamku plovjaše,
A nemirnom Jelka dušom
Njega čekaše.

Čekala ga i čekaše
Svu tu dugu noć; . . .
On je reko da će doći,
I dojsto će doć.

Bělom zorom svoju nadu
Jelka izgubi već;
Al i svoju odèržo je
Janča věrni rěč.

On pod zamak njoj je došo,
On j' od davna tu;
Al na pèrsma nož sred gèrdne
Rane zabjen mu!

Vele ljudi to nož bjaše
Otca Jelkinog,
Koj' svedj mèrkim pratjaše okom
Momka njezinog.

Dugo dugo Jelka suze
Prolivala jest,
Pak najposlě, žalostnica!
Izgubila svěst.

Ter svog Janču jošt u vèrtu
Čeka svaku noć,
Muklo u sebi mèrmljajući:
On će dojsto doć.

III.

Prevara kažnjena.

Anka bjaše cvět prolětja,
  Kano odrasla u ružama ;
Bjaše rajskoga obliča,
  Svedj osměhom na ustnama;
Činjaše so oko nje
  Kô da jedan krug světlosti
I mirisa stere se.

S njom rastiaše jedno momče
  Duše lěpe, sèrdca meka,
Koje bědno od postanka
  Huda mati zanieka,
I na drumu ostavi,
  Ter ga Ančina nadje mati,
I ko svoje prigèrli.

Do godine sedamneste
  Svaki dan mu vedar sviće;
Ni jedna mu noć ne mine
  Da ne usni Anku ì cvîtje;
Anka, Anka! to je svet'
  Njegov uzor, njegov uzdah,
To je čitav njegov svět.

Al na ustnam tad iznenad
  Izčezne mu osměh, čelo
Namèršti se, posta lice
  Kô u smèrti bělo, bělo; . . .

„Šta je tebi, Mirko moj?“
„Ništa ništa, draga sele,
Ti m’ veselo samo stoj.“

I vesela ona dojsto
Prevesela tad bijaše;
Po sve jutro u daljinu
Sa prozora svog gledaše
Dok tu konjic ne prodje,
A s konjica krasan momak
Sladko joj se osměhne.

Mnogo dni’ je momak tako
Směšeći se prolazio;
A spaziv ga Mirko uvěk
U licu bi poblědio; . . .
„Šta je tebi, Mirko moj?“
Ništa ništa, draga sele,
Ti m’ veselo samo stoj.“

Al jedanput ne prolazi
Nego konjic pred dom staje.
Krasni momak Anku prosi,
A majka je obećaje:
Oh! na světu bi li kog’
Ikad srećna, ko što běše
Anka pored momka svog!

Al u pustoš Mirko běži;
A kad smotri njih dvojicu
Sav zadèrhće, sav postane
Kao zemlja cèrn u licu; . . .

„Šta je tebi, Mirko moj?“
„Ništa ništa, draga sele,
Ti m' veselo samo stoj.“

Malo vrěme prošlo, Momak
Počne redje da dolazi;
I jošt malo prošlo vrěme
Pak već momak nit dolazi;
Razvedri se Mirko tad:
Al za malo, jer mu skoro
Ankom svlada smèrtni jad.

Od jutra do večera
Kod prozora suze lila;
Bol je sèrdca nju najposlě
U postelju oborila;
A kad Mirko vidje to,
U čelo se šakom udre,
Ode k momku mahnito.

„Moja sele preveć težko
Vaj! boluje od žalosti;
Njen je obraz bez rumeni,
Njeno oko bez sjajnosti,
Umrět će mi, umrět će.
Oh vrati se! daj joj život,
Živim Bogom kunem te!“

„Joh! vratit se k njoj nemogu;
Nije moja sudjenica;
Sutra mene na oltaru
Čeka druga zaručnica;

To joj reci, Mirko moj;
Nek se umiri, i njen skoro
Sudjenik će doći njoj."

Kad to čula tužna Anka
Odma dušu izpustila.
Nad sudbinom njenom hudom
Rodbina joj sva cvilila;
Samo Mirko nije, već
Nož u njedra sakri neku
Zamèrmljavši strašnu rěč.

S jedne strane sjajni svati
Vode s momkom nevěsticu;
S druge strane mèrko družtvo
Nosi Anku u zemljicu;
Dva sprovoda! joh kakva!
Susrela se, za čas kao
Skamenjena sustala.

Ali u tom jednom času
Zablista se nož dva puta,
Ter tu dvě tělesine
Strovale se nasred puta;
Momak najprě, a nad njim
Mirko iz kog duh izide
Sa imenom Ančinim.*)

*) Ova romanca, kakva je u Nevenu izišla, nikako mi se ne dopada; s toga je opet ovdje izvodim od rěči do rěči onaku kakvu sam je ja napisao. *Urednik.*

I.

Staro knjižtvo.

Pěsme Marka Brujerevića s uvodom od *Mede Počića.*

II.

Novo knjižtvo.